

**SAFRANBOLU KIRSALINDAKİ GELENEKSEL
ÇANTI EVLERİN TESPİTİ, KORUNMALARI VE
RESTORASYONLARI İÇİN ÖNERİLER:
AKKIŞLA, CABBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR
KÖYLERİ ÖRNEĞİ**

**2019
YÜKSEK LİSANS TEZİ
MİMARLIK**

Emre KARATAŞ

**SAFRANBOLU KIRSALINDAKİ GELENEKSEL ÇANTI EVLERİN
TESPİTİ, KORUNMALARI VE RESTORASYONLARI İÇİN ÖNERİLER:
AKKIŞLA, CABBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR KÖYLERİ ÖRNEĞİ**

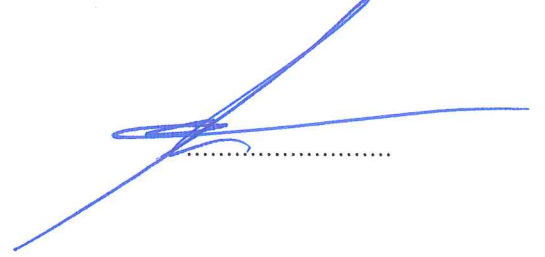
Emre KARATAŞ

**Karabük Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalında
Yüksek Lisans Tezi
Olarak Hazırlanmıştır**

**KARABÜK
Mayıs 2019**

Emre KARATAŞ tarafından hazırlanan “SAFRANBOLU KIRSALINDAKİ GELENEKSEL ÇANTI EVLERİN TESPİTİ, KORUNMALARI VE RESTORASYONLARI İÇİN ÖNERİLER: AKKIŞLA, CABBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR KÖYLERİ ÖRNEĞİ” başlıklı bu tezin Yüksek Lisans Tezi olarak uygun olduğunu onaylarım.

Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE
Tez Danışmanı, Mimarlık Anabilim Dalı

Bu çalışma, jürimiz tarafından oy birliği ile Mimarlık Anabilim Dalında Yüksek Lisans tezi olarak kabul edilmiştir. 17/05/2019

Ünvanı, Adı SOYADI (Kurumu)

İmzası

Başkan : Doç. Dr. Suat ÇABUK (NKÜ)

Üye : Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE (KBÜ)

Üye : Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU (KBÜ)

.../.../2019

KBÜ Fen Bilimleri Enstitüsü Yönetim Kurulu, bu tez ile, Yüksek Lisans derecesini onamıştır.

Prof. Dr. Filiz ERSÖZ
Fen Bilimleri Enstitüsü Müdürü V.

“Bu tezdeki tüm bilgilerin akademik kurallara ve etik ilkelere uygun olarak elde edildiğini ve sunulduğunu; ayrıca bu kuralların ve ilkelerin gerektirdiği şekilde, bu çalışmadan kaynaklanmayan bütün atıfları yaptığımı beyan ederim.”

Emre KARATAŞ

ÖZET

Yüksek Lisans Tezi

**SAFRANBOLU KIRSALINDAKİ GELENEKSEL ÇANTI EVLERİN
TESPİTİ, KORUNMALARI VE RESTORASYONLARI İÇİN ÖNERİLER:
AKKIŞLA, CABBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR KÖYLERİ ÖRNEĞİ**

Emre KARATAŞ

**Karabük Üniversitesi
Fen Bilimleri Enstitüsü
Mimarlık Anabilim Dalı**

Tez Danışmanı:

Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE

Mayıs 2019, 216 sayfa

18. - 19. yüzyıllarda, Avrupa’da gerçekleşen sanayi devriminin etkileriyle, üretim - tüketim biçimleri, yaşam tarzı, kültür ile birlikte yapı üretim biçimleri de değişime uğramıştır. Sanayi devriminin etkileri 20. yüzyılda, Anadolu’da da görülmüştür. Bu değişim, en çok zirai üretimin merkezleri olan kırsal yerleşim birimlerini etkilemiştir. Kırdan kente göç yaşanmış ve binlerce yılda oluşan kültür, artık aktarılamaz hale gelmiştir.

Kırsal alanda bugün hâlâ örneklerini gördüğümüz geleneksel evler, binlerce yılda şekillenmiş bir kültürün ürünüdür ve kültür aktarma sisteminin önemli bir parçasıdır. Geçmişte boşaltılarak yıkılmaya terkedilmiş bu evler, günümüzde kırsal alanlara ve kırsal yaşam biçimine ilginin artmasıyla, köylerine dönmek isteyen, geleneksel kültürü unutmuş 2. ve 3. nesiller tarafından makbul görülmeyerek yıkılmaktadır. Bu evlerin,

kaybedilmesi ile, insanlığın oluşturduğu bilgi birikimi ve ileride bu bilgi birikiminden yararlanabilme ihtimali ortadan kalkacaktır.

Safranbolu kent merkezinin yakın çevresinde bulunan kırsal alanlar ve buradaki yapı kültürü çeşitli çalışmalara konu olmuştur. İlgililerde ve kamuoyunda konuyla ilgili belirli ölçüde farkındalık oluşmuştur. Her ne kadar sayısal anlamda yetersiz olsa da, bu bölgede yer alan bazı köyler ve yapılar yasal olarak koruma altına alınmıştır.

Safranbolu kentine görece uzak kuzey orman köylerinde, kent çevresindeki kırsal alanlardan farklı olarak biçimlenmiş yapı kültürü görülür. Bu bölgede, dünyada farklı coğrafyalarda da görülebilen ve Anadolu’da özellikle Karadeniz Bölgesi’nde rastlanan çantı (yığma ahşap) yapım sistemi ile yapılmış geleneksel konutlar bulunur. Yapım sisteminin elverişli olmaması sebebiyle, Anadolu’da daha çok bir ya da birkaç mekânlı yayla evlerinde kullanılan bu sistemin, yörede dört - beş odalı ve büyük sofalı en az iki katlı karmaşık yapılarda yaygın olarak kullanıldığı görülmüştür.

Bu bağlamda, tarihi Safranbolu kent merkezindeki yerleşme ile tanınmış yapı kültürünün bir bileşeni olan, Safranbolu kırsalının çantı evleri bu çalışmanın konusunu oluşturmaktadır. Çalışmada seçilen dört köy incelenerek, köylerin ve korunması gereken yapıların mevcut durum tespitleri yapılmıştır. Bu köyler ve incelenen köylerden seçilen 12 ev analiz edilerek tasarım kuralları ve şekilleri tek tek açıklanmıştır. Çalışmanın öncelikli amacı; bu yapıları oluşturan süreçleri ve etkenleri ortaya koyarak yapıları belgelemek, korunma gerekliliklerini araştırmak ve koruma – restorasyon konusunda yöntem önerileri getirerek konuya katkı sağlamaktır. Bu çalışma aynı zamanda Safranbolu’nun çantı evleriyle ilgili bir literatür oluşturulmasına da önemli katkılar sağlayacaktır.

Anahtar Sözcükler : Safranbolu kırsalı, Kırsal mimari, Çantı evler, Tarihi çevre koruma ve restorasyon

Bilim Kodu : 801.1.085

ABSTRACT

M. Sc. Thesis

DOCUMENTATION OF TRADITIONAL LOG HOUSES IN THE RURAL OF SAFRANBOLU AND THE PROPOSALS ON PRESERVATION AND RESTORATION IN CASE STUDY OF AKKIŞLA, CABBAR, CÜCAHLI AND GÖKPINAR VILLAGES

Emre KARATAŞ

Karabük University

Graduate School of Natural and Applied Sciences

Department of Architecture

Thesis Advisor:

Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE

May 2019, 216 pages

With the effects of the industrial revolution in Europe in the 18th - 19th centuries, along with the differentiation of production and consumption, lifestyle, culture; building system has also changed. The effects of industrial revolution have been seen in Anatolia in 20th century. This changes mostly affected rural settlements, which were the centers of agricultural production. With the increase of migration from rural to urban areas, the culture which formed in thousands of years has become unsustainable.

Traditional houses in rural areas are the artifacts of culture and are important parts of the cultural transmission system. These houses, which had been abandoned in the past, are now destroyed by the increasing interest in rural areas and rural lifestyles. The 2nd and 3rd generations who forgot the traditional culture did not see these historic houses

as livable when they returned to their villages. The accumulated traditional knowledge will be eliminated by the loss of these houses.

The rural areas in the environment of Safranbolu city center and the building culture in there have been the subject of various studies. There has been a certain level of awareness in relevant and public opinion. Although it is inadequate, some villages and structures in this area have been under legal protection.

In the northern forest villages around the city of Safranbolu and the building culture are different from the rural areas around the city. In this region, there are traditional houses made with the construction system of log which can be seen in different regions of the world and especially in the Black Sea region in Anatolia. This traditional housing system, which used in one or several places in the highland houses in Anatolia, is widely used in the complex with four-five rooms and large sofas in the two-storied buildings.

In this context, the log houses of the Safranbolu countryside, which is a component of the well-known housing culture with the settlement in the historical center of Safranbolu, constitute the subject of this study. In the study, the four selected villages were examined and the current status of the villages and the structures protected were determined. twelve houses selected from these villages were analyzed and design rules/forms were explained each. The primary purpose of the study is to contribute to the preservation of these structures by expressing the necessity of protection. This study will also contribute to the restoration and restitution of buildings in the future by forming relevant literature.

Key Word : Safranbolu countryside, rural architecture, log houses, historic environmental protection and restoration

Science Code : 801.1.085

TEŞEKKÜR

Bu tez çalışmasının her aşamasında ilgi ve desteğini gösteren, engin bilgi birikiminden yararlandığım, akademik çalışmalarında bana ilham kaynağı olan, saygıdeğer hocam Prof. Dr. Aysun ÖZKÖSE'ye, beni yetiştirerek bu günlere getiren, benim için sonsuz emek veren ve her türlü fedakarlığı gösteren, bir tanecik annem Nurşen KARATAŞ'a, desteğini heran yanımda ve yüreğimde hissettiğim, çalışmam sırasında bana destek olabilmek için kendi çalışmalarından fedakarlık eden, sevgili eşim, meslektaşım, sınıf ve hayat arkadaşım Merve KARATAŞ'a, kendisine ayırmam gereken zamandan fedakarlık göstererek bu çalışmaya katkı sağlayan, tatlı oğlum Bahattin Ali KARATAŞ'a, arazi çalışmalarında bana çalışma arkadaşlığı yapan, emekleri ile bu çalışmaya katkı sağlayan, KBÜ Mimarlık Fakültesi 2017-2018 Bahar ve 2018-2019 Güz Dönemi Rölöve - Restorasyon I ve II dersi öğrencilerine, bizlere evlerini açarak yardımda bulunan, anlayış gösteren, bilgilerini paylaşan, yüce gönüllü köy sakinlerine, çalışmamı değerlendirme nezaketi gösteren saygıdeğer hocalarım, Doç. Dr. Suat ÇABUK ile Dr. Öğr. Üyesi Mehmet MUTLU'ya ve başta sevgili arkadaşım ve meslektaşım Yüksek Mimar Muhammet Ali HEYİK olmak üzere bu çalışmada fikri, emeği ve katkısı olan herkese sonsuz teşekkürlerimi sunmayı kendime bir borç bilirim.

İÇİNDEKİLER

Sayfa

KABUL	ii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT.....	vi
TEŞEKKÜR.....	viii
İÇİNDEKİLER	ix
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	xii
ÇİZELGELER DİZİNİ	xviii
SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ.....	xix
BÖLÜM 1	1
GİRİŞ	1
1.1. ÇALIŞMANIN AMACI.....	1
1.2. ÇALIŞMANIN ALANI VE SINIRLARI	2
1.3. ÇALIŞMA YÖNTEMİ.....	4
1.4. LİTERATÜR ÖZETİ	5
BÖLÜM 2	8
SAFRANBOLU KIRSALI, KIRSAL MİMARİSİ VE ÇANTI YAPIM SİSTEMİ.....	8
2.1. KIR KAVRAMI VE KIRSAL YERLEŞMELER.....	8
2.2. SAFRANBOLU KIRSALI.....	9
2.3. SAFRANBOLU KIRSALINDA MİMARİ BİÇİMLENİŞ.....	13
2.3.1. Safranbolu Kırşalında Mimari Biçimlenişe Etki Eden Faktörler	14
2.3.1.1. Tarihi Miras	14
2.3.1.2. İklim, Malzeme ve Arazi Yapısı	20
2.3.1.3. Aile Yapısı, Kültürel Değer, İnanç ve Gelenekler	24
2.3.1.4. Ekonomik Durum ve Geçim Kaynakları	25
2.3.2. Safranbolu Kırşalında Ev Mimarisi	26

2.4. SAFRANBOLU KIRSALINDA ÇANTI YAPI GELENEĞİ.....	29
2.4.1. Geleneksel Çantı Yapım Sistemi	29
2.4.2. Geleneksel Çantı Yapıların Yayılma Alanları ve Yapı Türleri	33
2.4.3. Geleneksel Çantı Yapıları Koruma Gerekliliği	56
 BÖLÜM 3	59
AKKIŞLA, CABBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR KÖYLERİNDEKİ MİMARİ DOKU VE ÇANTI EVLER.....	59
3.1. ALAN ANALİZLERİ	59
3.1.1. Akkişla Köyü – Gökçeler Mahallesi.....	62
3.1.1.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri	62
3.1.1.2. Korunması Gerekli Çantı Evler	72
3.1.2. Cabbar Köyü - Merkez Mahallesi.....	78
3.1.2.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri	78
3.1.2.2. Korunması Gerekli Çantı Evler	88
3.1.3. Cücahlı Köyü – Emirler Mahallesi	91
3.1.3.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri	91
3.1.3.2. Korunması Gerekli Çantı Evler	102
3.1.4. Gökpınar Köyü – Kavacık Mahallesi	105
3.1.4.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri	105
3.1.4.2. Korunması Gerekli Çantı Evler	115
3.2. YAPI ANALİZLERİ.....	118
3.2.1. Konumları	119
3.2.2. Plan Özellikleri ve Mekânsal Bileşenler.....	122
3.2.2.1. Zemin Kat	122
3.2.2.2. Birinci Kat.....	131
3.2.2.3. Çatı.....	149
3.2.3. Cephe Bileşenleri ve Özellikleri.....	153
3.2.4. Yapım Sistemi ve Malzeme Özellikleri.....	156
3.2.5. Detaylar	165
3.2.5.1. Kapılar.....	165
3.2.5.2. Pencere ve Açıklıklar.....	167

	<u>Sayfa</u>
3.2.5.3. Ocaklar	170
3.2.5.4. Dolaplar.....	171
3.2.5.5. Hela Tahtası	173
3.3. KORUMA VE RESTORASYON ÖNERİLERİ.....	174
3.3.1. Bozulma Nedenleri ve Biçimleri	174
3.3.2. Koruma Önerileri.....	179
3.3.3. Restorasyon Önerileri	180
3.3.3.1. Sağlamaştırma (Konsolidasyon)	180
3.3.3.2. Yenileme (Renovasyon).....	182
3.3.3.3. Sağıklaştırma (Rehabilitasyon).....	182
3.3.3.4. Eklentilerden Arındırma (Liberasyon).....	185
3.3.3.5. Bütünleştirme (Reintegrasyon)	186
3.3.3.6. Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon)	186
3.3.3.7. Taşıma (Rekonstitüsyon)	187
3.3.3.8. Kopyalama (Repredüksiyon)	189
3.3.3.9. Yeni İşleve Uyarlama (Rejenerasyon).....	190
3.3.3.10. Yeniden Planlayarak Yapma (Rebuilding)	191
3.3.3.11. Saklama (Konservasyon)	192
 BÖLÜM 4	 194
SONUÇLAR	194
 KAYNAKLAR	 198
EK AÇIKLAMALAR A. ÇANTI YAPI USTASI HASAN KUTLU İLE RÖPORTAJ.....	 204
EK AÇIKLAMALAR B. YÖREYE AİT MİMARLIK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ. 210	210
EK AÇIKLAMALAR C. AKKIŞLA, CEBBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR KÖYLERİNDEKİ TESCİLLİ YAPILARIN TESCİL FİŞLERİ.....	 214
ÖZGEÇMİŞ	216

ŞEKİLLER DİZİNİ

Sayfa

Şekil 1.1. Karabük ili ve ilçelerinin Türkiye içerisindeki konumu.	3
Şekil 1.2. Detaylı çalışma alanındaki köylerin Safranbolu içerisindeki konumu.....	4
Şekil 2.1. Safranbolu kırsalındaki bazı köyler.	10
Şekil 2.2. Safranbolu kent merkezi yakınında bulunan ve kimliklerini belirli ölçüde muhafaza eden bazı köylerin sokak fotoğrafları.	11
Şekil 2.3. Safranbolu kent merkezinin uzağında bulunan bazı köylerden yapı ve yapı grubu fotoğrafları.	12
Şekil 2.4. Çatalhöyük yerleşmesi.	15
Şekil 2.5. İkiztepe’deki antik kentte bulunan bir çantı evin rekonstrüksiyonu.	16
Şekil 2.6.. Bir Hitit Evi rekonstrüksiyonu.	17
Şekil 2.7. Anadolu’da antik dönem bölgeleri haritası.	18
Şekil 2.8. Yörük köyü genel görünümü.	19
Şekil 2.9. Türkiye’nin iklim bölgeleri haritası.	21
Şekil 2.10. Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerindeki köylerde bulunan ve farklı yapı malzemeleri ve yapım teknikleri ile yapılmış evler.....	22
Şekil 2.11. Safranbolu platosu haritası.	23
Şekil 2.12. Karabük ili merkez ilçesine bağlı Güneşli (Yortan) köyünde, bulunduğu eğimli topografyaya göre şekillenmiş evin kesiti.....	24
Şekil 2.13. Bir pulluk ve bir çift öküz ile bahçesini süren iki köylü.	26
Şekil 2.14. Safranbolu kırsalında farklı yapım teknikleri ile yapılmış köy evleri.....	29
Şekil 2.15. Avrupa’nın kırsal kesiminde çantı yapım tekniği ile yapılmış köy evleri	30
Şekil 2.16. Çantı yapım sisteminde boğaz geçme teknikleri.....	32
Şekil 2.17. Yörede geleneksel ahşap işçiliğinde kullanılan bazı el aletleri.....	32
Şekil 2.18. Safranbolu’nun arazi yapısı ve iklim verilerine göre ayrılan bölgeleri....	33
Şekil 2.19. Safranbolu’nun Plato Bölgesi.	34
Şekil 2.20. Safranbolu’nun Kuzey Orman Bölgesi.	34
Şekil 2.21. Bir çantı ambar yapısı	36
Şekil 2.22. Bir çantı ambarın rölöve çizimleri ve fotoğrafları	36
Şekil 2.23. Çantı yapım sistemi ile yapılmış cami fotoğrafları.	38

Şekil 2.24. Emirler Mahallesi Cami restitüsyon çizimleri ve mevcut durum fotoğrafı	39
Şekil 2.25. Yörede bulunan bir çantı su değirmeni.	41
Şekil 2.26. Yörede bulunan bir çantı su değirmeninin iç mekân fotoğrafları.	41
Şekil 2.27. Cabbar Köyü çantı su değirmeni restitüsyon çizimleri ve mevcut durum fotoğrafı.....	42
Şekil 2.28. Anadolu'nun farklı bölgelerindeki çantı ev planları.	43
Şekil 2.29. Yörede çantı sistem ile inşa edilmiş evlerde zemin katın oluşum mantığı	44
Şekil 2.30. İsmail Gündüz evi restitüsyon çizimleri ve mevcut durum fotoğrafları .	45
Şekil 2.31. Çantı sistem ile yapılmış evlerin cephe bölümleri.	47
Şekil 2.32. Kuzey Orman Bölgesi'nde bulunan köylerden çantı ev örnekleri.	48
Şekil 2.33. Köyün harman yerinde sıralanmış samanlıklar.....	53
Şekil 2.34. Kuzey Orman Bölgesi'nde bulunan köylerden samanlık örnekleri.	54
Şekil 2.35. Mehmet Sezer Samanlığı rölöve çizimleri ve fotoğrafları	55
Şekil 2.36. Bazı samanlıklarda bulunan ahşap kilit sistemi	56
Şekil 3.1. Gökçeler Mahallesi / Akkışla Köyü uydu görüntüsü	62
Şekil 3.2. Akkışla köyü yıllara nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği.....	63
Şekil 3.3. Gökçeler mahallesi genel görünümü.....	64
Şekil 3.4. Gökçeler mahallesindeki bazı yapılar.	64
Şekil 3.5. Gökçeler mahallesi doku analiz haritası	65
Şekil 3.6. Gökçeler mahallesi yapı türü analiz haritası	66
Şekil 3.7. Gökçeler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz haritası	67
Şekil 3.8. Gökçeler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası	68
Şekil 3.9. Gökçeler mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu haritası.....	69
Şekil 3.10. Gökçeler mahallesi doku analiz grafiği.....	70
Şekil 3.11. Gökçeler mahallesi yapı türü analiz grafiği.	70
Şekil 3.12. Gökçeler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.	70
Şekil 3.13. Gökçeler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği	71
Şekil 3.14. Gökçeler mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği.....	71
Şekil 3.15. Gökçeler mahallesi korunması gerekli çantı ev haritası	72
Şekil 3.16. Gökçeler mahallesi korunması gerekli çantı ev kataloğu	73
Şekil 3.17. Merkez mahallesi / Cabbar köyü uydu görüntüsü.....	78
Şekil 3.18. Cabbar köyü yıllara göre nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği	79

Sayfa

Şekil 3.19. Cabbar köyünün üzerine kurulduğu kuzeybatıya meyilli vadi yamacı....	80
Şekil 3.20. Cabbar köyündeki bazı yapılar ve dere.	80
Şekil 3.21. Cabbar köyü doku analiz haritası.....	81
Şekil 3.22. Cabbar köyü yapı türü analiz haritası.....	82
Şekil 3.23. Cabbar köyündeki evlerin yapım sistemi analiz haritası.....	83
Şekil 3.24. Cabbar köyündeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası.....	84
Şekil 3.25. Cabbar köyündeki çantı evlerin korunmuşluk durumu haritası	85
Şekil 3.26. Cabbar köyü doku analiz grafiği.	86
Şekil 3.27. Cabbar köyü yapı türü analiz grafiği.....	86
Şekil 3.28. Cabbar köyündeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.....	86
Şekil 3.29. Cabbar köyündeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği.....	87
Şekil 3.30. Cabbar köyündeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği	87
Şekil 3.31. Cabbar köyü korunması gerekli çantı ev haritası.....	88
Şekil 3.32. Cabbar köyü korunması gerekli çantı ev kataloğu	89
Şekil 3.33. Emirler mahallesi / Cücahlı köyü uydu görüntüsü.....	91
Şekil 3.34. Cücahlı köyü yıllara göre nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği....	92
Şekil 3.35. Emirler mahallesi genel görünümü.	93
Şekil 3.36. Emirler mahallesi meydanı.	94
Şekil 3.37. Emirler mahallesindeki bazı yapılar.....	94
Şekil 3.38. Emirler mahallesi doku analiz haritası.....	95
Şekil 3.39. Emirler mahallesi yapı türü analiz haritası.....	96
Şekil 3.40. Emirler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz haritası.....	97
Şekil 3.41. Emirler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası	98
Şekil 3.42. Emirler mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu haritası	99
Şekil 3.43. Emirler mahallesi doku analiz grafiği.	100
Şekil 3.44. Emirler mahallesi yapı türü analiz grafiği.....	100
Şekil 3.45. Emirler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.....	100
Şekil 3.46. Emirler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği.....	101
Şekil 3.47. Emirler mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği	101
Şekil 3.48. Emirler mahallesi korunması gerekli çantı ev haritası.....	102
Şekil 3.49. Emirler mahallesi korunması gerekli çantı ev kataloğu	103
Şekil 3.50. Kavacık mahallesi / Gökpınar köyü uydu görüntüsü.....	105

Sayfa

Şekil 3.51. Gökpınar köyü yıllara göre nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği	106
Şekil 3.52. Kavacık mahallesi genel görünümü.	107
Şekil 3.53. Kavacık mahallesi doku analiz haritası.....	108
Şekil 3.54. Kavacık mahallesi yapı türü analiz haritası	109
Şekil 3.55. Kavacık mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz haritası	110
Şekil 3.56. Kavacık mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası	111
Şekil 3.57. Kavacık mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu haritası	112
Şekil 3.58. Kavacık mahallesi doku analiz grafiği.	113
Şekil 3.59. Kavacık mahallesi yapı türü analiz grafiği.....	113
Şekil 3.60. Kavacık mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.....	113
Şekil 3.61. Kavacık mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği.....	114
Şekil 3.62. Kavacık mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği	114
Şekil 3.63. Kavacık mahallesi korunması gerekli çantı ev haritası.....	115
Şekil 3.64. Kavacık mahallesi korunması gerekli çantı ev kataloğu.....	116
Şekil 3.65. İncelenen bazı evlerin bahçe içerisindeki konumu	120
Şekil 3.66. İncelenen evlerin vaziyet planları	121
Şekil 3.67. İncelenen evlerin zemin kat planları	123
Şekil 3.68. Pörükgil evi zemin kat planı ve kulluk mekânı fotoğrafı.....	125
Şekil 3.69. Kulluk mekânı fotoğrafları.....	125
Şekil 3.70. Mesut Bey evi kesiti, kandak ve tömeki.	126
Şekil 3.71. Kandaktan atılan gübre / Abdullah Bey evi.	127
Şekil 3.72. İncelenen bazı evlerin damları	127
Şekil 3.73. İncelenen evlerde rastlanan merdiven plan türleri.	129
Şekil 3.74. İncelenen bazı evlerin merdiven fotoğrafları	130
Şekil 3.75. İncelenen evlerin birinci kat planları.....	132
Şekil 3.76. İncelenen bazı evlerin çardak fotoğrafları.....	134
Şekil 3.77. İncelenen bazı evlerin plan tipleri	136
Şekil 3.78. İsmail Bey evi kuzeydoğu odası planı	138
Şekil 3.79. Oda içerisinde doğrudan görülmesini engelleyen oda girişi tasarımları.	138
Şekil 3.80. İncelenen bazı evlerin oda girişleri	139
Şekil 3.81. Topal Kâhya konağında dış duvarlar boyunca uzanan sedirler.....	139

Şekil 3.82. Bazı odalardaki ocakların ve sedirlerin günümüzdeki kullanımları	140
Şekil 3.83. Ali Bey evi güneydoğu odası fotoğrafları	140
Şekil 3.84. Ali Bey evi güneybatı odası kesiti	141
Şekil 3.85. Recep Deniz evinin güneydoğu odası ocak duvarı	141
Şekil 3.86. Bazı odalardaki hamamlık örnekleri ve günümüzdeki kullanımları	142
Şekil 3.87. Recep Deniz evinin güneydoğu odası ve pencereleri.....	142
Şekil 3.88. İncelenen bazı evlerden mutfak örnekleri	143
Şekil 3.89. Ali Bey evi kiler planı	144
Şekil 3.90. İncelenen bazı evlerin kilerleri	144
Şekil 3.91. Bazı evlerin hela ve abdestlik planları.	146
Şekil 3.92. İncelenen bazı evlerin hela ve abdestlikleri.	147
Şekil 3.93. Recep Deniz evi günlüğü	148
Şekil 3.94. İncelenen evlerde görülen çatı planı tipleri.....	149
Şekil 3.95. Üç omuz olarak tasarlanmış çatı / Pörükgil evi batı cephesi	150
Şekil 3.96. İncelenen evlerin çatı planları	151
Şekil 3.97. Cephe fotoğrafı / Recep Bey evi kuzey cephesi	153
Şekil 3.98. Cephe fotoğrafı / Topal Kâhya konağı batı cephesi.....	153
Şekil 3.99. Cephe fotoğrafı / Cevat Işık evi batı cephesi	154
Şekil 3.100. Cephe fotoğrafı / İsmail Bey evi doğu ve kuzey cepheleri.....	154
Şekil 3.101. Bazı evlerin günlük cepheleri	155
Şekil 3.102. Bazı evlerin hela ve abdestlik cepheleri.....	156
Şekil 3.103. Taş subasman ve kütük yığma zemin kat detayı.....	157
Şekil 3.104. Zemin kat duvarı düz ve Z ekleme detayları / Ali Bey evi	158
Şekil 3.105. Zemin kat ve birinci kat çamdıbaşı örnekleri / Ali Bey evi.....	158
Şekil 3.106. Çantı duvarlarda, üst katı destekleyen bindirmeli payanda örnekleri..	159
Şekil 3.107. Günlüğü destekleyen girişler / Abdullah Bey evi	160
Şekil 3.108. Zemin kat tavan döşemesi / Topal Kâhya konağı.....	160
Şekil 3.109. Üst kattaki ocağı taşıyan hamal ağaçları.....	160
Şekil 3.110. Bazı evlerdeki oda tavanları.....	161
Şekil 3.111. Bazı evlerdeki çardak tavanları.....	162
Şekil 3.112. Kazan ocağı kesit ve fotoğrafı / Topal Kâhya konağı.....	163
Şekil 3.113. Çatı kesit ve fotoğrafları	164
Şekil 3.114. Sistem çizimi / Ali Bey evi	165

Sayfa

Şekil 3.115. Bazı evlerdeki dış kapılar.....	166
Şekil 3.116. İç kapı çeşitleri ve bazı evlerdeki iç kapılar.....	167
Şekil 3.117. Pencere çeşitleri ve bazı evlerdeki pencereler.	168
Şekil 3.118. Araştırma sahasındaki bazı evlerin tömekilerini kapatan basit ahşap panjurlar	169
Şekil 3.119. Hela ve abdestlik cephelerindeki, muska şeklindeki açıklıklar.	169
Şekil 3.120. İncelenen evlerdeki ocak kemeri çeşitleri ve ocak örnekleri.	170
Şekil 3.121. Mesut Bey evindeki kaş kemer detayı	171
Şekil 3.122. Dolap çizimi / Topal Kâhya konağı.	172
Şekil 3.123. İncelenen bazı evlerdeki dolaplar.	172
Şekil 3.124. Bazı evlerdeki hela tahtası ve taşı.	173
Şekil 3.125. İnceleme alanından insan manzaraları.	175
Şekil 3.126. Geleneksel dokuyu arka plana iten, ölçek ve doku ile uyuşmayan köy dokusu	176
Şekil 3.127. Bir çantı ev yıkılarak yerine yapılmış çok katlı apartman.	176
Şekil 3.128. İç nedenlerden kaynaklanan bozulmalar.	177
Şekil 3.129. Dış nedenlerden kaynaklanan bozulmalar.	178
Şekil 3.130. İncelenen bazı yapılarda kullanıcılar tarafından bilinçsiz yapılmış sağlamlaştırma örnekleri.	181
Şekil 3.131. Çatısı sac kaplanmış ve bacası hasar görmüş bir ev / Göçeler Mah. ...	182
Şekil 3.132. Bilinçsizce onarılmış evler.	183
Şekil 3.133. Geleneksel dokuyla uyumsuz eklemeler ve kaplamalar.	184
Şekil 3.134. İnceleme alanında eklentilerden arındırılması gereken bazı yapılar....	185
Şekil 3.135. Bütünleştirme işlemi uygulanması gereken bir çantı ev.	186
Şekil 3.136. Taşınan çantı evler	188

ÇİZELGELER DİZİNİ

	<u>Sayfa</u>
Çizelge 3.1. İncelenen çantı evler.....	119
Çizelge 3.2. İncelenen evlerde günlüklerin yönlenmeleri.	149
Çizelge 3.3. İncelenen evlerde özgün olarak mevcut olan mekânlar.	152

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

KISALTMALAR

ECOVAST: European Council for the Village and Small Town (Avrupa Köy ve Küçük Kasaba Konseyi)

K. : Köyü

Km : Kilometre

Mah. : Mahallesi

Mm : Milimetre

MÖ : Milattan Önce

TÜİK : Türkiye İstatistik Kurumu

UNESCO : United Nations Educational, Scientific and Cultural Organization
(Birleşmiş Milletler Eğitim, Bilim ve Kültür Örgütü)

Yy. : Yüzyıl

BÖLÜM 1

GİRİŞ

1.1. ÇALIŞMANIN AMACI

Dünya’da, geleneksel kırsal mimari mirasın korunmasının gerekliliği, 1964 yılında yayınlanan Venedik Tüzüğü ile birçok ülke tarafından resmi olarak kabul edilmiştir. İngiltere başta olmak üzere gelişmiş ülkelerde buna benzer tüzük, yasa, sözleşme ve akademik tartışma gibi metinlerin katkılarıyla korunan ve canlılığını sürdüren birçok kırsal yerleşim bulunmaktadır (Eres, 2013). Türkiye’de ise koruma yasalarındaki tanımlarda “kentsel koruma” kavramının öncelendiği görülmekte ve kırsal alanlardaki korunması gerekli kültürel mirastan yeterince bahsedilmemektedir. Türkiye’de mimari kimliği ile bilinçli bir koruma sağlanan kırsal alanların sayısı oldukça azdır. Fakat kırsal alanlarda yaşayan nüfusun kentlere göçünün artmasıyla birlikte, kırsal alanların boşalması sosyo - ekonomik hayatta kentsel yaşamı da derinden etkileyen sorunlar silsilesine dönüşmüştür. Kentsel ve kırsal yerleşimlerde meydana gelen bu sorunlar, ülke ölçeğinde geçmişte kurulan dengenin tekrar sağlanması için, çalışmaları da beraberinde getirmiştir. Bunun yansımaları akademik alanda, kırsal hayatın ve kırsal mirasın korunması bağlamında yapılan yayınlarda da görülmektedir.

Coğrafi konumu sebebiyle iklimsel geçiş bölgelerini barındıran Anadolu kırsalı, farklı kültürlerle sahip birçok medeniyete ev sahipliği yapmıştır. Bu durum, Anadolu’nun kırsal mimarisini kendi içerisinde de farklılaştırmıştır. Bu farklılaşma, daha dar bir coğrafya olan Karabük ilinin Safranbolu ilçesi sınırları içerisinde de gözlenmektedir. Safranbolu kent merkezine görece uzak kuzey orman köylerinde, zemin katı yığma taş, üst katları ahşap karkas sistem ile yapılan konutlarla birlikte, ilçenin kuzey sınırlarına ilerledikçe artan bir biçimde, “çantı” diye anılan yığma ahşap evlerin varlığı dikkati çeker.

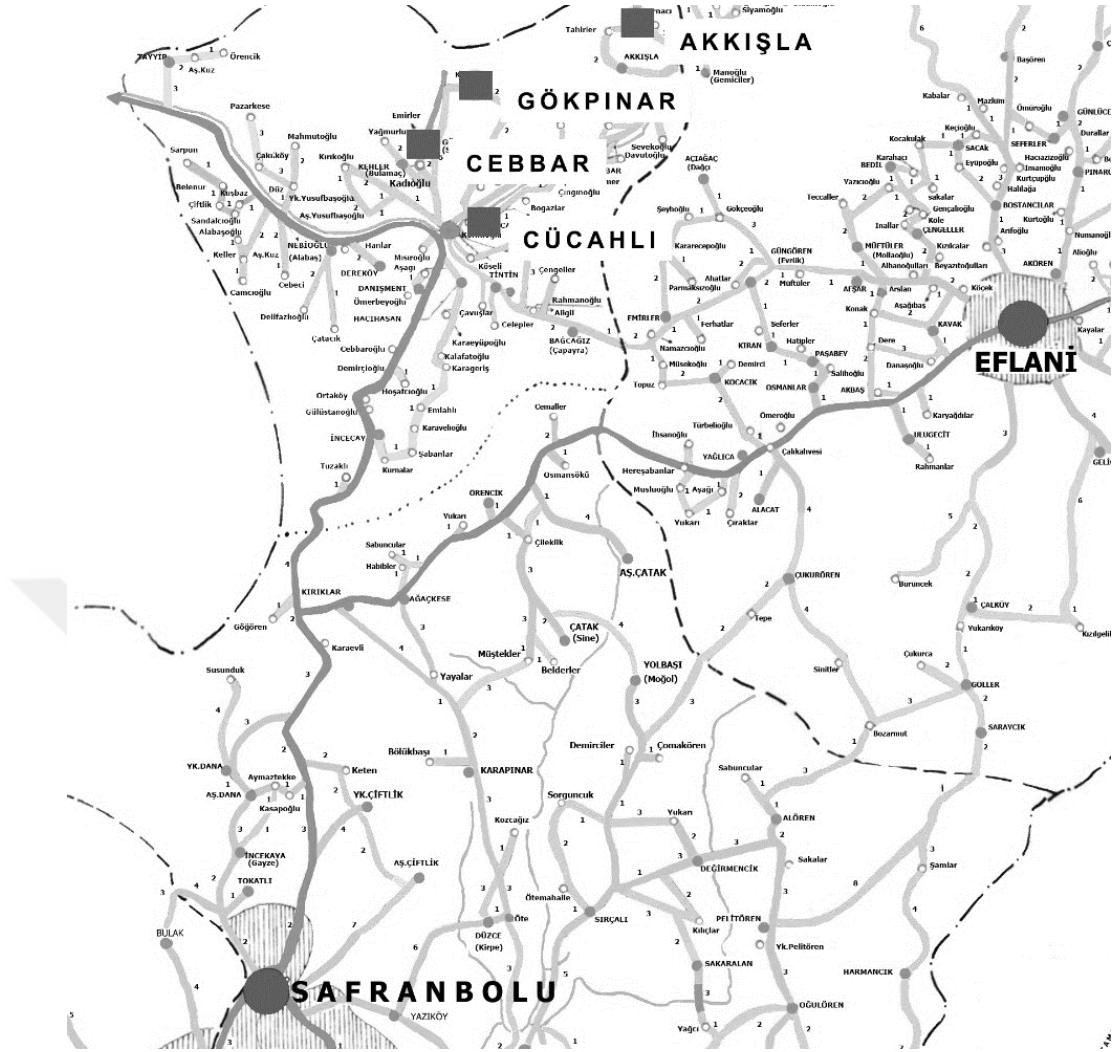
Bugüne kadar Safranbolu’da geleneksel konut mimarisi ile ilgili yapılan çalışmalar ve yayınlar, Safranbolu şehriyle ve yakınında bulunan Yörük köyü, Yazı köyü ve Bulak köyü gibi kırsal alanlar ile sınırlı kalmıştır. Bu alanların birbirine benzer doğal, çevresel, kültürel ve ekonomik şartlardan etkilenmesi sebebiyle, Safranbolu’nun kırsal mimarisindeki farklılaşma izlenememiştir. Oysaki Safranbolu ilçesinin kültürel ve iklimsel geçiş bölgesinde bulunması konut mimarisinde de farklılaşmaya sebep olmuştur. Şehir merkezinden uzak olan kuzey orman köyleri, ulaşım kısıtlılığı ve ekonomik olarak değer düşüklüğü sebebiyle gözden uzak kalmıştır. Bu köylerde yapılan incelemelerde, yasal olarak koruma altına alınmış çantı yapıyla karşılaşılmemiştir (Akkışla köyündeki bir çantı değirmenin koruma altına alınması için Karabük Kültür Varlıklarını Koruma Bölge Kurulu tarafından yürütülen çalışma, 31.05.2019 tarihi itibarıyla devam etmektedir). Dolayısıyla bu yapılar, sahipleri tarafından yıkılarak ya da diğer çeşitli etkenler sebebiyle tahrip olarak hızla yok olmaktadır.

Bu çalışmanın amacı;

- Türkiye’deki kırsal mimarlık mirasının önemini hatırlatmak, toplumda koruma bilinci uyandırmak ve bu mirasın korunarak gelecek kuşaklara aktarılabilmesine katkı sağlamak,
- Safranbolu’nun kırsal alanlarındaki sosyo - kültürel ve mimari birikimi ve bu birikimi günümüzde tehdit eden unsurları ortaya koymak,
- Safranbolu kırsalındaki geleneksel çantı yapım sistemi ile inşa edilmiş evlerin tespit edilmesine ve belgelenmesine katkı sağlamak,
- Safranbolu kırsalındaki geleneksel kırsal yerleşimlerin ve çantı evlerin oluşum süreçlerini ve onları oluşturan etkenleri ortaya koyarak, yerleşimlerin ve yapıların korunmaları ve restorasyonları için öneriler getirmek ve daha sonra getirilecek önerilere katkı sağlamaktır.

1.2. ÇALIŞMANIN ALANI VE SINIRLARI

Türkiye’nin Batı Karadeniz Bölümü’nde, Karabük ili sınırları içerisinde bulunan Safranbolu ilçesi, konumu ve coğrafyası sebebiyle Karadeniz iklimi ile karasal iklim

Şekil 1.2. Detaylı çalışma alanındaki köylerin Safranbolu içerisindeki konumu (Karabük İl Özel İdaresi Arşivi'nden Düzenleme, 2019).

1.3. ÇALIŞMA YÖNTEMİ

Karabük ili Safranbolu ilçesinin kırsal alanlarında yürütülen bu çalışma, 3 temel aşama ve bunların alt bileşenlerinden oluşmaktadır.

1- Litaratür taraması

2- Belgeleme çalışması

a) Yerleşim yeri ölçeğinde;

- Çalışmaya en fazla katkıyı sağlayabilecek köylerin tespiti,
- Bu köyler hakkında bilgi toplanması,
- Halihazır plan üzerinden analiz haritalarının ve grafiklerinin hazırlanması,
- Korunması gerekli olan çantı evlerin tespit edilmesi.

b) Yapı ölçeğinde;

- Çalışmaya katkı sağlayabilecek ve çalışılması mümkün yapıların tespit edilmesi,
- Yapılar hakkında bilgi toplanması,
- Rölöve alma ve fotoğraflama çalışmalarının yapılması,
- Yapıların, konum, plan, cephe, yapım sistemi ve malzeme özellikleri ile detayları bakımından incelenerek tipoloji oluşturma çalışmasının yapılması.

3- Yerleşim yeri ve yapı ölçeğinde, bozulma nedenlerinin ve biçimlerinin tespit edilerek koruma ve restorasyonları için önerilerin getirilmesi.

Bu çalışma ile hızla yok olmakta olan Safranbolu'nun kırsal alanlarındaki çantı yapılar belgelenecek, yöre mimarisinin önemli bir parçası olan bu yapılar için envanter ve tipoloji oluşturma çalışmaları yürütülecektir. Yerleşim yeri ve yapı ölçeğinde yürütülen çalışmalar ışığında, bu köylerin ve yapıların korunmaları ve restorasyonları için öneriler getirilmesi amaçlanmıştır.

1.4. LİTERATÜR ÖZETİ

Türkiye’de, geleneksel mimarinin belgelenmesi konusunda yapılan çalışmalar 20. yüzyılın ikinci yarısının başlarına uzanır. Bu konuda Sedat Hakkı Eldem’in eserleri başı çekmektedir. Literatürün gelişmesine büyük bir katkı sağlayan Eldem’in Türk Evi tipoloji çalışmaları hâlâ önemini korumaktadır. Ancak bu eserlerde ağırlıklı olarak İstanbul’da ve Rumeli’nde bulunan yapılar çalışılmıştır (Eldem, 1968).

Safranbolu kent mimarisinin fark edilmesi ve bu konuya eğilen çalışmaların yapılması ise 1970’li yılları bulmuştur. Safranbolu’nun geleneksel mimari dokusuyla ilgili ilk çalışmalar, Prof. Dr. Doğan Kuban’ın önderliğinde İstanbul Teknik Üniversitesi’nden bölgeye gelen hocalar ve öğrencileri tarafından yapılmıştır. Daha sonra Reha Günay, konuyu oldukça kapsamlı bir biçimde ele almıştır. Günay (1989; 1994; 1998), Safranbolu ile ilgili yazdığı kitaplarda pek çok fotoğrafa, çizime ve anlatıya yer vererek, bu bağlamda kaynak eserleri ortaya koymuştur. Ancak bu çalışmalar kentsel alan ile sınırlı kalmıştır.

Safranbolu kenti Süha Arın’ın çektiği “Safranbolu’da Zaman” belgeseli ile Türkiye kamuoyunun gündemine gelmiştir. Arın’ın ifadesi ile belgeselin çekildiği dönemi anlatan bir ağıt niteliğinde olan bu eser, Safranbolu’nun kırsal alanından da bir kesit sunar. O günlerden günümüze kadar Safranbolu kent mimarisi ile ilgili çok sayıda kitap, tez, makale, bildiri ve rapor gibi akademik yayınlar yapılmıştır. Yapılan bu çalışmalar ile, kenti ve yapıları biçimlendiren etkenlerin ve kentin sahip olduğu değerlerin, her ölçekte ortaya konulması için gayret gösterilmiştir.

Safranbolu’nun kırsal alanları ile ilgili ilk kapsamlı akademik çalışmalardan biri ise Nermin Demiröz’ün (1981) “Safranbolu Çevresinde Bulak ve Yörük Köyü Evleri” adıyla yayınlanmış çalışmasıdır. Bu bağlamda 1999 yılında düzenlenen “I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu’nda” ortaya konulan çalışmaların da önemi büyüktür. Bugün ise pek çoğu son 10 yılda yapılmış, Safranbolu kırsal alanları ile ilgili çalışmalar bulunmaktadır. Bu çalışmaların hemen hemen tamamının Safranbolu’ya oldukça yakın konumlarda bulunan ve Safranbolu kent mimarisine benzer mimari dokuya ve kültürel özelliklere sahip olan köyleri kapsadığı görülmüştür. Ancak, son olarak Karabük Üniversitesi Mimarlık Fakültesi’nde Prof. Dr. Aysun Özköse önderliğinde, içerisinde şahsımın da bulunduğu bir ekip tarafından bir bilimsel araştırma projesi kapsamında, Safranbolu’da bulunan köylerin tamamını kapsayan bir çalışma yürütülmektedir (Özköse vd.).

Türkiye’de geleneksel çantı yapım sistemi ile ilgili çalışmalar da oldukça kısıtlı sayıdadır. Bu konuyla ilgili çalışmalar, genellikle genel çalışmaların alt bölümlerinde ya da bildiri düzeyinde kalmıştır. Özellikle Orta ve Doğu Karadeniz bölümlerinde bu

tip yapıların çokça görülmesi sebebiyle bu alanlarda yapılan çalışmaların içerisinde çantı yapım sistemi ile yapılmış yapılar ve yapım sistemi hakkında bilgiler bulunabilir. Bu bağlamda, özellikle Haşim Karpuz'un (1987) "Halk Mimarimizde Ahşap Çantı Yapılar" isimli bildirisi, Celal Tuna'nın (2008) "Orta Karadeniz Bölgesi Sahil Kesiminde Geleneksel Mimari" isimli kitabı ve Orhan Özgüner'in (1970) "Köyde Mimari Doğu Karadeniz" isimli kitabı incelenebilir.

Bu çalışma için alan ve yapı ölçeğinde uygulanabilecek restorasyon yöntemleri ve bu yöntemlerin uygulama biçimleri ile ilgili Aysun Özköse'nin (1987), Kırşehir kent merkezini koruma bağlamında ele alan yüksek lisans tezi ile Zeynep Ahunbay'ın (2009) "Tarihi Çevre Koruma ve Restorasyon" isimli kitabı incelenmiştir

BÖLÜM 2

SAFRANBOLU KIRSALI, KIRSAL MİMARİSİ VE ÇANTI YAPIM SİSTEMİ

2.1. KIR KAVRAMI VE KIRSAL YERLEŞMELER

Türk Dil Kurumu Sözlüğü'nde “kır” sözcüğü şu şekilde tanımlanmaktadır (http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cbd674f1bbc99.05194644, 2018):

“Şehir ve kasabaların dışında kalan, çoğu boş ve geniş yer, dağ bayır”.

Fakat kronolojik bakımdan, kırsal alanların kentler kurulmadan önce var olduğu ve kırsal alanların sadece dağ ve bayır olarak tanımlanamayacağı gerçeğinden hareketle, kır kavramı şu şekilde tanımlanabilir: İnsan topluluklarının, yaşamlarını devam ettirebilmeleri için gerekli besin kaynaklarını, avcılık, toplayıcılık ve tarım gibi geleneksel yöntemlerle elde etmesi için uygun olan, çok büyük bir bölümü insan eliyle şekillenmemiş, yaşamaya elverişli kara parçalarıdır.

İnsan, tarih boyunca kıra ve kırsal hayata, derin bir özlem duymuştur. Onu, masumiyetin, huzurun ve mutluluğun simgesi olarak görmüştür. İnsan zihnindeki kır imgesi, yaşanan coğrafya, iklim ve kültüre göre farklılık gösterse de, kır imgesinin geniş meralar, ağaçlar ve su ögesi gibi değişmezleri vardır.

Kırsal yerleşimlerle ilgili ekonomik, sosyolojik, demografik ve mimari açılardan farklı tanımlar getirilmekle birlikte bu tanımların, nüfusun çoğunluğunun geçimini tarım ve hayvancılık faaliyetleriyle sağlaması olgusuna dayandığı görülür. Ancak, son zamanlarda tarım ve hayvancılığın endüstrileşmesi ve bazı bölgelerde yaşanan ters göçler sebebiyle, “kırsal yerleşim” kavramının tanımlanmasının zorlaştığını da kabul

etmek gerekir. Kır - kent ayrımının en önemli ölçütlerinden birisi nüfustur. Belli bir nüfusun altındaki yerleşim birimlerinde kır yaşamı ile birlikte tarım ve hayvancılığa dayalı bir hayat görülmektedir. Dünyada ve Türkiye’de bu ölçütün kullanılmasında ölçek farkı olsa da Tütengil’e (1979) göre Türkiye’de bu eşik 10 000’dir ve 10 000 nüfusunun altındaki yerleşim birimlerinde idari durumu ne olursa olsun kırsal hayat hâkimdir. Ancak Tütengil, bu verilen sayının o gün için geçerli olduğunu belirtirek her dönemin kendi şartlarına göre değerlendirmesi gerektiğini de belirtmiştir.

Geleneksel anlamda kırsal alanlardaki insan yerleşimi, tek yapı şeklinde olabileceği gibi toplu yerleşim şeklinde de olabilir. Kırsal yerleşimler, hane sayısına ve kullanım şekline göre oba, kom, mezra, köy, divan ve kasaba gibi isimler alır.

Safranbolu kırsalında en yaygın kullanılan kırsal yerleşim birimi köylerdir. Köy kelimesinin kökeni Farsça’da bulunulan yer, mahal anlamında kullanılan “kûy” kelimesidir.

Köy: Geleneksel olarak geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlayan, nüfusu ve nüfus yoğunluğu az olan, mezradan büyük, kasabadan küçük kırsal yerleşimdir (Akalın vd., 2011). Köyler, Anadolu’da en sık karşılaşılan yerleşim birimidir. Köyde doğup büyüyenlere köylü denir. Köylü tâbiri çoğu zaman sosyolojik ve ekonomik yönden farklı bir toplumsal sınıfı ifade etmek için kullanılmıştır.

2.2. SAFRANBOLU KIRSALI

Safranbolu Türkiye’nin Batı Karadeniz Bölümü’nde bulunan, idari olarak Karabük iline bağlı bir ilçedir. TÜİK 2018 verilerine göre; ilçenin toplam nüfusu 67 042’dir. İlçe, 1013 km² yüzölçümüne sahiptir. En yakın deniz olan Karadeniz’e kuş uçuşu mesafesi ilçe sınırından itibaren 36 km, ilçe merkezinden itibaren ise 60 km’dir. Karabük’ün Merkez, Eflani ve Ovacık ilçeleri ile Kastamonu’nun Araç ilçesi ve Bartın’ın Ulus ilçesi ile sınırları bulunur. Safranbolu kent merkezi, en yakın şehir olan Karabük il merkezine, 8 km mesafededir. Safranbolu’nun kırsal alanlarında birçok mahalleye sahip 60 adet köy bulunmaktadır (Bkz. Şekil 1.1), (Bkz. Şekil 1.2.).

Safranbolu köylerinin birçoğu geleneksel mimari dokularını belirli ölçüde muhafaza etmiştir. Bu köylerden bazıları üzerinde çok sayıda akademik çalışma yapılmış ve yapı ya da alan ölçeğinde koruma çalışmaları yapılmıştır. Örneğin; Safranbolu tarihi kent merkezi yakınında bulunan ve sit ölçeğinde korunan ilk köy olan Yörük köyü bu sayede örnek bir yerleşim alanı haline gelmiştir. Yazı köyü ve Karabük'ün Merkez ilçesine bağlı Bulak köyü ise ilçe merkezine yakınlık açısından avantajı olan, bozulmalara rağmen geleneksel mimari dokuları belirli ölçüde korunmuş ve çok sayıda esere sahip olan köyler arasında sayılabilir (Bkz. Şekil 2.2.), (Özköse, 2003).

a) Hacılarobası köyü.

b) İnceçay köyü.

Şekil 2.1. Safranbolu'nun kırsalındaki bazı köyler.

Şekil 2.1.'de görüldüğü gibi, Safranbolu kırsalında, düz alanlara kurulan yerleşimler daha toplu halde iken, dağlık alanlarda kurulan yerleşimler dağınık haldedir.

a) Yörük köyünde bir sokak.

b) Bulak köyünde bir sokak.

c) Yazı köyünde bir sokak.

Şekil 2.2. Safranbolu kent merkezi yakınında bulunan ve kimliklerini belirli ölçüde muhafaza eden bazı köylerin sokak fotoğrafları.

Safranbolu’da kent merkezinden uzak köylerin ise birçoğu yazlık olarak kullanılmaktadır. Kışları ise köylerde birkaç hane ancak kalır. Bu köylerde genç ve üretime katkı sağlayabilecek birey sayısı oldukça azdır. Genç bireyler, geçimlerini sağlayabilecekleri düzenli geliri olan işler bulabildikleri şehir merkezlerine göç etmişlerdir. Köylere yazın gelen nüfusun büyük çoğunluğunu ise emekli olmuş orta yaş üstü kesim oluşturur. Safranbolu’nun köylerinde tarım ve hayvancılıkla geçimlerini sağlayan aileler olsa da kırsal alanlarda kültürel ve ekonomik gelecek vaadedecek bir üretimin olduğu söylenemez. Bu köylerde bulunan pekçok geleneksel yöntemlerle yapılmış yapı, yasal olarak korunmamaktadır ve bu yapılar çeşitli sebeplerle her geçen gün yok olmaktadır (Bkz. Şekil 2.3.).

a) Akkışla köyünde bir yapı grubu.

b) Kehler köyünde bir ev ve bahçesi.

Şekil 2.3. Safranbolu kent merkezinin uzağında bulunan bazı köylerden yapı ve yapı grubu fotoğrafları.

2.3. SAFRANBOLU KIRSALINDA MİMARİ BİÇİMLENİŞ

Geleneksel kır konutları tabiatın getirdiği şartlara uyum sağlayarak gelişip çoğalan canlı organizmalar gibi doğal bir süreç içerisinde şekillenmiştir. Çoğu zaman okuması yazması bile olmayan ustaların kullandıkları basit el aletleri ile inşa edilen bu sade yapılar, başarılı bir kültür aktarma sisteminin parçasıdır. Bu yapıların inşa edildikleri dönemlerde yapı tekniği zaman içerisinde dönemin şartlarına uymak ya da yanlışları düzeltmek için sayısız kere değiştirilirdi. Bu süreç sonunda ortaya çıkan ürün, çoğu zaman kullanıcıların isteğine cevap verebilen başarılı bir tasarımıdır (Jones, 1992).

Geleneksel kır konutlarının genellikle dar ve kapalı bir bölgede yaşayan insanlar tarafından üretilmesi, onları yapay dış etkenlerden korumuştur. Bu durum, insan yapısı olan çevrenin yapay etkenler olmadan nasıl şekillendiğini görmemize yardımcı olur (Aran ve Aran, 2000). Kırsal alanlarda insanlar için gösteriş yapma çabasının gereksiz oluşu, yapılarda daha saf ve özgün bir anlayışın hâkim olmasına yol açmıştır. Bu durum işlevden doğan biçim anlayışını egemen kılarken, iklimi, coğrafyası, kültür - inanç değerleri, sosyo - ekonomik durumları ve kullanılan yapı malzemeleri aynı olan kapalı bölgelerde, ortak bir yapı geleneği ve biçimlenmesi oluşmasına sebep olmuştur.

Anadolu halk geleneğinin biçimlendirdiği bu yapılar sadece inşa edildiği zamanın işlevlerini karşılamakla kalmamış, zamanlarını aşan bir kullanım esnekliği gösterdikleri sayısız kere kanıtlanmıştır. Bu ilke aynı zamanda modernizm akımının temeli olarak görülmektedir (Bektaş, 2001). Ancak Aran ve Aran'a (2000) göre, hiçbir kırsal yapı sadece işlevsel olmadığı gibi bütünüyle sembolik de değildir. Bu anlamda insanı işlevsel yapı yapmaya zorlayan doğal ve toplumsal etkenler olduğu gibi simgesel yapılar yapmaya zorlayan ve ortak kültür birikiminin sürekliliğini sağlamak isteyen toplumsal bilinç de vardır.

Safranbolu kırsalında, kent merkezine yakın ve ulaşımı kolay olan köylerdeki yapı kültürü Safranbolu kentinde gelişen yapı kültürüyle belirli ölçüde etkileşerek gelişmiş ve biçimlenmiştir. Kent merkezinden uzak ve ulaşımı zor olan köylerde ise, iklimsel farklılıkların da etkisiyle biçimlenmenin kent merkezinden farklılaştığı görülür.

Safranbolu kırsalında, yerin kendi kimliğine uygun olarak şekillenerek gelişen mimari biçimlenişe etki eden faktörleri aşağıdaki gibi inceleyebiliriz.

2.3.1. Safranbolu Kırsalında Mimari Biçimlenişe Etki Eden Faktörler

Kırsal yerleşim birimlerindeki hayat, doğal ve toplumsal etkenlerle şekillenmiştir. Doğal etkenler, yerleşim birimindeki iklim şartları, coğrafi konum ve şartlar, bitki örtüsü, toprak yapısı, su varlığı ve bölgedeki yabani hayat gibi özellikleri kapsar. Toplumsal etkenler ise, yerleşim birimindeki nüfus, demografi, ekonomik faaliyetler, üretim biçimleri, eğitim durumu, yönetim biçimi, inanç, kültür, gelenek ve görenekler, güvenlik durumu, başka yerleşim merkezleri ile uzaklık ve iletişim olanakları gibi özellikleri kapsamaktadır.

Kırsal yerleşim alanlarında bu iki temel unsur birbirini de biçimlendirmiştir (Özensel, 2015; Çınar, 2014). Örneğin; avcılık yapılarak besin elde edilen bir kırsal bölgede, aşırı avlanma sonucu besin kaynaklarının azalması sebebiyle tarımsal faaliyetlerin artması gözlenebilir. Tarımsal faaliyetlerin artması yerleşkenin ekonomik durumu, nüfus ve demografisi, bilgi birikimi, eğitimi ve mimarisi gibi pek çok alanda köklü değişikliklere yol açabilir. Daha sonra bu durum, toplumun bilgi birikimi tarımsal faaliyetlerini sürdürürken kullandığı yöntemlere etki eder. Böylece yöredeki, işlenilen toprak miktarı, alınan ürün miktarı, ürün çeşidi, aile yapısı, ekonomik durum, nüfus, demografi ve eğitim durumunu değiştirebilir.

2.3.1.1. Tarihi Miras

Jeomorfolojik ve jeopolitik durumunun doğal bir sonucu olarak, Anadolu yarımadası, eski çağlardan günümüze kadar pek çok farklı parlak medeniyetin beşiği olmuştur (Akurgal, 2014).

İklim, bitki örtüsü ve canlı türü çeşitliliği bakımından, son derece zengin olan Anadolu ve Mezopotamya topraklarında ilk toplu yerleşmeler su kaynaklarına yakın ve tarımsal açıdan verimli tepelere kurulmuştur (Anonim, 2012).

İnsanoğlu Yontma Taş Devri'nde (MÖ 600 000 - 10 000) barınma ihtiyacını mağaralarda, basit çatkı kulübelerde veya toprak altında yapılan hendeklerde gidermiştir. Orta Taş Devri'nde (MÖ 10 000-8 000) ise, Dünya'nın Buzul Çağı'ndan çıkmasıyla birlikte, yaygın tarım yapılmaya başlanmıştır. Tarımın gelişmesi ve yerleşik yaşama geçilmesinin mimarideki karşılığı olarak taş, kerpiç ve ahşap malzemenin birlikte kullanımları ile yapılan yuvarlak veya dikdörtgen planlı evler görülmeye başlanmıştır (Akdeniz, 2016).

Anadolu yarımadasında MÖ 8., 7. ve 6. binde gelişen, Çayönü (Ergani / Diyarbakır), Hacılar (Burdur) ve Çatalhöyük (Çumra / Konya) yerleşmeleri dünyanın en eski köy kültürleridir (Akurgal, 2014). Hacılar yerleşmesindeki konutlarda görülen kalın ve payandalı duvarlar iki katlı yapıların varlığının göstergesidir. Bir görüşe göre, yukarıdan ulaşılan kiler niteliğindeki alt kat, Anadolu'da bu gün de varlığını sürdüren ve Safranbolu kırsalındaki geleneksel yapılarda da görülen alt katı depo - ahır olarak kullanılan yapı geleneğinin kaynağıdır (Sey, 1999).

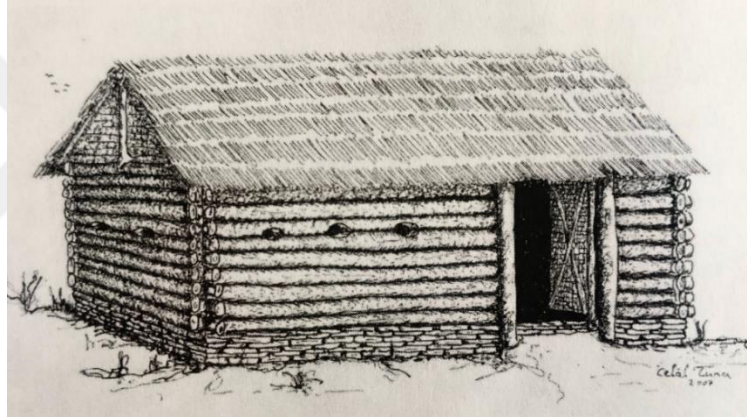

Şekil 2.4. Çatalhöyük yerleşmesi (Çumra / Konya).

Mezopotamya'da Bakır Devri'nde yazının bulunması ile dini hayatta ve teknikte önemli gelişmelerin olması konut mimarisine de yansımıştır. Bu sayede Mezopotamya dönemin en önemli yerleşim ve medeniyet coğrafyası haline gelmiştir. Bu dönemde

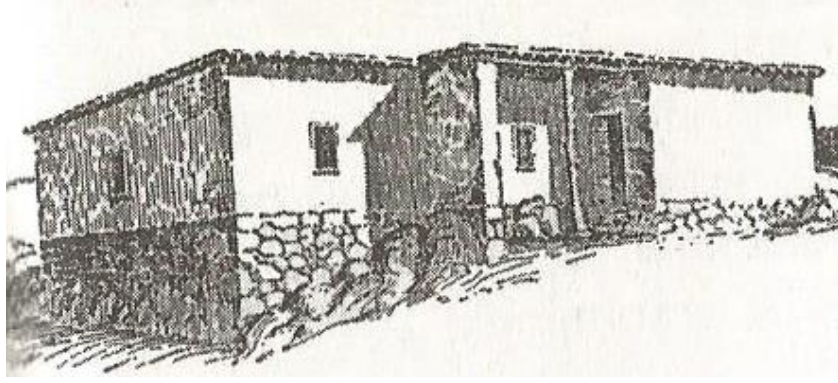
dünyadaki pekçok medeniyeti etkileyen Sümer mimarlığında, kerpiç malzeme ile yapılmış, yol cephesi sağır olan avlulu evlerin, bu özellikleri bakımından Safranbolu yöresindeki evlere benzemesi dikkat çeker (Ünsal, 1949).

Orta Karadeniz Bölümü'nde ise Samsun ili Bafra ilçesi İkiztepe köyünde sürdürülen kazı çalışmaları buranın MÖ 4 500 - 4 000'li yıllardan başlayarak kesintisiz 2 500 yıl boyunca yerleşim yeri olarak kullanıldığını göstermektedir. İkiztepe kazılarında bulunan kalıntılardan anlaşıldığı üzere, yapılarda dönemine göre üstün bir ahşap işçiliğinin kullanıldığını söylemek mümkündür. Ayrıca, verilerden yararlanılarak yapılan rekonstrüksiyon çalışmalarında, yapıların pekçoğunun çantı yapım sistemi ile inşa edilmiş olması dikkat çekmektedir (Bkz. Şekil 2.5.), (Tuna, 2008).

Şekil 2.5. İkiztepe'deki antik kentte bulunan bir çantı evin rekonstrüksiyonu. (Tuna, 2008).

Geç Tunç Çağı'nda (MÖ 2 000 - 1 200), Anadolu'da ve Safranbolu'da bugün de yaygın olarak görülen yapı geleneğinin başlangıcını teşkil eden ve Truva Kalesi'nin yapımında da kullanılan, ahşap çatkı yöntemi, Hitit Evleri'nin yapımında kullanılmaktaydı. O dönemden günümüze kadar Anadolu konut mimarisinde taş subasman üzerine kerpiç dolgulu ahşap çatkı yapım sisteminin yaygın olarak kullanıldığı görülür (Bkz. Şekil 2.6.), (Akdeniz, 2016).

Şekil 2.6. Bir Hitit Evi rekonstrüksiyonu (Akdeniz, 2016).

Demir Çağı'ndan sonra Anadolu'ya Balkanlar üzerinden gelen Frigya uygarlığı Anadolu kültürüne özellikle ahşap işlemeciliği alanında önemli katkılar sağlamıştır. Dönemlerinden kalan masa, sandalye ve paravan gibi mobilya kalıntıları bu yargıyı desteklemektedir (Akurgal, 2014). Üçgen alınlıklı beşik çatılı Frig evlerinde de, ahşap oymalara ve süslemelere sıkça rastlanılmaktaydı. Dönemlerinde farklı bir mimari anlayışı Anadolu'ya taşıyan Frigler kısa sürede Anadolulaşarak bölgenin ortak kültüründe silinmez izler bırakmıştır (Akdeniz, 2016).

Evrenselleşerek “Klasik Mimari” adını alan Grek mimarisinde sosyal hayatın oldukça gelişmiş olması sebebiyle konut mimarlığı ikinci planda kalmıştır. Öncülleri megaron biçiminde olan evlere, daha sonra avlu ve çeşitli bölümler ilave edilmiştir. Sümer ve Hitit konut mimarlığının örnek alındığı bu düz damlı yapılarda, konumuz bağlamında en çok dikkat çeken özellik, günümüzde geleneksel Safranbolu halk mimarlığının verdiği eserlerde de görülen, yola bakan cepheleri sağır olan haremlik - selamlık bölümlere sahip olmasıdır (Akdeniz, 2016).

Türk - İslam Çağı'ndan önce, Safranbolu'nun da içinde bulunduğu Paphlagonia Bölgesi (Bkz. Şekil 2.7.), Gasgalar (MÖ 13. yy.), Hititler (MÖ 12. yy.), Dorlar (MÖ 11. yy.), Paphlagonialılar (MÖ 10. yy.), Kimerler (MÖ 6. yy.), Lidyalılar (MÖ 6. yy.), Farslar (MÖ 6. yy.), Kapadokyalılar (MÖ 4. yy.), Helenler ve Pontuslar (MÖ 2. yy.), Galatyalılar (MÖ 2. yy.), Bitinyalılar (MÖ 2. yy.), Roma (MÖ 1. yy.), ve Bizans'ın (MS 4. yy.), hâkimiyetleri altında bulunmuştur (Gökoğlu, 1952). Bölgede özellikle Roma Dönemi'nden itibaren yoğun iskân faaliyetleri yaşanmıştır. Safranbolu ilçesinin

yakın çevresinde kurulmuş üç adet antik kent olduğu bilinmektedir. Bunların ilki, tarihi Safranbolu kent merkezi yakınında bulunan ve adı kesin olarak bilinmeyen yerleşim yeri, ikincisi ise Eskipazar ilçesi sınırları içerisinde bulunan Hadriyanapolis kenti ve üçüncüsü ise Karabük il merkezine bağlı Zobran köyünde bulunan Sora kentidir. Safranbolu'nun kırsal alanlarında bulunan Roma ve Bizans kalıntıları, o dönemde bugünkü kırsal bölgelerin de yerleşim yerleri barındırdığını göstermektedir. Gökoğlu (1952), bölgenin tarihini kaleme aldığı Paphlagonia adlı eserinde, Safranbolu'nun Akviran, Konarı, Moğul, Sine, Bürnük, Çavuşlar, Ilbarıt, Hacılarobası ve Sarıyan köylerini Roma ve Bizans Dönemi'nin yerleşim yerleri arasında sayar.

Şekil 2.7. Anadolu'da antik dönem bölgeleri haritası.

11. yüzyılın başlarından itibaren Moğol istilasından kaçan Türk boyları Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmıştır. Ağırlıklı olarak Horasan ve çevresinden gelen bu göçmenler Selçuklu topraklarının yanı sıra Bizans ve Ermeni prensliklerine de yerleşti. Türkolog Roux (2017), İran etkisinden uzak kalmış bu boyların uygarlaşma konusunda çok başarılı olduklarını ve 16. yüzyıl klasik Türk uygarlığının temellerini attıklarını savunur. Bu dönemde yoğun göç dalgasıyla gelen toplulukların, çadır geleneğinden tam anlamıyla kopmadıkları ve mekân arayışı içinde, yeni yapım tekniklerine açık oldukları anlaşılmaktadır (Arel, 1999). Dönemin Safranbolu kırsalı için de önemi büyüktür. Anadolu'da siyasi istikrarın ve emniyetin olmayışı, kırsal kesimde yaşayan yerli halkı kale veya kentlere göç etmeye zorlamıştı. Yoğun göçlerle gelen Türk

boyları, çoğunlukla boşalan kırsal kesime kurulan yeni köylerde iskân edilmiştir. Dönemin Safranbolu'su da Türklerin yoğun olarak göç ettiği ve özellikle kırsal kesimde yeni yerleşimler kurdukları bir bölgedir. Bu durum Bulak, Köseler ve Sırçalı gibi Safranbolu'daki köy adlarının pek çoğunun Türk cemaat ve oymaklarının adlarını almasına yol açmıştır (Şahin, 2003). Kırsal alanlarda hâkim olan Türk - İslam kültürünün temellerinin bu dönemde atıldığı ve pekçok köyün kuruluşunun bu döneme rastladığı söylenilebilir. Birçok köyde halkın Horasan evliyası olarak andığı kişilerin türbeleri bulunur. Halkın bugünkü anlatımıyla; Horasan bölgesinden gelen bu kişiler bölgeye yerleşerek eğitim faaliyetleri yürütmüşler ve bölgenin İslamlaşmasında ve Türkleşmesinde oldukça etkili olmuşlardır. Yörede anlatılan bir rivayet de bu kanıları destekler. Rivayete göre; o dönem Horasan'dan gelmiş Hüseyin, Davut ve Hacı isimli üç kardeş bugün Yörük köyünün bulunduğu bölgeye yerleşmiştir (Bkz. Şekil 2.8.). Daha sonra Davut ve Hacı isimli kardeşler obalarıyla birlikte ayrılarak Davutobası ve Hacılarobası isimli köyleri kurmuşlardır. Hüseyin isimli kardeş ise orada kalarak Yörük Köyü'nü kurmuştur (Kara, 2005). Bu dönemin konut kültürüne dair bilgiler kısıtlı olsa da, dönemin kaynakları, Safranbolu geleneksel konutunun günümüze ulaşan örneklerinin en önemli yapı unsurlarından olan cumba benzeri bir birimin, o dönemki evlerde de görüldüğünü ifade eder (Yavaş, 2000).

Şekil 2.8. Yörük köyü genel görünümü (<http://www.360safranbolu.com/koylerimiz-216.html>, 2019).

Safranbolu kırsalında bugün de varlığını sürdüren geleneksel konutlar, Osmanlı dönemi halk mimarlığının bir parçasıdır. Sedat Hakkı Eldem'in, 1950'lerde yaptığı çalışmalarda bu ev tipinin Anadolu'da gelişimini tamamlayarak buradan Rumeli'ne yayıldığı ve buralarda 15. - 16. yüzyıllardan itibaren mevcut diğer tiplerin yerine hâkim olduğu savunulur. Bu ev tipi daha sonraları, 17. ve 18. Yüzyıllar'da büyük bir yayılma göstermiştir ve bu yayılma Osmanlı Devleti'nin hızla gerilediği 19. Yüzyılda da devam etmiştir. Eldem'e (1968) göre, birbirlerinden oldukça uzak yerlerde inşa edilmiş bu evler iklim, tabiat ve kültür etkenleriyle farklı biçimlerde gelişmiştir. Fakat buna rağmen bu evlerin başta plan kurguları olmak üzere belli başlı değişmezleri vardır.

Sedat Hakkı Eldem, Doğan Kuban, Önder Küçükerman, Cengiz Bektaş ve Reha Günay gibi önemli fikir adamları eserlerinde, bu evleri "Türk Evi" başlığı altında ele almışlardır. Ancak "Türk Evi" kavramı akademik camiada önemli bir tartışma konusu olmuştur. Eldem'in çalışmaları ile temellenen ve daha sonraları yapılan köken araştırmaları ile irdelenen bu kavram 1970'lerden itibaren artan bir biçimde itirazlara maruz kalmıştır (Tuztaş ve Aşkun, 2013). Ancak zaten bu fikir adamlarının herbiri, Türk Evi'nin oluşumunda Türk kültürünün yanısıra Anadolu kültürünün de çok önemli bir etken olduğunu vurgulamıştır.

2.3.1.2. İklim, Malzeme ve Arazi Yapısı

Türkiye coğrafyası, farklı iklim kuşakları arasında bir geçiş bölgesinde yer alır. Türkiye'nin, etrafı denizlerle çevrili olan bir yarımada olması, arazide farklı yükseltilerin görülmesi ve dağların uzanış şekilleri, Anadolu'da farklı iklim tiplerinin oluşmasında önemli rol oynamıştır (Atalay, 1997). İklim, bitki örtüsü, arazi yapısı ve su kaynakları, yerleşimin nüfusunu ve yoğunluğunu etkilemektedir. Kırsal yerleşmeler bu etkenlerle şekillenerek dağınık ya da toplu biçimde olabilirler. Bu etkenler tek yapı ölçeğinde de mimariyi şekillendirir.

Farklı iklim bölgelerinde gözlenen yapıların mekân kurguları ve mekânsal çeşitlilikleri çoğu zaman farklılık arz eder. Örneğin Akdeniz iklim tipinin hâkim olduğu bölgelerde evler genellikle açık sofalıdır. Marmara ve Karadeniz sahillerinde ise kışlar daha soğuk

a) Ahşap dolgulu ahşap karkas ev
(Ilıca köyü / Mudurnu / Bolu).

b) Ahşap iskelet sistemli ev
(Akören köyü / Karabük).

c) Taş ev
(Sille köyü / Konya).

d) Ahşap hatıllı taş ev
(Ormana köyü / İbrada / Antalya).

Şekil 2.10. Karadeniz, İç Anadolu ve Akdeniz bölgelerindeki köylerde bulunan ve farklı yapı malzemeleri ve yapım teknikleri ile yapılmış evler.

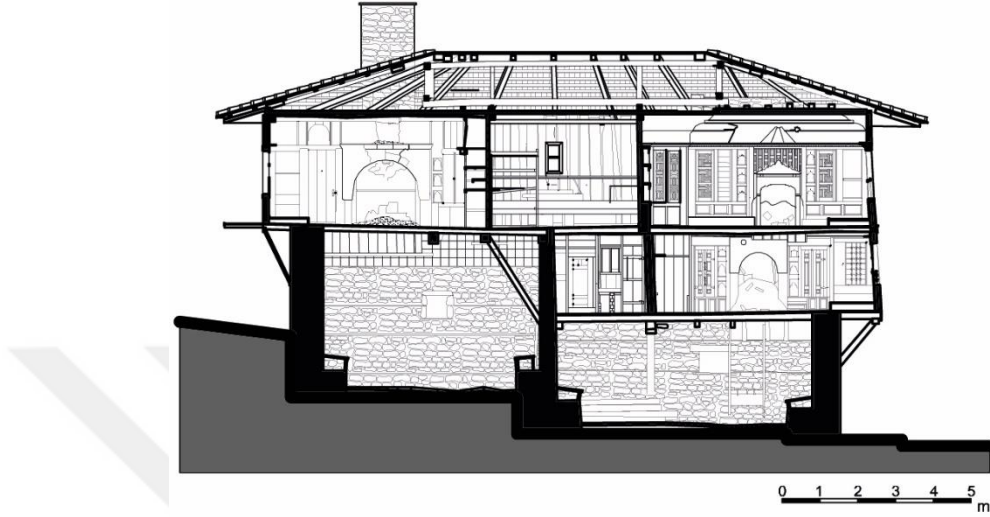
Karabük'ün Safranbolu ilçesi ise Karadeniz'in ılıman iklimi ile İç Anadolu'nun karasal iklimi arasında bir geçiş bölgesindedir. Safranbolu'nun kırsal alanları da coğrafi ve iklimsel verilerin yardımıyla iki kısımda incelenebilir. İlki, akarsuların şekillendirdiği genişçe bir çukuru andıran vadide konumlanmış tarihi Safranbolu kent merkezini de kapsayan, ilçenin güney bölgesinde kalan ve etrafı dağlar ile çevrilmiş plato alanıdır. Bu plato, güneyinde Araç Çayı, batısında Ahmet Usta Geçidi (1 080 m) ile kesintiye uğrayan Sarıçiçek Dağları (1 750 m), kuzeyinde ve kuzeydoğusunda Bolu Sıra Dağları'nın devamı niteliğindeki dağlar ile sınırlandırılmıştır (Bkz. Şekil 2.11.) (Özdemir vd, 2002). İkincisi ise kent merkezinin kuzeybatısından kuzeydoğusuna uzanan Bolu Sıra Dağları'nın kuzeyinde kalan, Ahmet Usta Geçidi'nden geçilerek ulaşılabilen nemli, ılıman ve yağışlı Karadeniz ikliminin etkisi altında olan, dağlık

alanlardır. Meteoroloji Genel Müdürlüğü'nün 1965-2018 yılları arasında yaptığı ölçüm çalışmalarına göre Karabük iline yıllık düşen yağış miktarı 490,5 mm iken ilin kuzeyinde bulunan Bartın ili için bu değer 1046,2 mm'dir (<https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m>, 2019). Bu durum, Safranbolu kent merkezini de kapsayan güney bölgelerde karasal iklimin etkisinin, ilçenin kuzeyine göre daha fazla hissedilmesine yol açmıştır. Yine bu durumun sonucu olarak ilçenin kuzeyinde yoğun ormanlar görülürken güney kesimlerde ormanlarla birlikte yer yer bozkır bitki örtüsüne rastlanılır.

Şekil 2.11. Safranbolu plato alanı haritası (Özdemir vd'den Düzenleme, 2019).

Anadolu'nun pek çok bölgesinde olduğu gibi Safranbolu'nun kırsal yerleşimlerinin çoğu, çeşitli sebeplerle dağlık veya eğimli ve sarp arazilere kurulmuştur. Genelde iki katlı olan geleneksel Safranbolu konutlarında zemin kat topografya ile bağ kuran, buluşan kattır. Kentlerde parsellerin küçük ve biçimsiz olması sebebiyle yola uyan bu

kat engebeli kırsal alanlarda kot farkını tolöre eden yarı değişken bir geçiş katıdır. Bu geçiş katının yüksekliği ve genişliği de arazi yapısına göre ayarlanabilir. Bu sayede evlerin değişmeyen özelliklerini taşıyan üst kata ulaşılır (Küçükerman, 1996).

Şekil 2.12. Karabük ili merkez ilçesine bağlı Güneşli (Yortan) köyünde, bulunduğu eğimli topografyaya göre şekillenmiş evin kesiti (Heyik ve Karataş'tan Düzenleme, 2019).

Şekil 2.12.'deki örnekte arazide kotun düşük olduğu bölümden (sağ taraf) giriş alınmış ve evin bu kısmına asma kat yapılmıştır. Arazide kotun yüksek olduğu bölüm (sol taraf) ise az tesviye edilerek girişe göre yüksek kotta bırakılmıştır. Bu kısım iki kat yüksekliğinde yapılmıştır ve dam olarak kullanılmaktadır. Üst kat ise topografyanın eğiminden bağımsız olarak şekillendirilmiştir.

2.3.1.3. Aile Yapısı, Kültürel Değer, İnanç ve Gelenekler

Kırsal yerleşimlerde geleneksel aile yapısının kendine has özellikleri vardır. Ailenin mensupları kendi geleceklerini ailenin geleceğinde görürler ve bütün önemli sosyal olaylar ailede gerçekleşir. Aile, çoğu zaman inançlarına bağlı, kültürel anlamda tutucu ve kapalı bir yapıya sahiptir. Safranbolu kırsalında geleneksel aile biçimi genellikle geniş aile biçimindedir. Özdemir'e (2000) göre, geleneksel konutların yapıldığı dönemde hane nüfusu genellikle 10 kişi civarındadır. Ailede her bireyin kendi özellikleri ve görevleri vardır. Bireyleri ve özelliklerini şöyle açıklayabiliriz:

Baba: Evi idare eder. Evdeki en güçlü otoritedir. Görevleri bireyler arasında dağıtır. Tarım ve hayvancılık işiyle uğraşır.

Anne: Çocuklara bakar, onları yetiştirir. Ev işleri ile ilgilenir. Bunların yanında hayvanlara bakar ve tarla işleri ile de ilgilenir.

Çocuklar: Kırsal hayatta çocuklar en küçük çağlarından itibaren çalışırlar ve evin geçimine katkı sağlarlardı. Bu durum çocukların sorumluluk sahibi, çevreyi tanıyan ve genç yaşta tecrübe kazanmış bireyler olarak yetişmesini sağlamıştır. Çocuklar büyüyüp evlenene kadar hane bireyidirler. Erkek çocuklar evin fiziki durumu müsaitse evlendikten sonra da evde kalmaya devam ederler. Değilse, geçimini sağlayabileceği kadar hayvan ve arazi verilerek evden ayrılır. Böyle bir durumda yeni ev genellikle baba evinin yakınındaki bir arsaya yapılırdı.

Safranbolu kırsalında, geleneksel konut yapımı yerel ustalar eliyle, hatta evin sahibi tarafından bizzat gerçekleştirilirdi. Yapım sırasında çoğu zaman hane üyeleri çalışırdı. Bu durum her bireyin ailedeki statüsünden ve görevinden kaynaklanan maddi ve manevi talep ve ihtiyaçlarının konut mimarisini doğrudan şekillendirmesini sağlamıştır. Bu “kullanıcı odaklı tasarım” sayesinde bireylerin mekânları sahiplenme hisleri artırılırken, üretim faaliyetleri için de en uygun mekânlar elde edilmiştir. Dönemine ve yerine göre değişen kurallar çerçevesinde ortaya çıkan bu yeni tasarım, kendisinden sonraki tasarımlara da örnek niteliğinde olmuştur.

2.3.1.4. Ekonomik Durum ve Geçim Kaynakları

Anadolu geleneksel kent konutunun biçimleniş mantığı açısından, ekonomik durumun çok önemli bir yer tuttuğu söylenemez. Ekonomik durumun, oda, sofa ve servis mekânlarının örgütlenme mantığını değiştirmede ancak evin büyüklüğünde, işçilik ve detaylarda etkili olduğu gözlenmiştir (Küçükerman, 1996). Safranbolu’nun kırsal alanında yapılan konutlar için de durum çok farklı değildir. Ancak ekonomik ve teknik şartların kenttekinden daha kısıtlı olması sebebiyle, işçilik ve detaylardaki özenin ailenin maddi durumu nispetinde arttığı söylenemez. Aksi örnekler mevcut olsa da, bu evler genellikle daha sade ve süslemesizdir. Yine ekonomik gerekçelerle kırsal

alanlarda, bazı yapıların başta sadece bir kısmının yapıldığı sıkça görülebilir. Bu yapılara ailenin ihtiyaç ve bütçesine göre zamanla eklemeler yapılırdı. İstisnai bir durum olarak, daha sonra ikiye bölünebileceği düşüncesiyle tasarlanan evlere de rastlanılmıştır.

Yazıcıoğlu'na (2001) göre, yöredeki mimari yapının şekillendiği 19. yüzyılda, kırsal alanlarda tarım, hayvancılık, bağcılık, hayvansal ürün üretimi, safran, pamuk ve tütün üretimi gibi çeşitli üretim alanları ve değirmencilik, odunculuk, hızarıcılık, fırıncılık ve bıçkıcılık gibi çeşitli meslek dalları mevcuttu. Safranbolu kırsalındaki geleneksel konutlarda, yörenin geçim kaynağı ve üretim çeşidine göre özellikle servis mekânlarının tasarımında farklılıkların olduğu görülebilir. Geleneksel yöntemler ile yapılan tarım faaliyetlerinin yörede günümüzde de devam ettiği görülmüştür (Bkz. Şekil 2.3.).

Şekil 2.13. Bir pulluk ve bir çift öküz ile bahçesini süren iki köylü (Kehler köyü / Safranbolu).

2.3.2. Safranbolu Kırsalında Ev Mimarisi

Safranbolu kırsalında samanlık, ambar, değirmen, cami, okul ve ev yapılarına sıkça rastlanır. Bu yapı türleri içerisinde evler köyün silüetinde en baskın rol oynayan yapı

türüdür. Geleneksel köy evlerinde, ahşap karkas ve ahşap yığma yapım sistemlerinin kullanıldığı görülür. Yapımında ahşap karkas sistem kullanılan evlerin zemin katları her zaman yığma taş ile yapılırken, ahşap yığma sistem ile inşa edilen evlerin zemin katları da çoğu zaman ahşap yığma sistem ile yapılmıştır.

Safranbolu kırsalında, geleneksel yapım tekniği ile yapılmış evler genellikle iki katlıdır. Evlerin ilk katı hayat, ahır ve depo gibi servis mekânlarına ayrılmıştır. İkinci katlar ise sofanın, odaların, divanhanelerin, kilerlerin ve helaların bulunduğu yaşama katıdır. Kente yakın olan köylerde bulunan evlerin ya da zengin ailelerin yaptırdığı evlerin üç katlı olduğu görülebilir. Fakat bu durum Safranbolu kırsalı için bir istisnadır. Safranbolu kırsalında evler genellikle iki kattan oluşur.

Safranbolu kırsalında bulunan evlerde orta sofalı, iç sofalı ve dış sofalı plan tipleri yaygın olarak görülür. Bu evlerde yaşayan ailelerin yaptıkları ekonomik faaliyetler, yapı tiplerini ve eklentilerini kendi içlerinde farklılaştırmıştır (Özdemir, 2000). Evlerin plan tipleri şehir evlerine benzerlik gösterir. Ancak çevresel, kültürel ve ekonomik açıdan kırsal yerleşmelerin kentsel yerleşmelerden farkı olduğu gibi, kırsal alanlarda bulunan evlerin de şehir evlerinden farklı yönleri vardır. Bu farklılığı oluşturan etkenler şu şekilde sıralanabilir;

- Tarımsal üretimin ve ürüne ulaşım kısıtlılığının getirdiği depolama ihtiyacı; evlerin içerisinde ambar ve kiler gibi depolama mekânları ve büyük dolapların yapılmasına sebep olmuştur,
- Yaygın hayvancılığın getirdiği hayvan barınağı ihtiyacı; evlerin zemin katlarında büyükçe yapılmış ahır, ağıl ve bazen de kümes gibi mekânların bulunmasına sebep olmuştur,
- Kış boyu saklanacak ürünleri hazırlamak için gereken mekân ihtiyacı; evlerin güneye, doğuya veya batıya bakan cephelerinde kurutmalık ya da günlük denilen balkon benzeri çıkmaların yapılmasına sebep olmuştur,
- Ekonomik imkân, yapı malzemesi temini ve üretim kabiliyetlerinin şehre göre daha kısıtlı olması; yapı ve mekân boyutlarının daha küçük olmasına, az işlenmiş ya da kolay işlenebilir ve katkı gerektirmeyen malzemeler

kullanılmasına (kaba yonulu moloz taş gibi) ya da eksik imalat (sıva yapılmaması vb.) yapılmasına yol açmıştır.

- Kırsal yerleşimlerin tabiat etkilerine daha açık oluşu; kolay ısınabilmek için kat yüksekliğinin ve pencere açıklıklarının sınırlı tutulması gibi sonuçları beraberinde getirmiştir,
- Köy kültürünün ve yaşama şeklinin kentten farklı oluşu; mimaride görülen haremlik - selamlık ayrımlarının ve mahremiyeti sağlama özeninin Safranbolu şehri kadar güçlü olmamasına sebep olmuştur,
- Konut inşa edilebilecek geniş arazilerin varlığı, arazilerin şehre kıyasla daha az kısıtlı oluşu evlerin yoldan uzaklaştırılarak bahçe içine yapılmasına imkân tanıdığı için zemin katları daha geniş olabilen, cumbaların çoğu zaman simgesel olduğu bir biçimlenmeyi beraberinde getirmiştir.

Ancak, kente yakın ve kent ile kültürel etkileşim içinde olan Yörük köyü, Bulak köyü ve Yazı köyü gibi köylerdeki birçok evin, maddi imkânları güçlü olan ailelerin konaklarının ya da kente öykünmenin bir ifadesi olarak yaptırılan bazı konakların, şehir evlerine benzerlik gösterdiğini ifade etmek gerekir (Özköse vd., 2016).

Safranbolu kırsalında geleneksel yöntemlerle yapılmış evler, yapım tekniği ve yapı malzemesi bakımından ise aşağıdaki şekilde incelenebilir (Bkz. Şekil 2.14.).

1- Ahşap Karkas Evler (Yeğ dene)

- Taş dolgulu
- Kerpiç dolgulu
- Tuğla dolgulu
- Ahşap dolgulu
- Karma malzeme ile dolgulu

2- Ahşap Yığma (Çantı, Çatma) Evler

3- Karma Sistemli Evler

a) Taş dolgulu (Hacılarobası köyü)

b) Kerpiç dolgulu (Konarı köyü)

c) Tuğla dolgulu (Saçak köyü-Eflani)

d) Karma dolgulu (Bulak köyü-Karabük)

e) Ahşap yığma (Akkışla köyü)

f) Karma sistem (Cabbar köyü)

Şekil 2.14. Safranbolu kırsalında farklı yapım teknikleri ile yapılmış köy evleri.

2.4. SAFRANBOLU KIRSALINDA ÇANTI YAPI GELENEĞİ

2.4.1. Geleneksel Çantı Yapım Sistemi

Kalas ya da kütüklerin çoğu zaman çivisiz olarak birbirine geçirilip üst üste yığılması ile elde edilen duvarları, taşıyıcı duvar olarak kullanan yapılara “çantı yapılar” ve bu yapım sistemine “çantı yapım sistemi” denir.

Çalışma alanında bu yapım sistemine “çatma”, bu sistem ile oluşturulan mekânı çevreleyen dört duvardan her birine “kasnak”, bu sistemin herbir ahşap elemanına ise “hatıl” denir. Çantı kelimesi, Sanat Kavram ve Terimleri Sözlüğü’nde ise şu şekilde tanımlanır (Sözen ve Tanyeli, 2017):

“Yontulmamış ya da kereste haline getirilmiş uzun ahşap öğelerin geçmeler aracılığıyla birbiri üstüne oturtulması biçiminde uygulanan bir yapım tekniği. Türkiye’de dahil tüm dünyada ormanlık yörelerde görülür. Kullanım alanı gittikçe daralmaktadır. Türkiye’de Doğu Karadeniz Bölgesi serenderleri bu teknikle gerçekleştirilmiştir. Bartın dolaylarında ise çantı evler vardır”.

Çantı sistem ile inşa edilmiş yapılar, Rusya, Romanya, Yugoslavya, Bulgaristan ve İran gibi Türkiye’nin yakın çevresindeki ülkelerde, Avrupa’da ise özellikle İskandinavya ülkeleri ile Macaristan, Avusturya ve Romanya’da sıkça görülür. Türkiye’de bu tip yapılar, ormanlık alanların çokça bulunduğu Karadeniz Bölgesi’nde, Toroslarda, Göller Bölgesi’nde ve Doğu Anadolu’da görülür (Karpuz, 1987).

a) Törbel / İsviçre

b) Dimitrie Gusti Müzesi / Romanya

Şekil 2.15. Avrupa’nın kırsal kesiminde çantı yapım tekniği ile yapılmış köy evleri (a: <http://www.switzerlandtoday.ch/places/20161213ostrom.php>, 2019).

Ahşap, Anadolu’da inşa edilmiş yapılarda, tarih öncesi çağlardan bu güne kadar kullanılmıştır (Karpuz, 1987). Karadeniz Bölgesi’nde ise orman varlığına bağlı olarak yığma ahşap yapı yapma geleneği oldukça kuvvetli ve eskidir. Bu yapım sistemi, Doğu Karadeniz Bölümü’nün iç kesimlerinde ve yaylalarında da yaygın olarak görülmektedir (Sözen, 2001). Çantı yapım sistemi, ahşap temininin kolay ve ucuz olduğu ormanlık alanların bolca bulunduğu bölgelerde ve ulaşım olanaklarının

kısıtlılığından dolayı malzeme temininin zor olduğu dağ - orman köylerinde sıkça kullanılmıştır (Çobancoğlu, 1998; Hacısalihoglu, 2013).

Karpuz (1987), çantı sistemi, kullanılan malzemenin işlenmişlik durumuna göre kalas yığma ve kütük yığma olmak üzere ikiye ayırır. Kütük yığma sistem ise, kütükler arasında boşluk kalıp kalmamasına göre ikiye ayrılabilir (Çakır, 2000).

1- Kütük Yığma

- Kaba Kütük Yığma
- Yontulmuş Kütük Yığma

2- Kalas Yığma

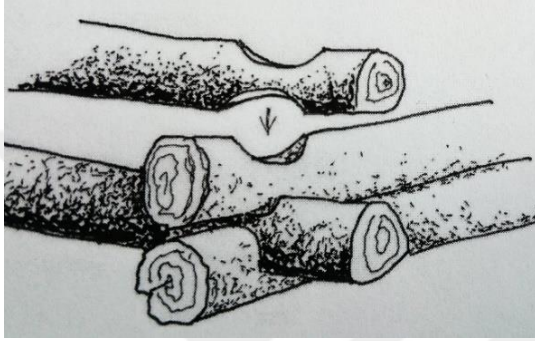
Çantı yapım sisteminde kütük ya da kalaslar birbirlerine açılan oyuklar yardımıyla birleştirilirler. Oyuk, genellikle ahşap parçanın bitimine 15 - 20 cm mesafede açılır. Farklı teknikler kullanılarak açılabilen bu oyuklara çalışma alanında “kertme”, literatürde ise “boğaz” adı verilir. Boğazlardan sonra kütüğün ya da kalasın dışarıya çıkıntı yapması sayesinde çantı yapıların kendilerine has mimari karakteri ortaya çıkar. Yapıların iç bölmeleri dışarıdan bu sayede kolayca algılanabilir. Yörede boğazların üst üste geldiği köşeye “çamdıbaşı” ve iki çamdıbaşı arasında kalan yığma duvara ise “kasnak” denir. Geniş açıklıklarda deprem etkisi altında ahşap elemanların sabit kalabilmesi veya kapı – pencere boşluklarının yanlarındaki ahşap elemanların stabilitesinin sağlanabilmesi için, her iki ahşap elemana burgu (Bkz. Şekil 2.17.) yardımı ile açılan karşılıklı oyuklara yerleştirilen ve bir zıvana gibi iki elemanı birbirine kenetleyen ahşap çubuklara ise yörede “sübek” adı verilir.

Çantı yapım sisteminde yaygın olarak kullanılan ve aşağıda açıklanan iki farklı boğaz geçme tekniği vardır (Bkz Şekil 2.16.).

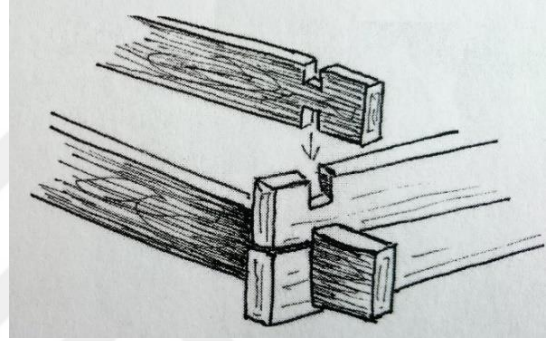
- Karaboğaz: Kütük halindeki elemanlarda uygulanan geçme tekniğidir. Basit el aletleri ile kolay bir biçimde yapılır. Kaba kütük yığma sisteminin tercih edilmesi durumunda kütükler birbirlerine tam olarak yapışmazlar. Bu

istenmeyen bir durumsa, kütüklerin araları çamur sıva ile kapatılır (Tuna, 2008). Fakat genellikle bu boşluklar içeri havalandırılması ve aydınlatılması için olduğu gibi açık bırakılır.

- Kurtboğazı: Kalas yığma yapılarda kullanılan geçme tekniğidir. Boğazlar düzgün ve ölçülü bir biçimde oyulur ve kalaslar birbirine geçirilir. Bu teknikte, ahşap elemanlar birbirlerini sıkıca kavrayarak tutarlar (Tuna, 2008).

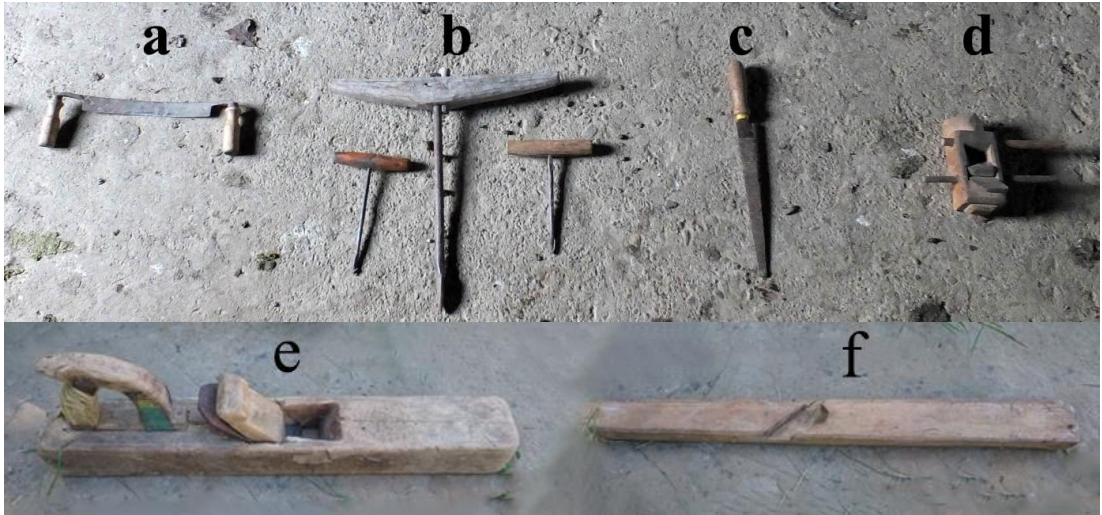

a) Karaboğaz tekniği (Tuna, 2008)

b) Kurtboğazı tekniği (Tuna, 2008)

Şekil 2.16. Çantı yapım sisteminde boğaz geçme teknikleri.

Şekil 2.17. Yörede geleneksel ahşap işçiliğinde kullanılan bazı el aletleri.

Şekil 2.17.'de görülen aletler; a-ıçkı, b-burgu, c-törpü, d-küstüre, e-polonya, f-yan küstüre olarak isimlendirilir.

2.4.2. Geleneksel Çantı Yapıların Yayılma Alanları ve Yapı Türleri

Yukarıda “2.3.1.2. İklim, Malzeme ve Arazi Yapısı” başlığı altında anlatıldığı gibi, Safranbolu kırsalı, coğrafi ve iklimsel olarak iki bölüme ayrılarak incelenebilir. Bunlar; Plato Bölgesi ve Kuzey Orman Bölgesi’dir (Bkz. Şekil 2.18.).

Şekil 2.18. Safranbolu’nun arazi yapısı ve iklim verilerine göre ayrılan bölgeleri.

Plato Bölgesi Köyleri

Safranbolu’yu kuzeydoğusundan kuzeybatısına saran dağlık alanın güneyinde kalan nispeten düzlük alanlara kuruldukları için, köyler birbirlerinden ayırık olarak araziye yayılmışlardır. Bu bölgede yer alan köylerin sıcaklık, nem oranı ve yağış miktarları Safranbolu kentinin değerlerine yakındır. Kente yakın olduklarından ve kent ile aralarında coğrafi engel bulunmadığından veya daha az coğrafi engel olduğundan kente ulaşimleri ve kent ile etkileşimleri kolay olmuştur. Köy yapılarında kullanılan malzeme, malzemelerin işleniş şekli ve yapıların plan tipolojisi Safranbolu kenti yapılarına benzer nitelikler taşır (Bkz Şekil 2.19.).

Kuzey Orman Bölgesi Köyleri

Safranbolu'yu kuzeydoğusundan kuzeybatısına saran dağlık alanlarda ve denize daha yakın konumda bulunmaktadır. Plato Bölgesi köylerine göre daha sık ormanlık alanlar içerisinde yer alırlar. Ulaşım kolaylığı sağlayan eski ticaret yollarına ya da vadilere yakın bölgelerde toplanmışlardır. Bu bölgede yer alan köylerde Karadeniz iklimi etkisini daha fazla hissettirir. Kente uzak olduklarından ve kent ile aralarında dağlık alanlar bulunduğundan kente ulaşimleri ve kent ile etkileşimleri zordur. Köy yapılarında kullanılan malzeme, malzemelerin işleniş şekli ve yapıların plan tipolojisi Safranbolu kenti yapılarından farklılıklar gösterir (Bkz Şekil 2.19.).

Şekil 2.19. Safranbolu'nun Plato Bölgesi (Yıldız, 2016).

Şekil 2.20. Safranbolu'nun Kuzey Orman Bölgesi.

Safranbolu'nun coğrafi özellikleri ilçe sınırları içerisindeki kırsal mimarinin çeşitlenmesine yol açmıştır. Kenti kuzeyinden çevreleyen dağlar aşılıp Karadeniz'e yaklaşıırken çantı yapıların yapılaşmadaki yoğunluğunun arttığı gözlenmektedir. Safranbolu Platosu'ndaki çoğu köyde ise çantı yapılara nadiren rastlanır. Kuzey orman köylerinde çantı yapım sistemi ile yapılan yapılara daha sık rastlanmasının sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

- Kuzey orman köylerine ulaşımın zor olması sebebiyle işlenmiş malzeme ve alet edevat temininin kısıtlı gerçekleşebilmesi,
- İklimsel farklılığın oluşturduğu etkiyle kuzey orman köylerinin daha yoğun ormanlık alanlar içinde bulunması ve ahşap temininin kolaylığı,
- Bölgede gelişen yapı kültürünün nesilden nesile aktarılmasıyla kültürel sürekliliğin sağlanmış olması.

Kuzey orman köylerinde yapılan saha araştırmalarında, çantı sistem ile yapılmış ambarlara, camilere, değirmenlere, evlere ve samanlıklara rastlanmıştır.

Ambarlar

Hububat depolamak için kullanılan ambar ihtiyacı, genellikle evlerin içerisindeki “herkil” denilen dolaplarla karşılanmıştır. Herkillerin, evlerin zemin katlarındaki kulluk mekânına ya da üst kattaki çardak (sofa) mekânına konulduğu görülmüştür.

Bazı köylerde ise ayrı olarak inşa edilmiş ambar yapıları görülmüştür. Bunların sayıları diğer yapı türlerine göre daha azdır. Ambarların genellikle evlerin bahçelerinde ya da köyün biraz dışındaki tarlalarda yapıldığı görülmüştür.

Ambarlar genellikle iki katlıdır. Alt kat depo olarak kullanılmıştır. Üst kata ise hububat saklanan herkiller bulunmaktadır. Görülen örneklerde cephe açıklıklarının oldukça sınırlı tutulduğu tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 2.21.).

a) Cephe fotoğrafı.

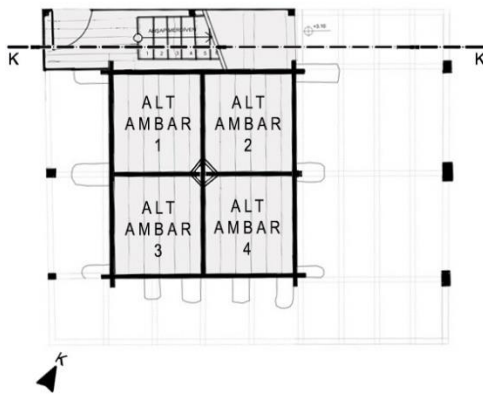

b) 1. kat iç mekân fotoğrafı.

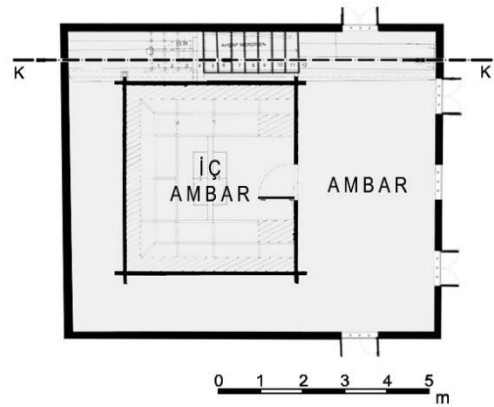

c) Zemin kat iç mekân fotoğrafı.

Şekil 2.21. Bir çanta ambar yapısı (Tahirler Mah. / Akkışla K.).

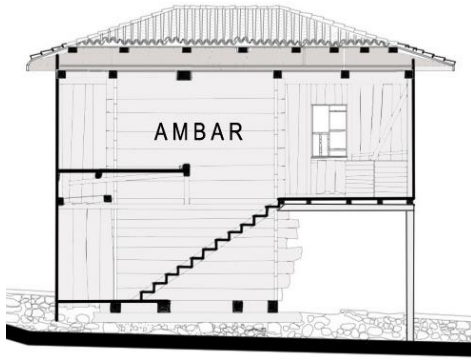

a) Zemin kat planı.

b) 1. kat planı.

Şekil 2.22. Bir çanta ambarın rölöve çizimleri ve fotoğrafları (Akören K. / Karabük), (Heyik ve Karataş'tan Düzenleme, 2019).

c) Kesit.

d) Alt kata açılan kapaklar ve merdiven.

e) Güney ve doğu cepheleri.

f) Merdiven.

Şekil 2.22. (devam ediyor).

Şekil 2.22.'deki yapı, karma sistem kullanılarak inşa edilmiştir ve özel bir tasarıma sahiptir. Yapının merkezinde iki kattan oluşan, kare plan şemasına sahip, çantı sistem ile yapılmış bir çekirdek bulunmaktadır. Bu çekirdek zemin katta dörde bölünmüştür. Zemin katın dışarıya doğrudan açılan herhangi bir açıklığı yoktur. Bu kata ulaşım sadece üst kattaki kapaklar vasıtası ile sağlanır. Üst kata, ambarın kuzeyine eklenmiş tek kollu merdiven ile ulaşılır. Üst katta, çantı çekirdeğin etrafını saran ve üç cephede bulunan beş adet kepenkli pencere ile dışarıya açılan ambar makânı bulunur. Ambarın duvarları tahta ile kapatılmıştır. Dışarı çıkma yapan bölümün altı dikmelerle desteklenmiştir. Ambardan iç ambara açılan bir kapı ile bu mekâna ulaşılır. İç ambarın içerisinde hububatların saklandığı büyük ambar dolapları vardır. Mekânın ortasında alt kattaki dört adet alt ambara açılan dört ayrı kapak bulunur. Alt ambara ahşaptan

yapılmış ve köşelere üçgen oluşturacak şekilde çakılmış, gemici merdivenleri ile inilir. Karabük ili Merkez ilçesine bağlı olan Akören köyü, bu çalışmaya konu olan ve çantı sistemin yoğun olarak kullanıldığı Safranbolu'nun kuzeyindeki orman köylerine yaklaşık 50 km uzaklıktadır. Bu ambarın yapıldığı yörede, çantı sistem ile yapılmış evlerle, bir iki örnek haricinde karşılaşılmamıştır. Ancak, bu ambar, çantı sistemin bu bölgede de bilinip kullanıldığının kanıtıdır.

Camiler

Köylerin içerisinde ya da birkaç köyün arasında kalan arsalara yapılan örneklerine rastlanmıştır. Köy içersine yapılan örnekleri daha küçüktür, asma katları bulunmaz ve sadece köy sakinlerinin ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak yapılmışlardır. Birkaç köyün arasına yapılan örnekte ise caminin, cuma camisi olarak kullanılmak üzere daha büyük yapıldığı ve asma katının mevcut olduğu görülmüştür.

a) Bir cuma camisi

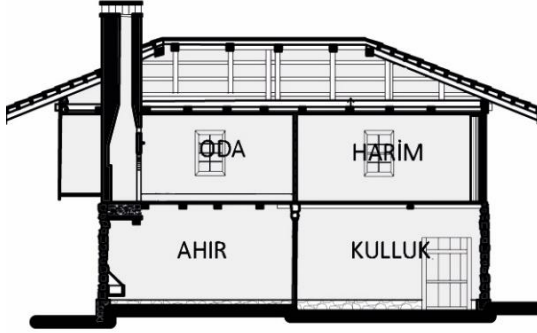
b) Kehler köyü camisi

Şekil 2.23. Çantı yapım sistemi ile yapılmış cami fotoğrafları.

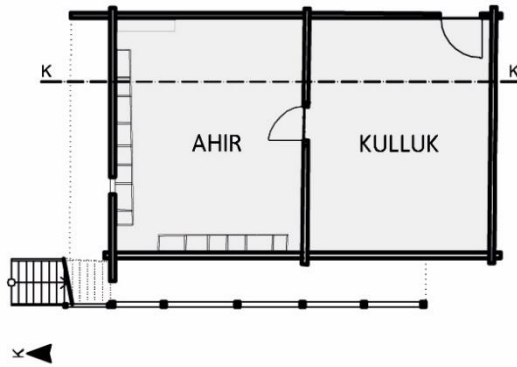
Köy içinde yapılan cami örneklerinin zemin katları ahır ve odunluk gibi servis mekânlarına ayrılmıştır. İbadet mekânının, imam odasının, helanın ve sofanın (çardağın) bulunduğu üst kata giriş ayrı bir kapıdan yapılır. Bu camilerin özgün hallerinde minare bulunmaz. Cepheleri konut mimarisini andırır.

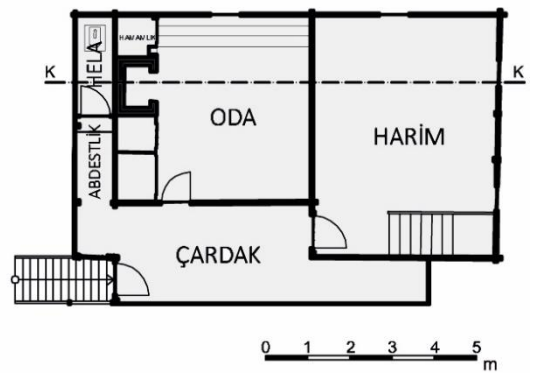
a) Kuzey ve doğu cephesi

b) Kesit

c) Zemin kat planı

d) 1. Kat planı

Şekil 2.24. Emirler mahallesi cami restitüsyon çizimleri (Özköse vd'den Düzenleme, 2019) ve mevcut durum fotoğrafı (Emirler mah. / Cücahlı k.).

Şekil 2.24.'de incelenen caminin; zemin katı, tıpkı konutlarda olduğu gibi, servis alanlarına ayrılmıştır. Üst katta ise bir imam odası ve ibadet mekânı olan harim vardır.

Mekân organizasyonu Şekil 2.23.'de görülen Kehler köyü cami ile benzerlik göstermektedir. Mevcut durumda cami haraptır. Köylüler ibadetlerini bu caminin yanına yaptıkları betonarme camide sürdürmektedirler.

Değirmenler

Su yataklarına yakın yerlerde dik yamaçların eteklerine yapılmış yapılardır. Günümüzde hâlâ kullanılan herhangi bir örneğe rastlanılmamıştır. Yapıların mevcut durumlarından, uzun zamandır kullanılmadıkları anlaşılmaktadır. Su yolları üzerinde bulunmalarından dolayı, yapıların çoğu, suyun tahribatına uğramıştır. Senenin belirli döneminde hububat öğütülen bu yapılar, çevredeki köylerin ve mahallelerin kullanımına açıktı.

Tespit edilen örnekleri çoğunlukla bir ya da iki mekânlı, beşik çatılı ve dikdörtgen planlı yapılardır. Ana mekânları içerisinde değirmen sistemi bulunmaktadır. Yapıların birçoğunda değirmenci odası vardır. Bu odada değirmenci barınırdı. Değirmenciye öğüttüğü hububat karşılığında hububat ya da unundan bir miktar bırakılırdı (Ataman, 2008). Bazı yapılarda ise ahır veya depo olarak kullanılan üçüncü bir mekân da görülebilir.

Değirmenler, taş temel üzerine inşa edilmişlerdir. Bu taş temelin hafifçe yükseltilip subasman olarak kullanıldığı örnekleri de mevcuttur. Su değirmenleri, suyun yüksekten düşerken oluşan hareket enerjisiyle çalıştığı için yapıların altında suyun tahliye edildiği kanallar bırakılmıştır.

Duvarları çoğunlukla düzgünce yontulmuş kütüklerden oluşturulmuştur. Ancak ahşap elemanların aralarından bir miktar ışığın içeriye sızması da sağlanmıştır. Bazı örneklerde değirmenci odasına açılan tömekilerin (penceresiz açıklıkların) olduğu görülmüştür.

Çatıları beşik çatıdır. Özgün çatı kaplama malzemesinin bedevre tahtası (tahta kaplama) olduğu düşünülmekle birlikte günümüzde rastlanan örneklerinin Marsilya kiremidi ile örtüldüğü görülmüştür.

Şekil 2.25. Yörede bulunan bir çantı su değirmeni.

a) Değirmen

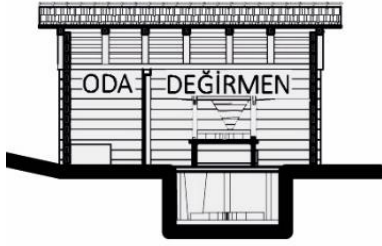

b) Değirmenci odası ve ocağı

c) Değirmencinin el aletleri

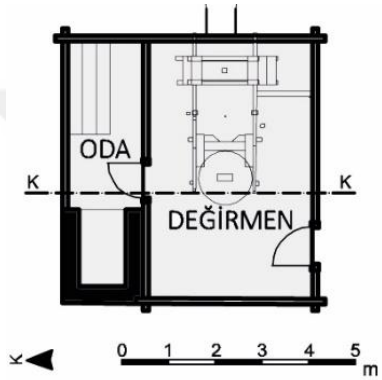
Şekil 2.26. Yörede bulunan bir diğer çantı su değirmeninin iç mekân fotoğrafları.

a) Kesit

b) İç mekân fotoğrafı

c) Plan

d) Güney ve batı cephesi

Şekil 2.27. Cabbar Köyü çantı su değirmeni restitüsyon çizimleri (Özköse vd'den Düzenleme, 2019) ve mevcut durum fotoğrafı.

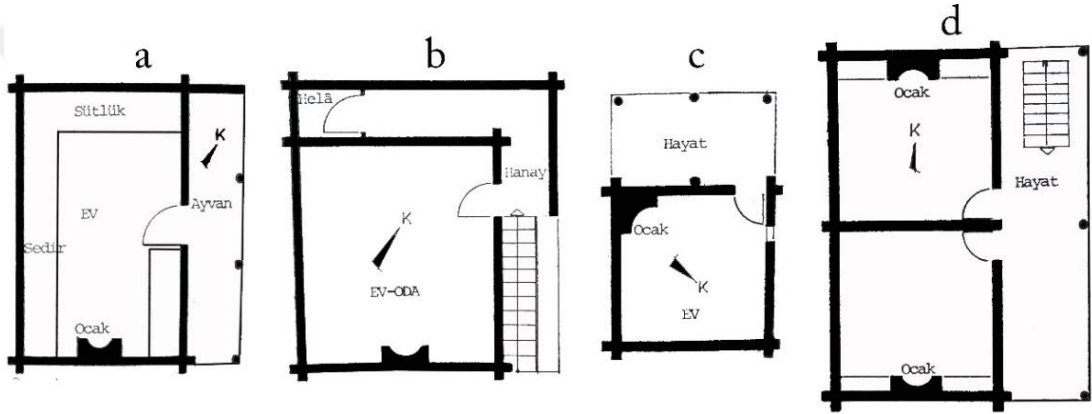
Şekil 2. 27.'deki değirmen, bir değirmen ana mekânı ve bir değirmenci odasından oluşmaktadır. Değirmenci odasında bir ocak ve bir adet küçük sedir vardır. Değirmen taşını çeviren su, kesitte de görülebilen, değirmenin altındaki kanaldan aktarılmaktadır.

Evler

Köylerde samanlıklarla birlikte en sık rastlanan çantı yapı türü evlerdir. Evlerin diğer yapı türlerinden farkı, çok mekânlı ve daha kompleks olmalarıdır.

Özgüner (1970), kitabında çantı yapım sisteminin çok mekânlı ve kompleks yapılarda tatbikinin zor olması sebebiyle, Anadolu'da bu sistemin daha çok bir ya da iki odalı

basit köy evlerinde kullanılmakta olduğunu ifade eder. Bu kanıyı Karpuz'un (1987) bildirisinde sunduğu yapıların plan şemaları da destekler (Bkz. Şekil 2.28.). Bildiride sunulan yapılar bir ya da iki odalı açık sofalı ya da sofasız, çok basit yapılardır. Ancak, bu çalışmanın inceleme alanında üç, dört veya beş odalı evler ekseriyetle görülmektedir. Odaların arasında çoğunlukla genişçe tasarlanmış bir sofa (çardak) bulunur. Yapıların, bu kadar büyük ve çok mekânlı oluşu, Batı Karadeniz'deki çantı evleri Anadolu'nun diğer yörelerindeki çantı evlerden ayırır. Ayrıca pek çok bölgede yaylak yerleşkelerde kullanılan bu yapım sistemine inceleme alanındaki kışlak yerleşkelerde rastlanmıştır.

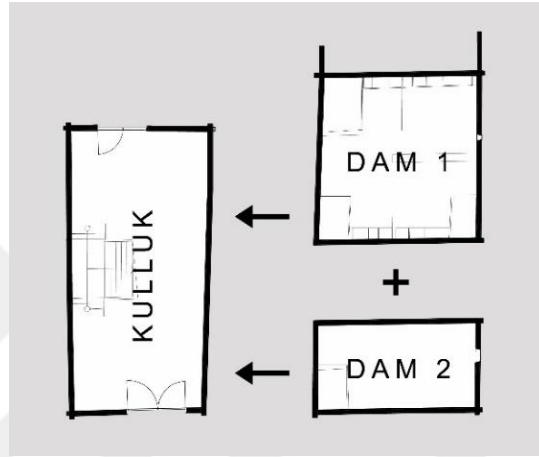
Şekil 2.28. Anadolu'nun farklı bölgelerindeki çantı ev planları (Karpuz, 1987).

Şekil2.28.'deki evlerin bulundukları yerler; a- Kocabey Yaylası / Şavşat / Artvin, b- Yünlü Yayla / Gerede / Bolu, c-Derebucak Köyü / Beyşehir / Konya, d-Pınarbaşı Köyü / Beyşehir / Konya.

Çalışma alanında görülen çantı evlerin tamamı iki katlı yapılardır. Arazi yapısından ve köylerin kurulumundan dolayı, genellikle eğimli bir arsada bulunurlar. Evlere genellikle arazinin üst kısmından ve yola yakın bir cepheden girilir. Evlerin genellikle iki dış kapısı vardır. Kapılardan ikincisi arka ya da yan bahçeye açılır. Bu bahçe tarım alanı olarak kullanılır ve ön bahçeden daha geniştir. (Bkz. Şekil 3.66.).

Yapıların zemin katında özgün olarak kulluk ve ahırlar bulunur. Kulluk, Safranbolu şehir evlerindeki hayat ya da taşlık mekânının yöre mimarisindeki karşılığıdır. Bu

mekân kışın ya da yağışlı ve kötü havalarda bazı ağır işlerin de yapılabilmesi ve odun gibi malzemelerin depolanabilmesi için oldukça geniş olarak tasarlanmıştır. Ahırlara ve evin üst katına bu mekândan geçilerek ulaşılır. Bu evlerde genellikle bir ya da iki adet ahır bulunur. Ahırlar eğime paralel olarak konumlanır. Evde iki ahır bulunması durumunda ahırlar yan yana dizilir ve kulluk iki ahır boyunca uzanır. Kulluğun ortasında ya da ana girişe yakın bir yerinde üst kata çıkan merdiven bulunur. (Bkz. Şekil 2.29).

Şekil 2.29. Yörede çantı sistem ile inşa edilmiş evlerde zemin katın oluşum mantığı.

Evlerin 1. katında merdivenin çıktığı yer, yörede çardak olarak anılan sofadır. Sofa kat planının bir köşesinde L biçiminde, oda sıralarının arasında boyu boyunca ya da odaların ortasında bulunabilir. Sofadan odalara, abdestlik ve helaya, varsa günlük ve kilere geçilebilir (Bkz. Şekil 3.75).

Odalar, sofalar ile birlikte yöredeki çantı evlerin olmazsa olmaz mekânıdır. Oda girişlerinde, oda içlerinin sofadan görülmemesi için bazı tedbirler alınabilir. Bu şekilde oda içlerinin daha mahrem kalması sağlanmıştır. Yörede oda giriş kapısının hemen önünde, dolap, paravan vb. ile oluşturulan geçiş bölümüne selamlık adı verilmiştir. (Bkz. Şekil 3.79). Evlerin inşa edildiği dönemlerde geniş aile biçiminin yaygın olduğu düşünüldüğünde, bu tedbirin aile mahremiyeti açısından önemi anlaşılmaktadır. Ayrıca odalarda genellikle ailenin günlük ihtiyacını karşılamaya yönelik olarak ocak, dolaplar, yüklük, gusülhane ve sedirler bulunur (Bkz. Şekil 3.78).

“Günlük” denilen ve biçim itibarıyla günümüzdeki balkonlara benzetilen açık çıkmalar, çantı evlerin yarıdan fazlasında görülür. Nem ortalamasının yüksek olduğu coğrafyada yayılım gösteren çantı evlerde kış hazırlığının rahatça yürütülebilmesi için bu yarı açık alanlara ihtiyaç duyulmuştur. Ortalama 1 metre genişliğinde ve genellikle güney, doğu ya da batı cepheleri boyunca uzanan bu çıkmalarda tarhana, keşkek, pestil vb. kışlık yiyecekler serilerek kurutulur. Günlükler, aynı zamanda evlerin dışarı ile ilişkisini kurar ve evlerin cephesine özgün karakterlerini kazandırır (Bkz. Şekil 3.93).

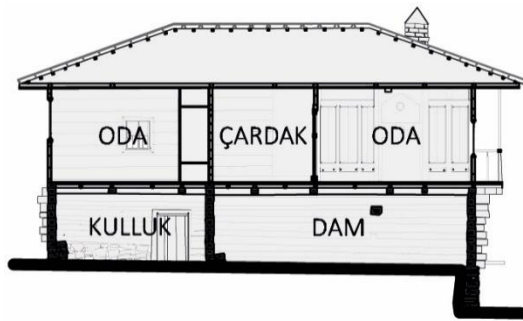
Abdestlik ve helalar ana girişten kolay algılanamayacak cephelerdeki (çoğu zaman ana girişin tam zıddındaki cepheye) bir çıkmaya yerleştirilmişlerdir. Bu iki mekân, İslam inancındaki abdest bozma ve almanın yakın ilişkisinden dolayı her zaman yan yana bulunurlar (Bkz. Şekil 3.91).

a) Güneybatı cephesi

b) Kuzeydoğu cephesi

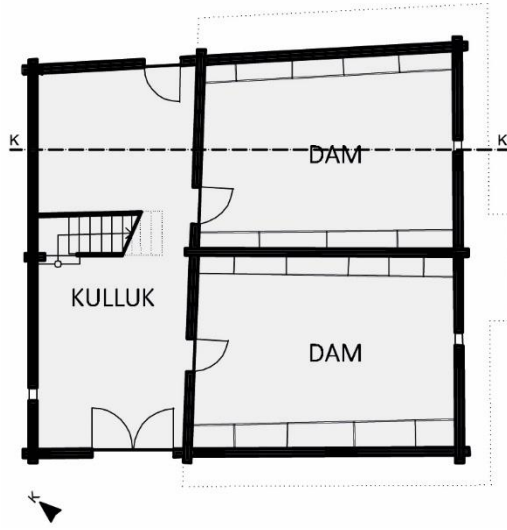

c) Kesit

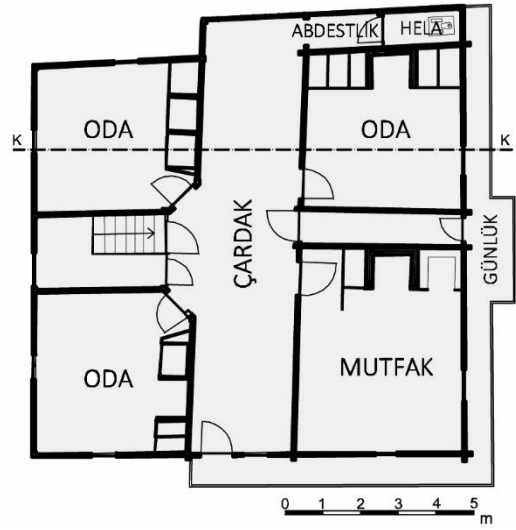

d) Güneydoğu cephesi

Şekil 2.30. İsmail Gündüz evi restitüsyon çizimleri (Özköse vd'den Düzenleme, 2019) ve mevcut durum fotoğrafları (Çendiriş Mah. / Gökpınar K.).

e) Zemin kat planı

f) 1. kat planı

Şekil 2.30. (devam ediyor).

Evlerin zemin katları dışı kapalıdır. Kapılar haricinde tömek denilen küçük, penceresiz açıklıklar yardımıyla ya da kütüklerin arasından ışık ve hava alır. Bu kat, çoğunlukla yatsı taşlardan yapılmış temel ve subasman üzerine genellikle dayanıklı meşe kütükleri kullanılarak imâl edilmiştir.

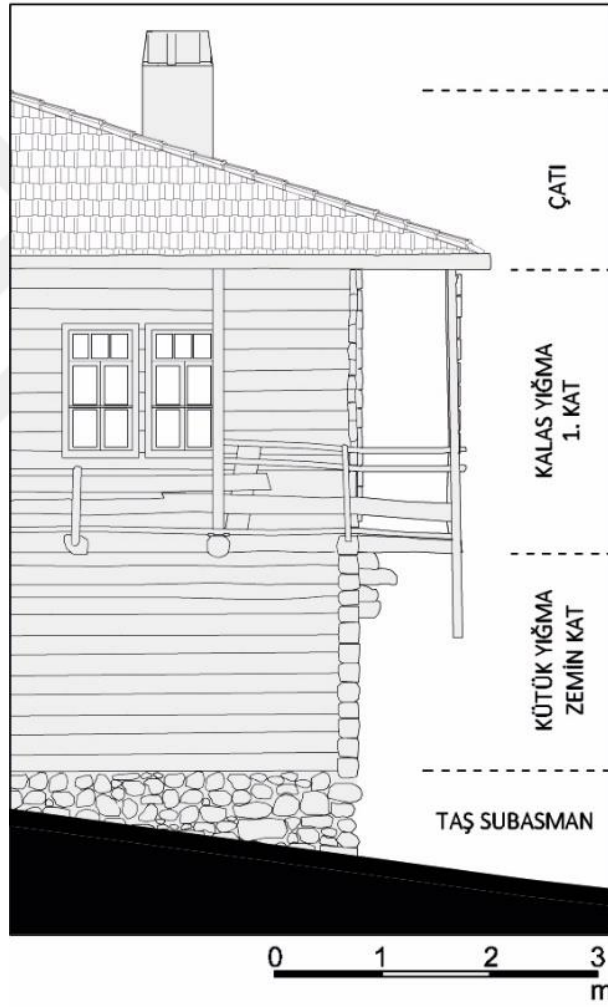
1. katlar ise düzgünce işlenip kalas haline getirilmiş kolay şekillendirilebilen çam ya da köknar ağaçlarından yapılmışlardır. Kavak ya da meşe ağacından yapıldıkları da görülmüştür. Bu katta açılan pencere boşlukları da her duvara genellikle en fazla 1 adet olacak şekilde sınırlı tutulmuştur. Evde, günlük çıkması var ise cephede boyu boyunca ve hatta iki cephe boyunca uzayarak hâkim bir görüntü kazanır. Abdestlik ve helaların bulunduğu cephe, diğer cephelerden farklılık arz eder. Bu cepheyi aralıklarla ve düşey olarak çakılmış tahtalar kapatır. Tahtaların sık çakılması durumunda cepheye muska şeklinde açıklıklar açılmıştır.

Çatılar ise beşik ya da üç veya dört yana kırma biçiminde olabilir (Bkz. Şekil 3.94). Üç yana kırma olduğunda çatı eğimi arazinin yüksek tarafına verilmez ve burada kalkan duvar yapılır. Çatı kaplama malzemesi olarak, eski evlerde bedevre tahtası 1960-1970 sonrası yapılan evlerde ise Marsilya kiremidi kullanılmıştır.

Evler tipik olarak düşeydeki 4 bölümden oluşur (Bkz. Şekil 2.31.) Bunlar;

- Çatı
- Kalas yığma 1. Kat
- Kütük yığma zemin kat
- Taş subasman

olarak sıralanabilir.

Şekil 2.31. Çantı sistem ile yapılmış evlerin cephe bölümleri.

a) Akkışla köyü - Tahirler mahallesinde bir ev.

b) Akkışla köyü - Tahirler mahallesinde bir ev.

Şekil 2.32. Kuzey Orman Bölgesi'nde bulunan köylerden çantı ev örnekleri.

c) Akkışla köyü - Tahirler mahallesinde bir ev.

d) Cücahl köyü - Emirler mahallesinde bir ev.

Şekil 2.32. (devam ediyor).

e) Gökpınar köyünde bir ev.

f) Dere köyünde bir ev.

Şekil 2.32. (devam ediyor).

g) Akkışla köyü - Gökçeler mahallesinde bir ev.

ğ) Dere köyünde bir evin cephesi ve mutfak olarak kullanılan bir odası.

Şekil 2.32. (devam ediyor).

h) Dere köyünde bir evin cephesi ve mutfak olarak kullanılan bir odası.

Şekil 2.32. (devam ediyor).

Sonraki bölümde, “3.2 Yapı Araştırmaları” başlığı altındaki 12 örnekte, bu başlıkta genel olarak anlatılan birçok özellik örnek bazında incelenerek, detaylı şekilde ele alınmıştır.

Samanlıklar

Samanlıklar, kırsal alanlarda evlerle birlikte en yaygın görülen yapı türüdür. Günümüzde birçoğu kullanılmamaktadır. Genellikle her evin bir samanlığı bulunurdu. Köyün harman yerlerinde toplu olarak, tarlaların içlerinde ya da evlerin yakınlarında yapılmışlardır. Özdemir (2000), samanlıkların toplu olarak ayrı bir yere yapılmalarının yapıları yangın tehlikesinden koruma amaçlı olduğunu yazmaktadır (Bkz. Şekil 2.33.). Genellikle yola yakın ve arazi eğimine dik olarak konumlanmışlardır. Özgün halleri tek mekânlı, dikdörtgen planlı ve beşik çatılıdır.

Şekil 2.33. Köyün harman yerinde sıralanmış samanlık (Dere k. / Safranbolu).

Taş temel üzerine inşa edilmişlerdir. Bu taş temelin yükseltip subasman olarak kullanıldığı örneklerin yanısıra sadece subasman kısmı çantı olup üst kısmı ise cephesi tahta kaplı ahşap karkas olan örnekleri de bulunur. Yapının içerisinde zemin dolgu yapılarak topraktan yükseltilmesi yapının içinin ve ahşap elemanların zemin suyu etkilerinden uzak ve kuru olmasını sağlar. Yapının içi giriş kotundan daha düşük bir kotta doldurulmuşsa içeriye iki-üç basamak yardımıyla inilir.

Düzgünce yontulmuş kütüklerle yapılan duvarları sıvasız bırakılmıştır. Bu duvarlar, saçakların da yardımıyla yağmur suyunu içeriden uzak tutarken havayı ve bir miktar ışığı içeriye geçirir. Pencereleleri ya da tömekileleri bulunmaz. Tek girişleleri bulunur. Çift kanatlı dışa açılan ahşap giriş kapıları yapıların kısa kenarında ve arazinin yüksek kotunda bulunur. Kapılar çoğunlukla doğal zeminden 20-30 cm yüksektedir. Yapının diğer üç cephesi sağırdır.

Yapıların uzun kenarlarına doğru alçalan beşik çatıları, genellikle giriş kapısının üzerine saçak oluşturacak şekilde uzatılmıştır. Bazı örneklerde sonradan bu saçığın altına yanlarına tahta çakılarak kapalı alan haline getirildiği görülmüştür. Birçok örnekte özgün çatı kaplamasının bedevre tahtası olduğu düşünülmektedir. Günümüze ulaşan örneklerin çatı kaplama malzemesi çoğunlukla ya Marsilya kiremidi ya da oluklu sacdır.

a) Akkışla köyünde samanlıklar

b) Akkışla köyünde samanlıklar

c) Akkışla köyünde bir samanlık

d) Akkışla köyünde bir samanlık

e) Akkışla köyünde bir samanlık

f) Gökpınar köyünde bir samanlık

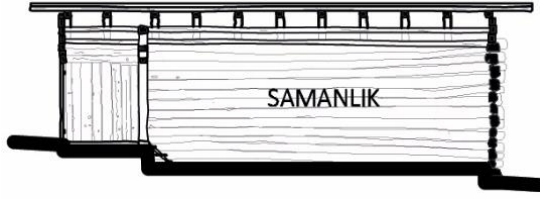

g) Gökpınar köyünde samanlıklar

ğ) Kehler köyünde bir samanlık

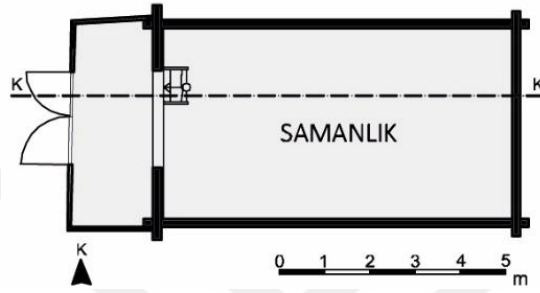
Şekil 2.34. Kuzey Orman Bölgesi'nde bulunan köylerden samanlık örnekleri.

a) Kesit

b) Kuzeybatı cephesi

c) Plan

d) İç mekân fotoğrafı

Şekil 2.35. Mehmet Sezer samanlığı rölöve çizimleri (Özköse vd'den Düzenleme, 2018) ve fotoğrafları (Gökçeler Mah. / Akkışla K.).

Çalışma alanında özellikle Akkışla Köyü – Gökçeler Mahallesi ile Cücahlı Köyü Emirler Mahallesi'ndeki samanlıklarda tamamen ahşaptan yapılmış bir kilit sistemi bulunur (Bkz. 2.36.). Aynı sistem ile yapılmış kilitlerin Türkiye'nin çeşitli bölgeleriyle birlikte Mısır ve İtalya gibi dünyanın çeşitli bölgelerinde de bulunduğu tespit edilmiştir (<https://www.youtube.com/watch?v=JhyQFc3hT3Y>, 2019; <https://www.youtube.com/watch?v=9zp2Xi5OnUM>, 2019). Şekil 2.36.'da kilide giren ahşap anahtar kilidin içerisinde bulunan üç adet ahşap dili yukarıya kaldırarak sürgüyü serbest bırakır. Ardından sürgü geriye çekilerek kapı açılır. Kapıyı kilitlemek için ise sürgü ileriye itilir ve anahtar yuvadan çekilir (Mehmet Sezer ile yapılan röportaj için bkz.URL : <https://youtu.be/jCiHD5TKUFg>, 2019).

a) Bir samanlık kapısı ve ahşap kilit.

b) Kilidin içi.

c) Anahtar ve kilit.

Şekil 2.36. Bazı samanlıklarda bulunan ahşap kilit sistemi.

2.4.3. Geleneksel Çantı Yapıları Koruma Gerekliliği

Tarihi veriler, insanlardaki koruma güdüsünün, yerleşmelerin ve anıtların inşa edildikleri zamanlardan itibaren var olduğunu destekler. Fakat bu güdüyü tetikleyen gerekçelerin bir ihtiyaçtan mı kaynaklandığı yoksa manevi bir tatmin çabası mı olduğu tam olarak anlaşılamamıştır. Bununla birlikte zaten koruma kavramı zamandan zamana ve kültürden kültüre farklı algılanmış ve anıtlar pratikte farklı gerekçelerle korunmuştur. Fakat, günümüzde, bu bilimin, uluslararası alanda kabul görmüş temel prensipleri ve uzmanlar tarafından fikir birliğine varılmış doğru uygulamaları oluşmuştur (Erder, 2018).

Venedik Tüzüğü (1964) ve Amsterdam Bildirgesi (1975) kırsal alanlardaki anıtların (anıt kavramı bir ya da birkaç yerleşmeyi kapsayabilecek şekilde genişletilmiştir) da tıpkı kentsel alanlar gibi korunması gerektiğini vurgular. Dünya gündemine güçlü olarak ilk defa bu metinlerle gelen “kırsal alanlardaki kültürel mirasın korunması gerekliliği” ile ilgili artık günümüzde bir tartışma bulunmamaktadır. Ayrıca, Avrupa’da geleneksel kırsal mimarinin korunması ECOVAST gibi kuruluşların yayınlarıyla desteklenmektedir. ECOVAST’ın geleneksel kırsal yapılar için strateji belirleme çalışmaları 1991’de yayınlanan Kırsal Avrupa Stratejisi Raporu kapsamında devam etmektedir (<http://www.ecovast.org/papers/ecruare.htm>, 2019).

Türkiye’de ise Devlet Planlama Teşkilatının 2006 yılında hazırladığı Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi’nde öncelikler arasında yer alan “Kırsal Yerleşimlerin Geliştirilmesi ve Korunması” başlığı altında, aşağıdaki ifadeler yer verilmiştir (<http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf>, 2019).

“Mimari ve kültürel açıdan önem taşıyan, korunması gereken ya da turizmin gelişmesi açısından potansiyeli bulunan kırsal yerleşimlerin görünümünün ve fiziki koşullarının iyileştirilmesi, tarihi ve mimari değer taşıyan binaların restore edilmesi ve korunması, uygun olanların turizm amaçlı kullanıma açılmasına yönelik projeler gerçekleştirilecek ve desteklenecektir. Söz konusu projeler, kültür ve sanat etkinliklerinin çeşitlendirilmesi, tanıtım faaliyetleri, sosyal hayatın güçlendirilmesine ilişkin faaliyetlerle uyumlu bir şekilde gerçekleştirilecektir”.

Araştırma sahasındaki çantı yapılar ve bu yapıları ihtiva eden yerleşim yerleri şu sebepler ile korunmalıdır:

- Artık üretilmeyen bir kültürü nesilden nesile aktarma işlevine sahip eserler olmaları ve artık insanlar tarafından kendiliğinden üretilmemeleri.
- Tarihi belge niteliğinde olmaları. Geçmişte yaşanan bir dönemi ve dönem özelliklerini yansıtacak ve gelecek nesillere ulaştıracak eserler olmaları.
- İçinde yaşadığımız dönemden farklı bir döneme ait olmaları. Sanayi devriminin etkilerinin yörede hissedilmesinden önce yapılmış olmaları.
- Estetik değere sahip olmaları. İnsana sıcak gelen ahşap malzeme kullanılarak yapılmalarıyla birlikte denge, örüntü, ritim, orantı, vurgu ve hiyerarşi gibi sanat ilkelerine uygun olarak tasarlanmış olmaları.

- Kesintiye uğramamış binlerce yıllık bilgi birikimi ve kültürel miras ile üretilmiş olmaları. Tasarımlarında bu birikimlerin yansması olarak tutarlılık ve belirli kuralların oluşu.
- Bu yapı tekniğinin ve yapıların yöre ile özdeşleşmesi ve yerleşim yerlerinin kimliği açısından vazgeçilmez önemleri.
- UNESCO listesindeki Safranbolu'nun kırsalında, Safranbolu kentini besleyen ve ondan beslenen alanlarda bulunurken, Safranbolu'nun kültür kodlarına benzer kodlarla fakat Safranbolu Kenti'nde ve yakın kırsalında kullanılan yapım tekniğinden farklı bir yapım tekniği kullanılarak üretilmesi.
- Büyüklük, komplekslik, mekân organizasyonu ve plan tipolojisi açılarından Türkiye'deki ve dünyadaki örneklerinden farklılık arzetmesi.
- Türkiye'de ve dünyada artık insanların çarpık kentleşmenin getirdiği betonlaşmadan, kalabalıktan, stresten, kirlilikten, kötü beslenmeden, sağlıksızlıktan, ekonomik bunalımdan ve kıtlıktan kurtulmak istemesi. Bu nedenle geleneksel yaşam biçimini özlemesi, çareyi kırsalda araması, fakat eski yaşam biçiminin unutulmuş olması sebebiyle insanların ne yapacağını bilemez hale gelmesi ve bunu hatırlamanın ve gelecekte geleneksel kırsal kültürden yararlanarak doğru politikalar üretmenin ve yozlaşmış kent kültürüyle kırsalı boğmamanın yolunun bu ve bunlar gibi kırsal kültür mirasını korumaktan geçiyor olması.

BÖLÜM 3

AKKIŞLA, CABBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR KÖYLERİNDEKİ MİMARİ DOKU VE ÇANTI EVLER

3.1. ALAN ANALİZLERİ

Çalışmanın bu bölümü için, geleneksel yöntemler ile yapılan evlerin çoğunluğunu çantı evlerin teşkil ettiği, Kuzey Orman Bölgesi'nde bulunan dört köy seçilmiştir. Bu köyler; Akkişla köyü – Gökçeler mahallesi, Cabbar köyü – Merkez mahallesi, Cücahl köyü – Emirler mahallesi ve Gökpınar köyü – Kavacık mahallesidir.

Köyler seçilirken bölgenin genel karakteristik özelliğinin yansıtılmasına dikkat edilmekle birlikte, köylerin bölgedeki yapılaşmanın farklı türlerini temsil etmesine de özen gösterilmiştir. Örneğin; Akkişla köyü – Gökçeler mahallesi yapı sayısı bakımından oldukça fazla örnek içeren ve yeni yapılaşmanın yaygın olduğu bir köy iken, Cücahl köyü – Emirler mahallesi yapı sayısı bakımından az örnek içeren fakat yeni yapılaşmanın oldukça sınırlı kaldığı bir köydür. Cücahl köyü – Emirler mahallesi bu korunmuşluğu ile yapıların bir araya gelerek doku oluşturmaları sebebiyle de çalışmanın konusu olmuştur. Gökpınar köyü – Kavacık mahallesinin ise birkaç yıl öncesine kadar, oldukça güzel korunmuş bir sokak dokusuna sahip olduğu anlaşılmaktadır. Bugün ise sokak dokusu içindeki bazı çantı evlerin yıkıldığı ve yerlerine yeni inşaatlar yapılmakta olduğu görülmüştür. Küçük ölçekli ve toplu bir yerleşime sahip bir köyde korunmuş doku içerisinde palazlanan bu yeni yapılaşmanın geleneksel doku üzerinde ne kadar büyük boyutlu bir tehdit oluşturduğunu görmek açısından bu örnek önem taşımaktadır. Cabbar köyü – Merkez mahallesi ise hem dağınık ve hem de toplu yerleşim türlerini içeren ve farklı yapım teknikleri ve malzeme çeşitliliğine sahip yapı örneklerini barındıran ve hâlâ canlılığını kısmen sürdüren büyük ve eski bir yerleşim yeri olması sebebiyle tercih edilmiştir.

Köylerde halihazır plan üzerinde doku analizi, yapı türü analizi, evlerin yapım sistemi analizi, çantı evlerin sağlamlık analizi ve çantı evlerin korunmuşluk analizi olmak üzere 5 adet analiz çalışması yapılmış ve elde edilen bilgiler grafiklerle gösterilmiştir.

Doku analiz haritalarında, yörede geçmişten belirli bir döneme kadar kullanılan geleneksel yöntemlerle inşa edilen yapılar ve yeni (modern) yöntemlerle inşa edilen yapılar ayrı renklere boyanarak tespit edilmiştir. Yapı türü analiz haritalarında, yapılar kullanım amaçlarına göre (ev, cami, okul, samanlık, dam, ambar, çeşme, köy odası vb.) ayrı renklere boyanmıştır. Evlerin yapım sistemi analiz haritalarında, çantı evler, modern yapım sistemleri ile yapılan evler, diğer geleneksel sistemler kullanılarak yapılan evler ve karma sistemli evler farklı renklere boyanmıştır. Çantı yapım sistemi ve ahşap karkas sistemin birlikte kullanılmasıyla inşa edilen yapılar karma sistemli evler olarak gösterilmiştir. Fakat çantı evlerin sağlamlık ve korunmuşluk durumu analizlerinde karma sistemli evler de çantı evmiş gibi haritalara ve grafiklere dâhil edilmiştir.

Çantı evlerin sağlamlık analizi için; harap, orta ve sağlam olmak üzere üç kademe belirlenmiştir. Değerlendirmeler aşağıdaki ölçütler esas alınarak yapılmıştır:

- Harap: Yapının çatısı tamamen ortadan kalkmış veya yapının bir veya daha fazla duvarı yapının katları boyunca tamamen ortadan kalkmış veya evin birbirine komşu iki veya daha fazla dış duvarı çatıyı veya üzerindeki katı destekleyemeyecek şekilde yıkılmış ya da hasar almış veya döşemelerin büyük bölümü ortadan kalkmış veya zemin kayarak yapının bütünlüğüne zarar vermiş veya yapı etrafında bulunanlar için hayati tehlike arz eder hale gelmiş yapılar için kullanılan tabirdir.
- Orta: Yapının çatısı kısmen hasar almış veya bacaları yıkılmış veya yapının çatısının veya duvarlarının tamamen göçmemesi kaydıyla birbirine komşu olmayan dış duvarları çatıyı veya üzerindeki katı destekleyemeyecek şekilde hasar almış veya en az bir mekânın döşemesinin yarısından fazlası yıkılmış veya doğramaları ya da kapıları tamamen tahrip olmuş ya da sökülmüş veya zemin kayarak yapının sadece bir bölümüne zarar vermiş ya da yapıyı eğmiş veya çarpıtmış yapılar için kullanılan tabirdir.

- Sağlam: Yapının çatısı, bacaları, doğramaları, duvarları ve döşemeleri yüzeysel hasarlar dışında onarım görmüş olsa dahi sağlam ve tam olarak bulunan ve zemininde yapının bütünlüğüne zarar verebilecek ve yapıyı tehlikeye sokabilecek herhangi bir kayma ya da oturma bulunmayan yapılar için kullanılan tabirdir.

Çantı evlerin korunmuşluk analizi için; bozulmuş, orta ve korunmuş olmak üzere 3 kademe belirlenmiştir. Değerlendirmeler aşağıdaki ölçütler esas alınarak yapılmıştır:

- Bozulmuş: Yapının çatısı dâhil en az üç cephesi ya da oransal olarak bu alana denk gelen yüzey alanı özgün olan malzeme sökülerek özgün olmayan ve geleneksel dokuyla (renk, doku, sıcaklık yönlerinden) uyum sağlamayan malzeme ile kaplanmış veya aynı miktarda yüzeyi özgün malzemeye hasar vermeden sökülemeyecek sıva, boya vb. malzeme ile kapatılmış yapılar için kullanılan tabirdir.
- Orta: Çatı örtüsünün tamamı geleneksel malzeme sökülerek geleneksel dokuyla (renk, doku, sıcaklık yönlerinden) uyum sağlamayan malzeme ile kaplanmış veya bir cephenin yarısından fazlası veya parça parça dahi olsa bu orana denk gelecek orandaki bölümü geleneksel malzeme sökülerek özgün olmayan ve geleneksel dokuyla (renk, doku, sıcaklık yönlerinden) uyum sağlamayan malzeme veya farklı bir teknik ile kaplanmış, döşemeleri özgün olmayan malzeme ile tamir edilmiş veya doğramaları ya da kapılarının yarısından fazlası özgün olmayan malzeme ile veya özgün olmayan tip ile değiştirilmiş yapılar için kullanılan tabirdir.
- Korunmuş: Yapının çatısı, doğramaları, duvarları ve döşemeleri küçük çaplı ve yüzeysel onarımlar dışında onarım görmemiş veya onarımları genel itibarıyla geleneksel dokuya ve tipolojiye uygun malzeme ve teknikte yapılan yapılar için kullanılan tabirdir.

Değerlendirmeler sonucunda koruma altına alınması gerektiği tespit edilen yapılar korunması gerekli çantı ev haritasında numaralandırılmış ve bu evlerin fotoğraflarına korunması gerekli çantı ev kataloğunda yer verilmiştir (Bkz. Şekil 3.15.), (Bkz. Şekil

3.16.), (Bkz. Şekil 3.31.), (Bkz. Şekil 3.32.), (Bkz. Şekil 3.48.), (Bkz. Şekil 3.49.), (Şekil 3.63.), (Şekil 3.64.).

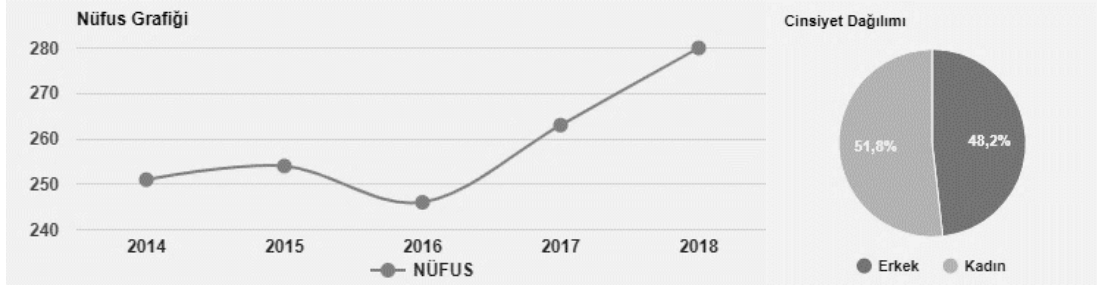
3.1.1. Akkışla Köyü – Gökçeler Mahallesi

3.1.1.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri

Şekil 3.1. Gökçeler mahallesi / Akkışla köyü uydu görüntüsü (<https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/>, 2018).

4 mahalleden oluşan Akkışla Köyü'nün 2018 yılı nüfusu TÜİK verilerine göre 280'dir. Bu nüfusun 135'i erkeklerden 145'i ise kadınlardan oluşmaktadır (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 2019). Gökçeler mahallesi, köyün en büyük mahallesi durumundadır. Safranbolu ilçe merkezinden 44 km uzaklıktadır. İlçe'nin kuzeydoğusunda, güneydoğuya meyilli yaklaşık 850 m. rakımında, bir tarafı açık çanak şeklindeki vadide kurulmuş orman köyüdür. Mahalleye eski belde merkezi olan Ovacuma köyünden geçilerek ulaşılır (Bkz. Şekil 1.2.).

Şekil 3.2. Akkışla Köyü yıllara göre nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği (<http://www.nufusune.com/49255-karabuk-safranbolu-akkisla-koy-nufusu>, 2019).

Bugün, Gökçeler’de niteliksiz tarım - hayvancılık yapıları hariç 71 adet geleneksel yöntemlerle yapılmış yapı, 60 adet de yeni yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 83 tanesi ev, 2 tanesi cami, 1 tanesi okul, 42 tanesi samanlık, 3 tanesi çeşme, 1 tanesi ise köy odasıdır. Köy dokusuna hâkim olan unsurlar evler ve samanlıklardır. Evler bahçe içinde ve birbirine mesafeli olarak konumlandırılmışlardır. Samanlıklar ise genelde her evin kendi tarlasında bulunmaktadır. Köyün yarım çanak biçiminde olan coğrafi yapısından dolayı yüksek yerlerden köyün neredeyse tamamı rahatlıkla algılanabilmektedir.

Son yıllarda köye olan geri göçler sebebiyle, yeni yapılanma oranı oldukça artmıştır. Bu yapılardan birçoğu dışarıda yaşayan gurbetçiler tarafından yazın kullanılmak üzere yaptırılmıştır. İmar mevzuatına aykırı ve çok katlı yapılanma gözlenmektedir. Bu yeni yapılanma silueti olumsuz biçimde etkilemektedir. Geleneksel yapıların sayısı yeni yapılara göre fazla olmasına rağmen, çarpık yeni yapılaşma sebebiyle geleneksel yapılar görsel olarak arka planda kalmışlardır. Köydeki yaşam yaz - kış süreklilik arz eder ve çevre köylere göre daha hareketlidir. Köyde küçük çaplı tarım ve hayvancılık yapılmaktadır.

a) Kuzeydoğu yönünden çekilmiş fotoğraf.

b) Batı yönünden çekilmiş fotoğraf.

Şekil 3.3. Gökçeler mahallesi genel görünümü.

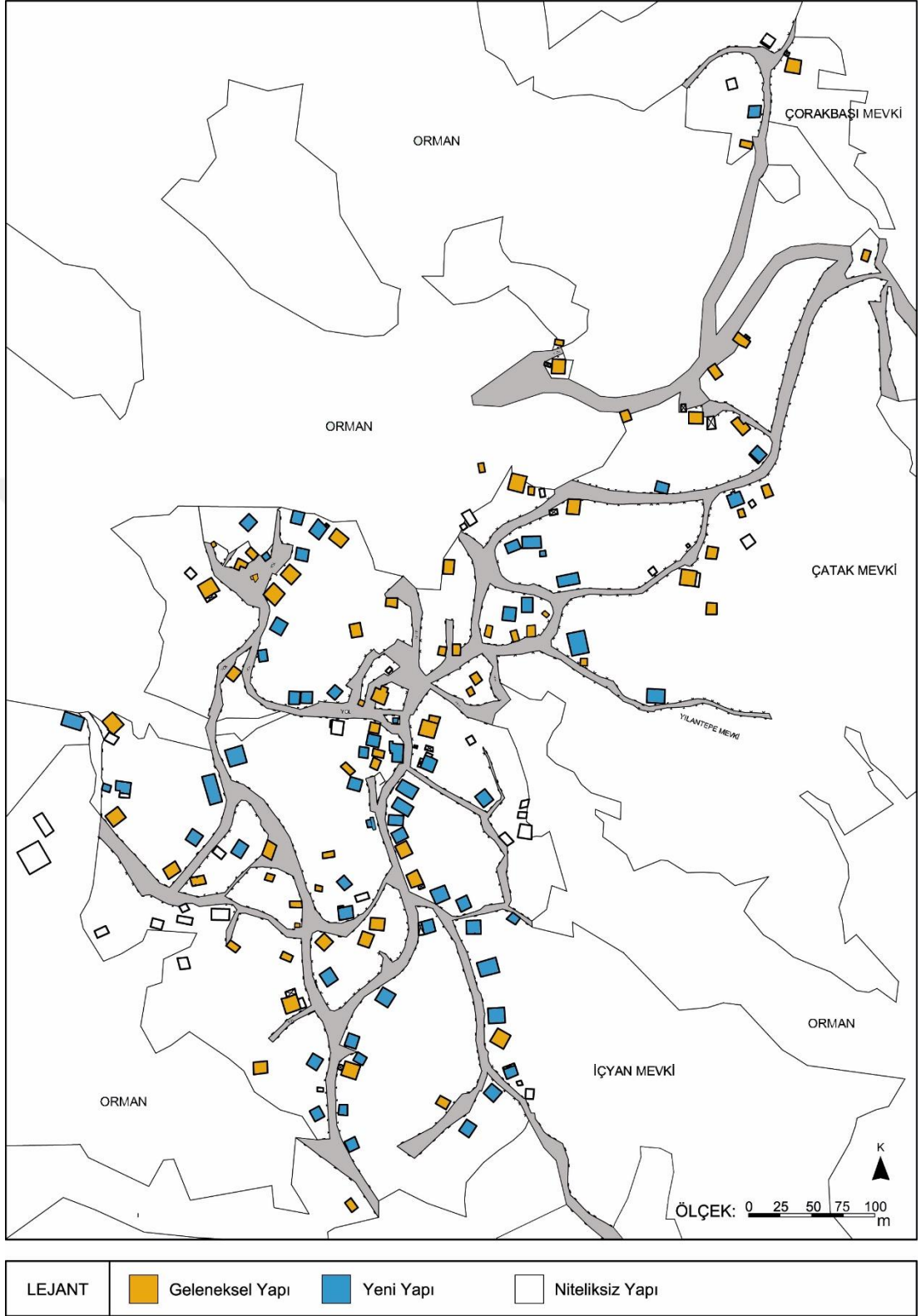

a) Samanlıklar ve betonarme cami.

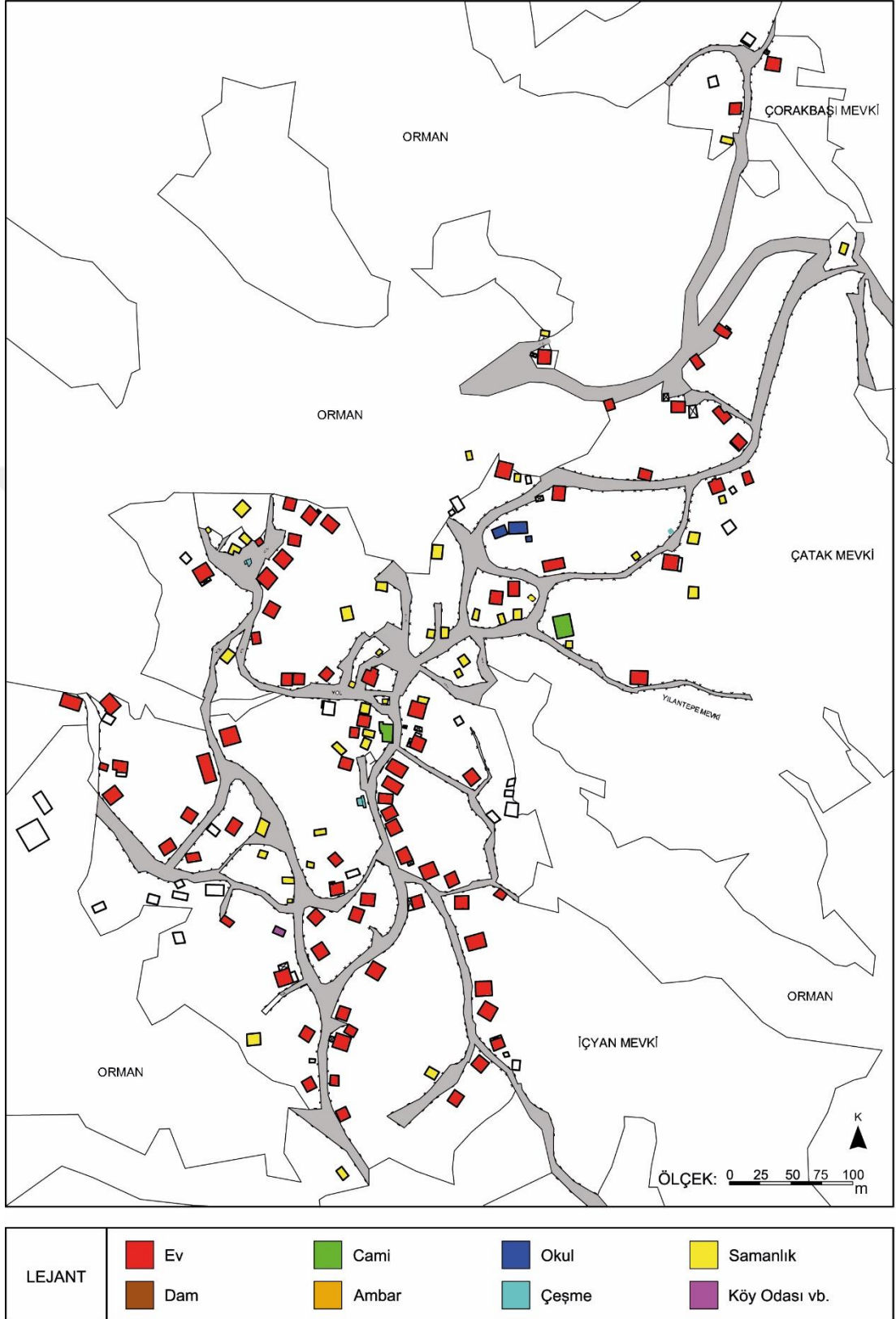

b) Çantı köy derneği.

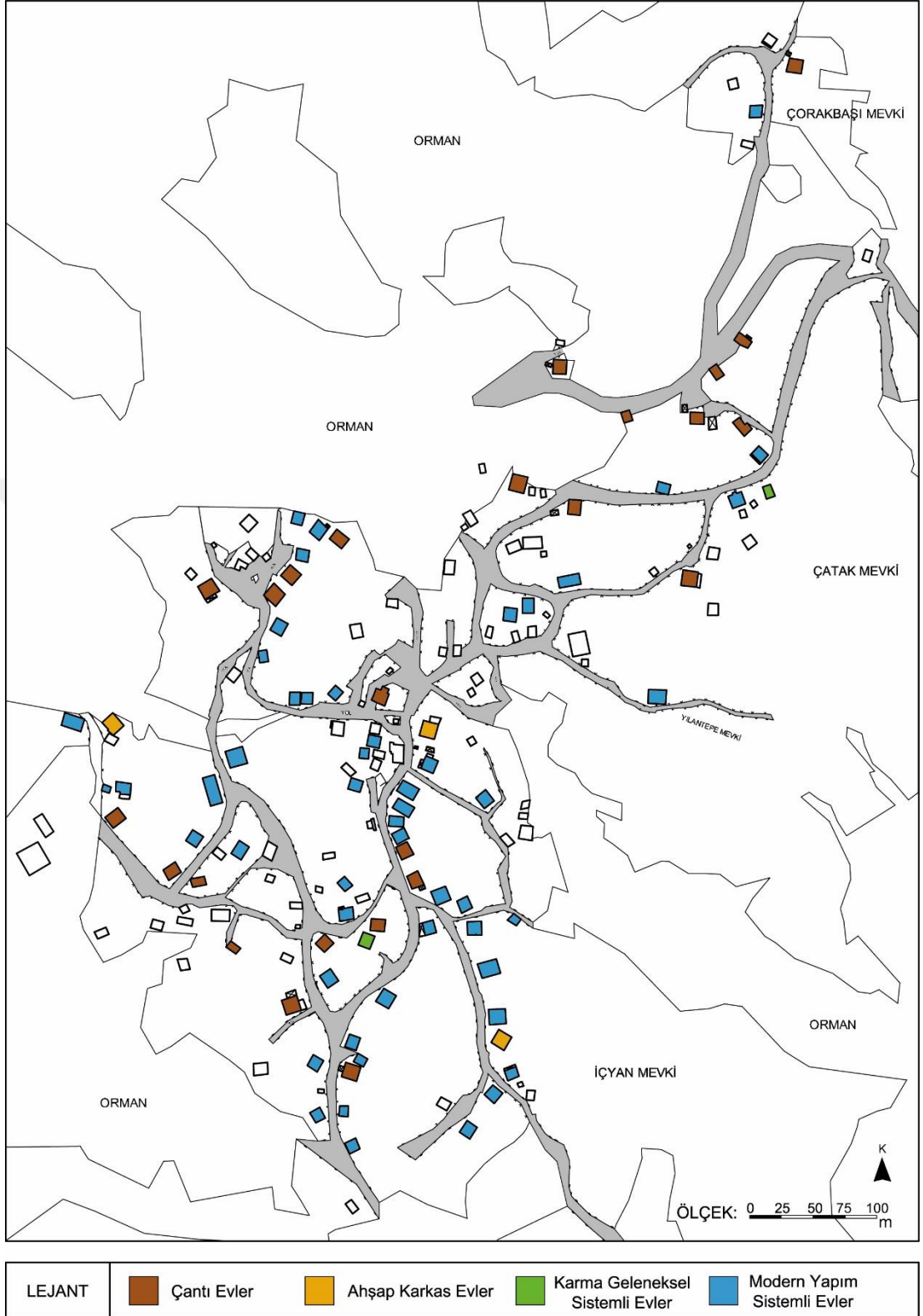
Şekil 3.4. Gökçeler mahallesindeki bazı yapılar.

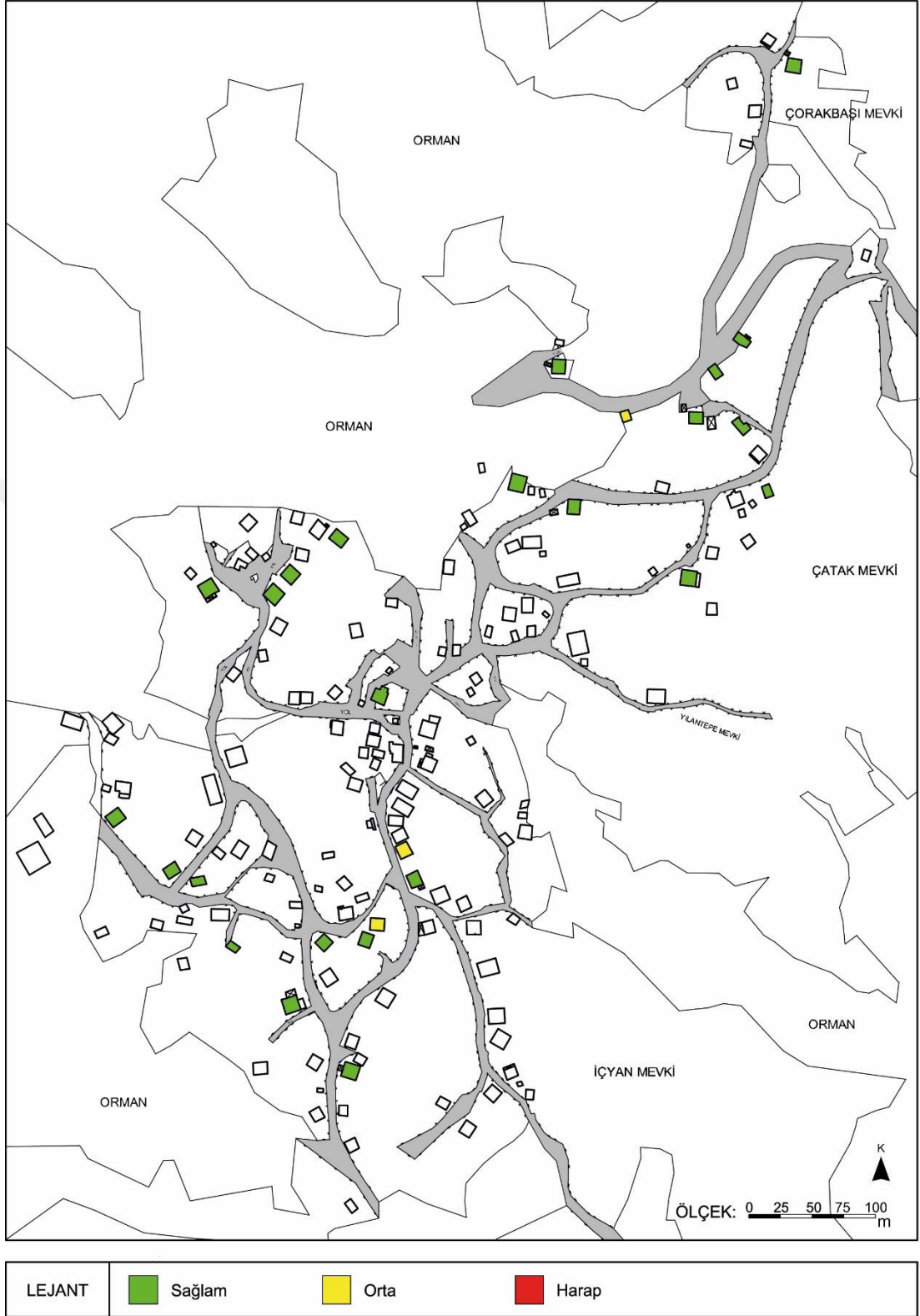
Şekil 3.5. Gökçeler mahallesi doku analiz haritası.

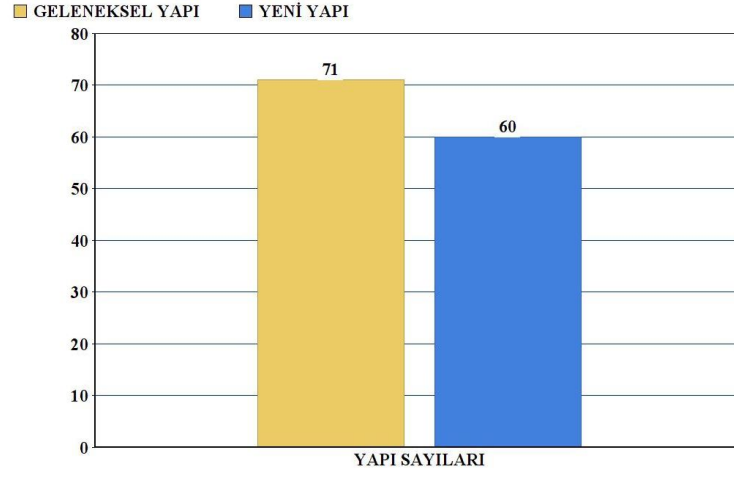
Şekil 3.6. Gökçeler mahallesi yapı türü analiz haritası.

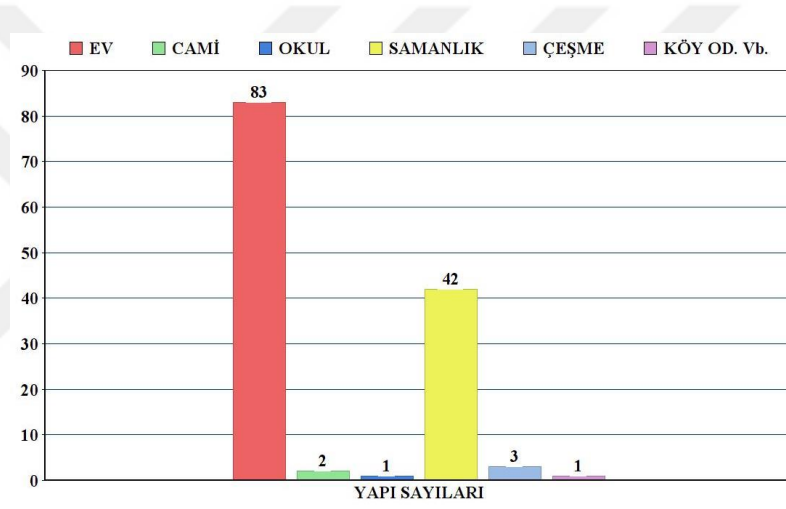
Şekil 3.7. Gökçeler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz haritası.

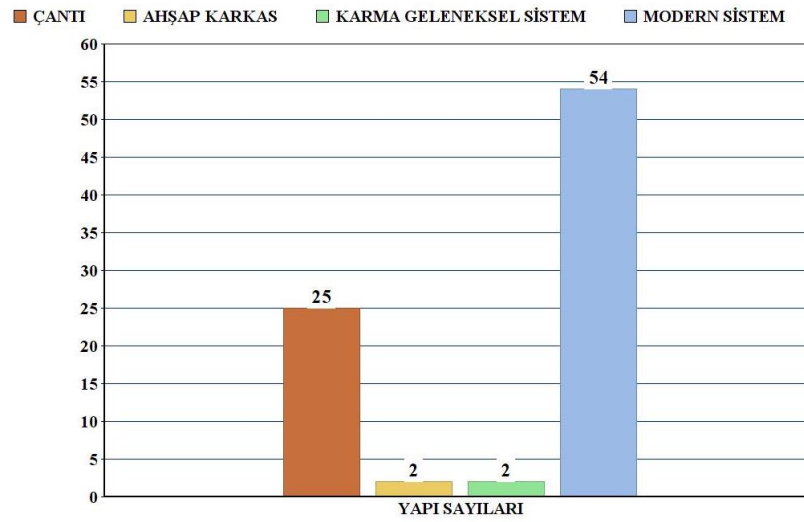
Şekil 3.8. Gökçeler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası.

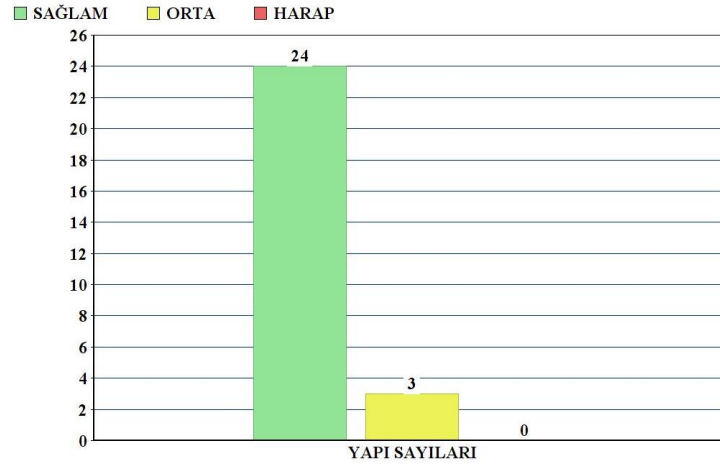
Şekil 3.10. Gökçeler mahallesi doku analiz grafiği.

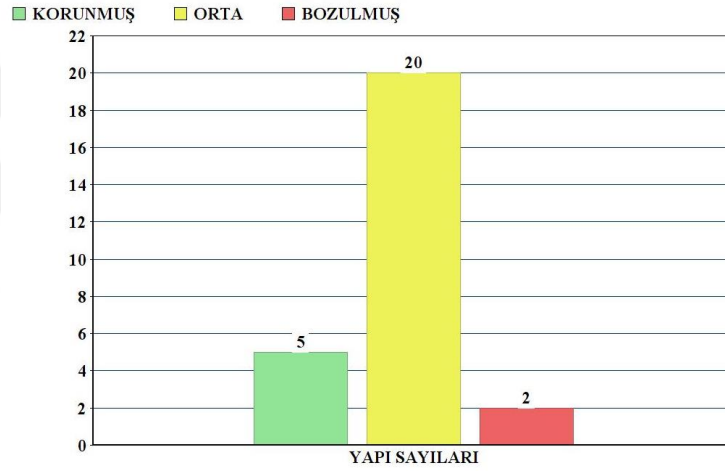
Şekil 3.11. Gökçeler mahallesi yapı türü analiz grafiği.

Şekil 3.12. Gökçeler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.

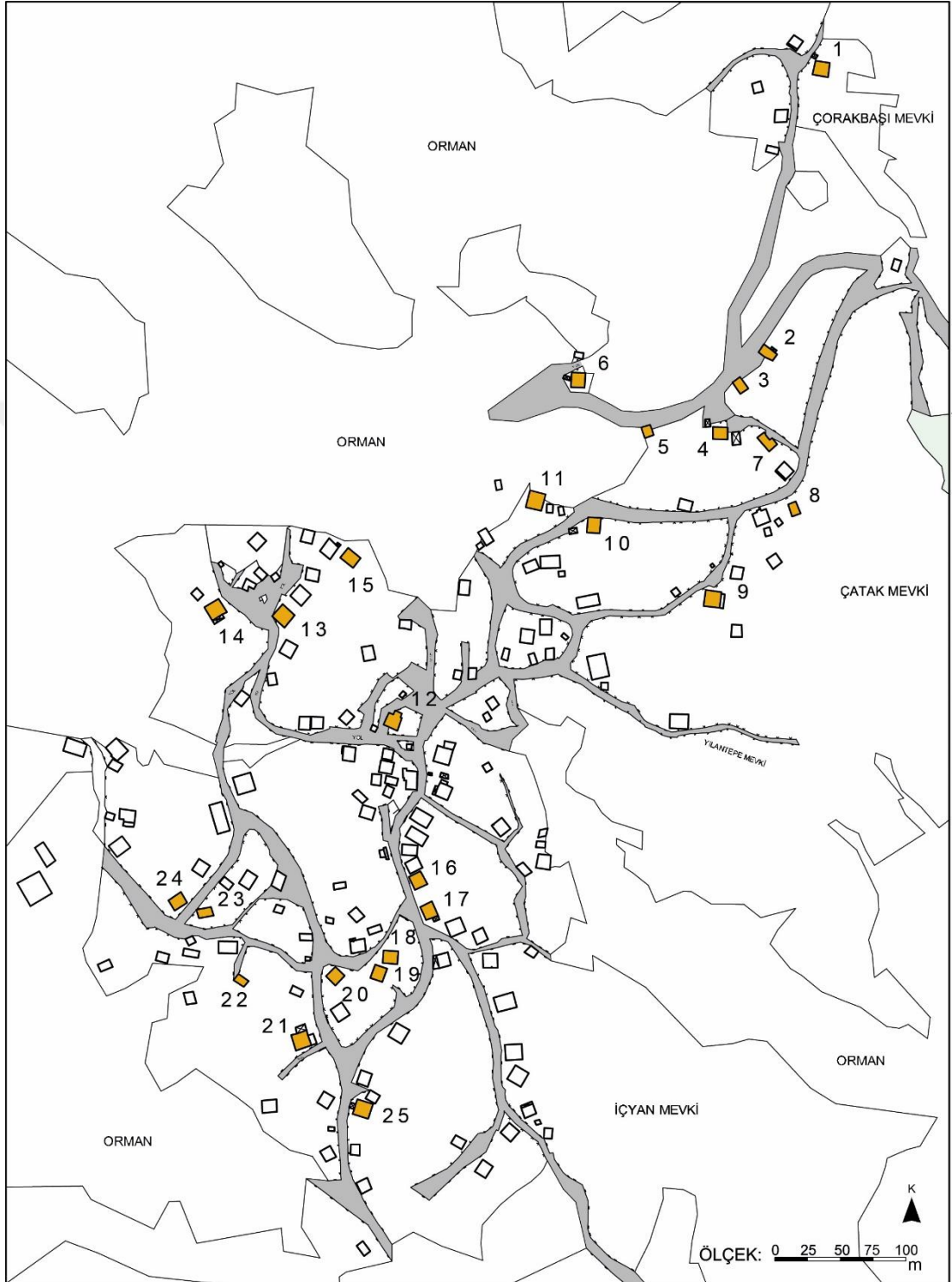

Şekil 3.13. Gökçeler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği.

Şekil 3.14. Gökçeler mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği.

3.1.1.2. Korunması Gerekli Çantı Evler

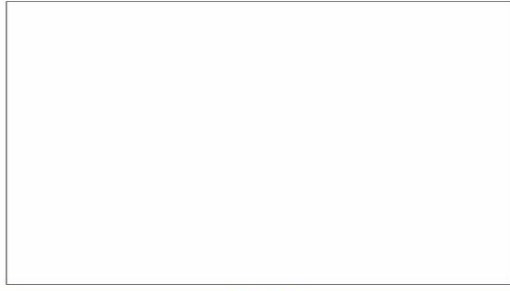
Şekil 3.15. Gökçeler mahallesi korunması gerekli çantı ev haritası.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
1	 SAĞLAM	 ORTA
2	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
3	 SAĞLAM	 ORTA
4	 SAĞLAM	 ORTA
5	 ORTA	 ORTA

Şekil 3.16. Gökçeler mahallesi korunması gerekli çantı ev kataloğu.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
6	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
7	 SAĞLAM	 ORTA
8	 SAĞLAM	 ORTA
9	 SAĞLAM	 ORTA
10	 SAĞLAM	 ORTA

Şekil 3.16. (devam ediyor).

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
11	 SAĞLAM	 ORTA
12	 SAĞLAM	 ORTA
13	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
14	 SAĞLAM	 ORTA
15	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ

Şekil 3.16. (devam ediyor).

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
16	 ORTA	 ORTA
17	 SAĞLAM	 ORTA
18	 ORTA	 ORTA
19	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
20	 SAĞLAM	 ORTA

Şekil 3.16. (devam ediyor).

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
21	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
22	 SAĞLAM	 ORTA
23	 SAĞLAM	 ORTA
24	 SAĞLAM	 ORTA
25	 SAĞLAM	 ORTA

Şekil 3.16. (devam ediyor).

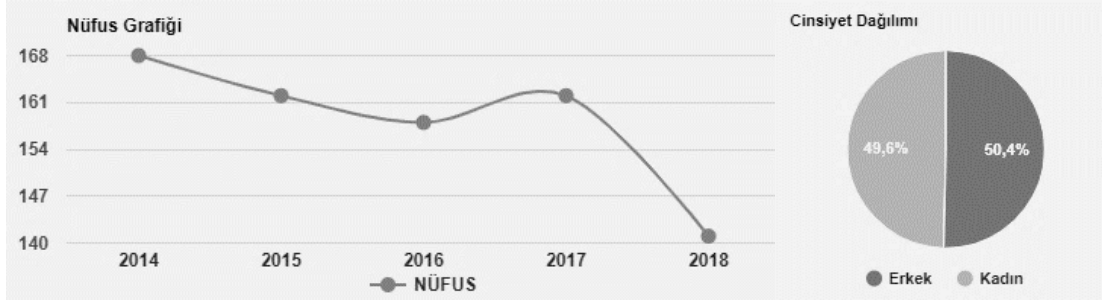
3.1.2. Cabbar Köyü – Merkez Mahallesi

3.1.2.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri

Şekil 3.17. Merkez mahallesi / Cabbar köyü uydu görüntüsü (<https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/>, 2018).

Cabbar köyünün 2018 yılı nüfusu, TÜİK verilerine göre 141'dir. Bu nüfusun 71'i erkeklerden 70'i ise kadınlardan oluşmaktadır (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 2019). Köy, Safranbolu ilçe merkezinden 35 km uzaklıktadır. İlçe'nin kuzeydoğusunda, kuzeybatıya meyilli bir vadi yamacında, yaklaşık 525 metre rakımında bulunan bir orman köyüdür. Köye eski belde merkezi olan Ovacuma köyünden geçilerek ulaşılır (Bkz. Şekil 1.2.).

Şekil 3.18. Cabbar köyü yıllara göre nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği (<http://www.nufusune.com/49257-karabuk-safranbolu-cabbar-koy-nufusu>, 2019).

Hulisi Yazıcıoğlu, Cabbar adının eski bir Türk topluluk ismi olduğunu ifade eder (Yazıcıoğlu ve Al, 1982). 1314 (Miladi 1896 - 1897) yılı Kastamonu Vilayet Salnameleri'nde Cabbar köyünün o dönemki nüfusu 169 olarak ifade edilmektedir (Yazıcıoğlu ve Al, 1982). Köyde, köy halkı tarafından Horasan'dan geldikleri rivayet edilen evliyaların türbeleri bulunmaktadır. Halk arasında bu zatların gösterdikleri kerametler dilden dile anlatıla gelmiştir.

Bugün, Cabbar köyü Merkez mahallesinde 64 adet geleneksel yapı, 34 adet ise yeni yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 48 tanesi ev, 1 tanesi cami, 2 tanesi okul, 43 tanesi samanlık, 2 tanesi dam, 3 tanesi çeşme, 1 tanesi köy odası ve 1 tanesi türbedir. Köyde irili ufaklı birçok niteliksiz tarım ve hayvancılık yapıları da bulunmaktadır. Köy dokusuna hâkim olan unsurlar evler ve samanlıklardır. Evler, bahçe içinde ve birbirine mesafeli olarak konumlandırılmışlardır. Samanlıklar ise genellikle her evin kendi tarlasında ya da belirli bölgelerde bulunan harman yerlerinin çevresinde bulunmaktadır. Coğrafi yapıya göre şekil alan kıvrımlı yollar, bitki örtüsü sıklığı ve yer yer birbirinin önünü kapatan yapılardan dolayı, köy dokusu tek bir yerden tam anlamıyla kavranamaz.

Köyde terk edilmiş, kullanılmayan, birçok ev bulunmaktadır. Köy, sanayileşmeyle birlikte dışa göç vererek küçülmüştür. Bugün köyde genellikle emekli ve yaşlı kesim yaşamaktadır. Köyde küçük çaplı tarım ve hayvancılık yapılmaktadır.

Şekil 3.19. Cabbar köyünün üzerine kurulduğu kuzeybatıya meyilli vadi yamacı.

a) Köydeki bir samanlık.

b) Eski köy okulu.

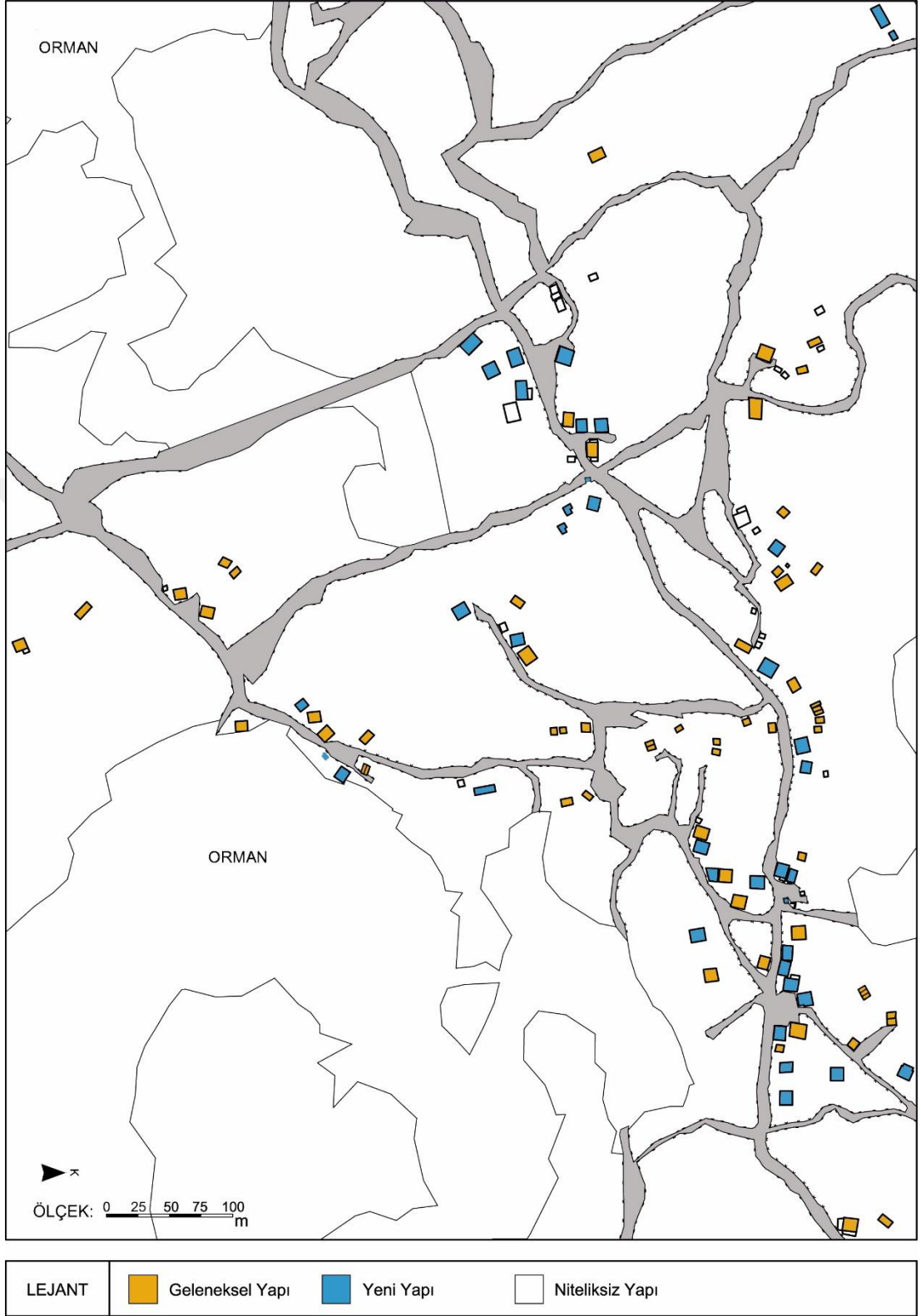

c) Köyün kuzeyinden akan dere.

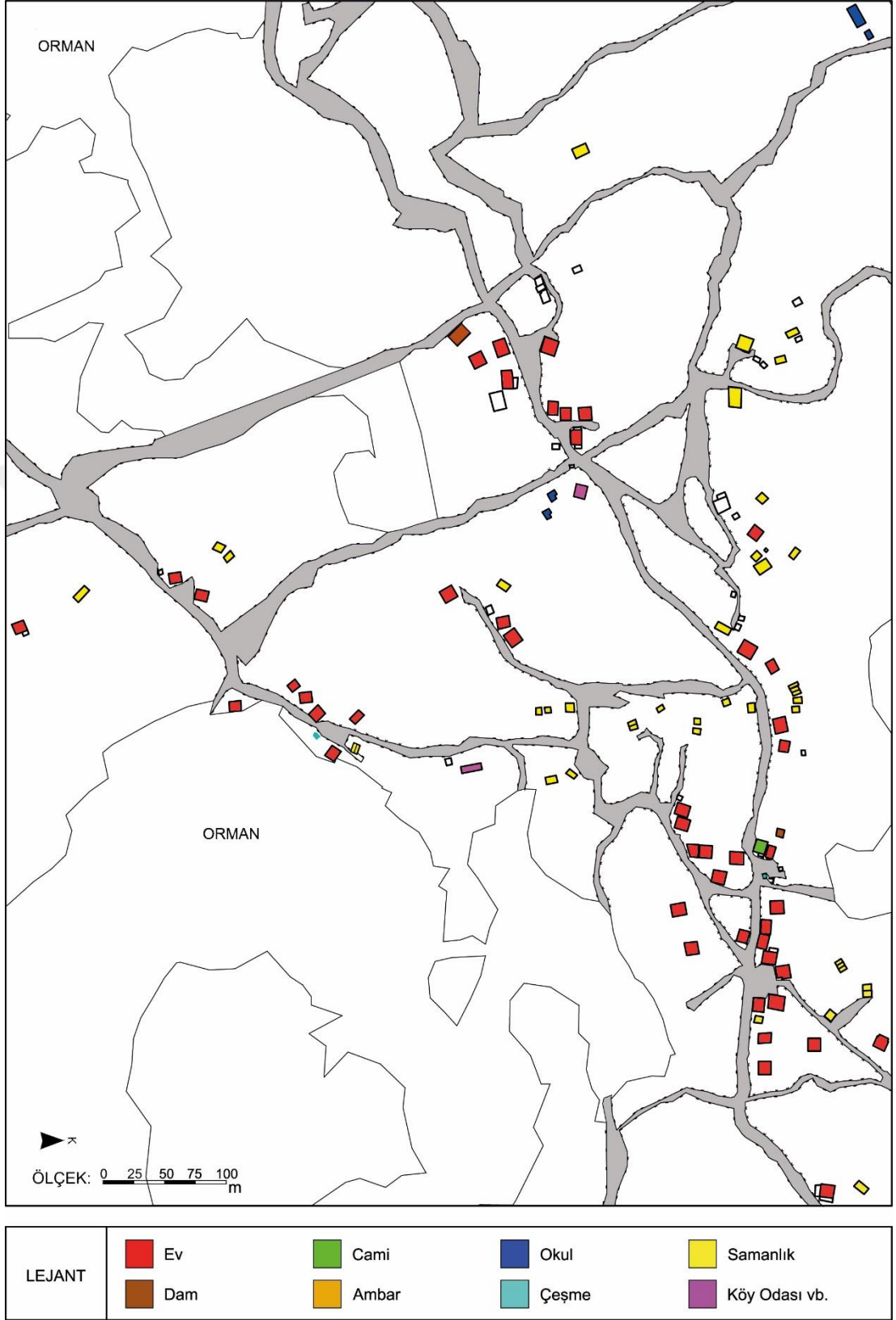

d) Köyün su değirmeni.

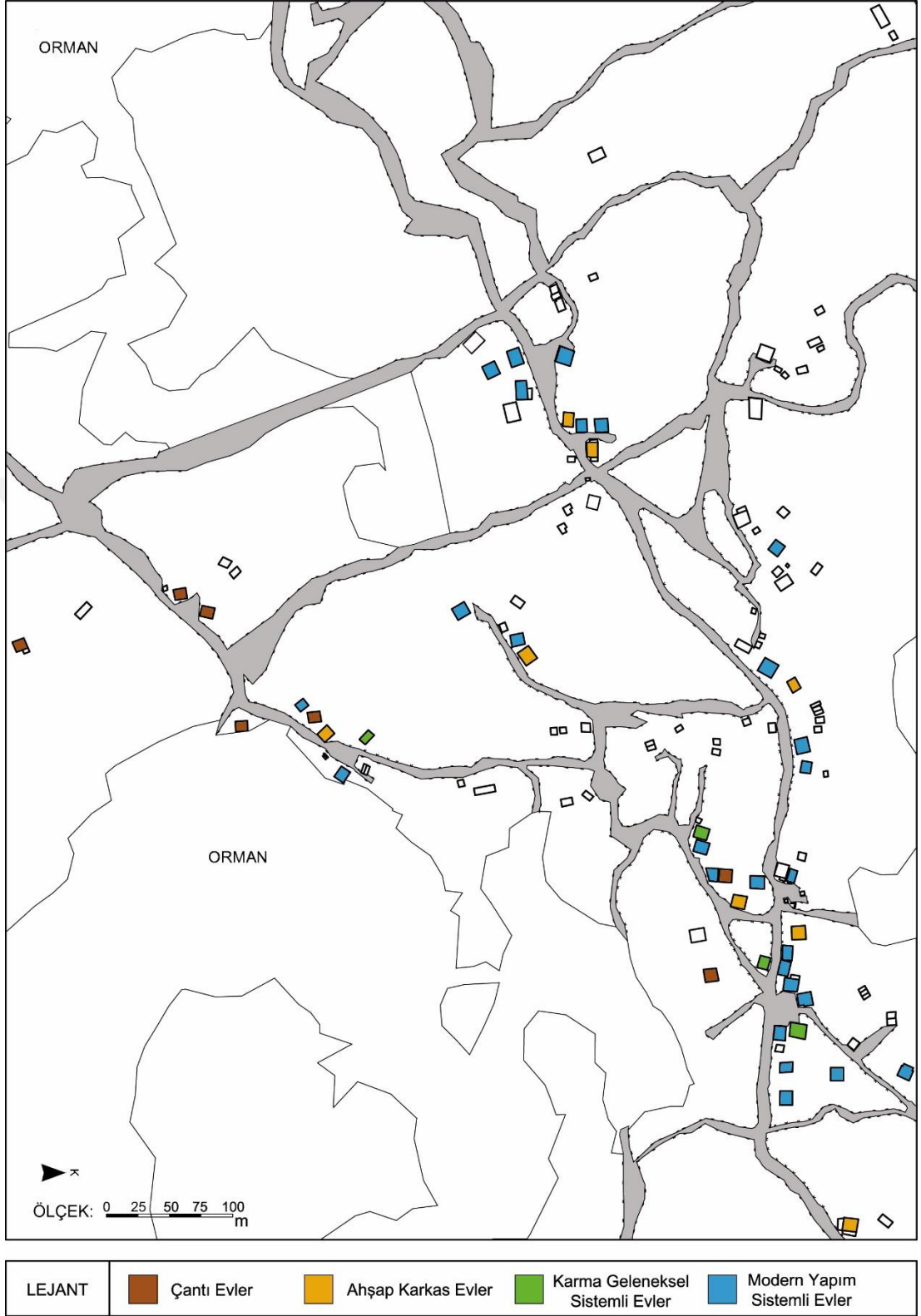
Şekil 3.20. Cabbar köyündeki bazı yapılar ve dere.

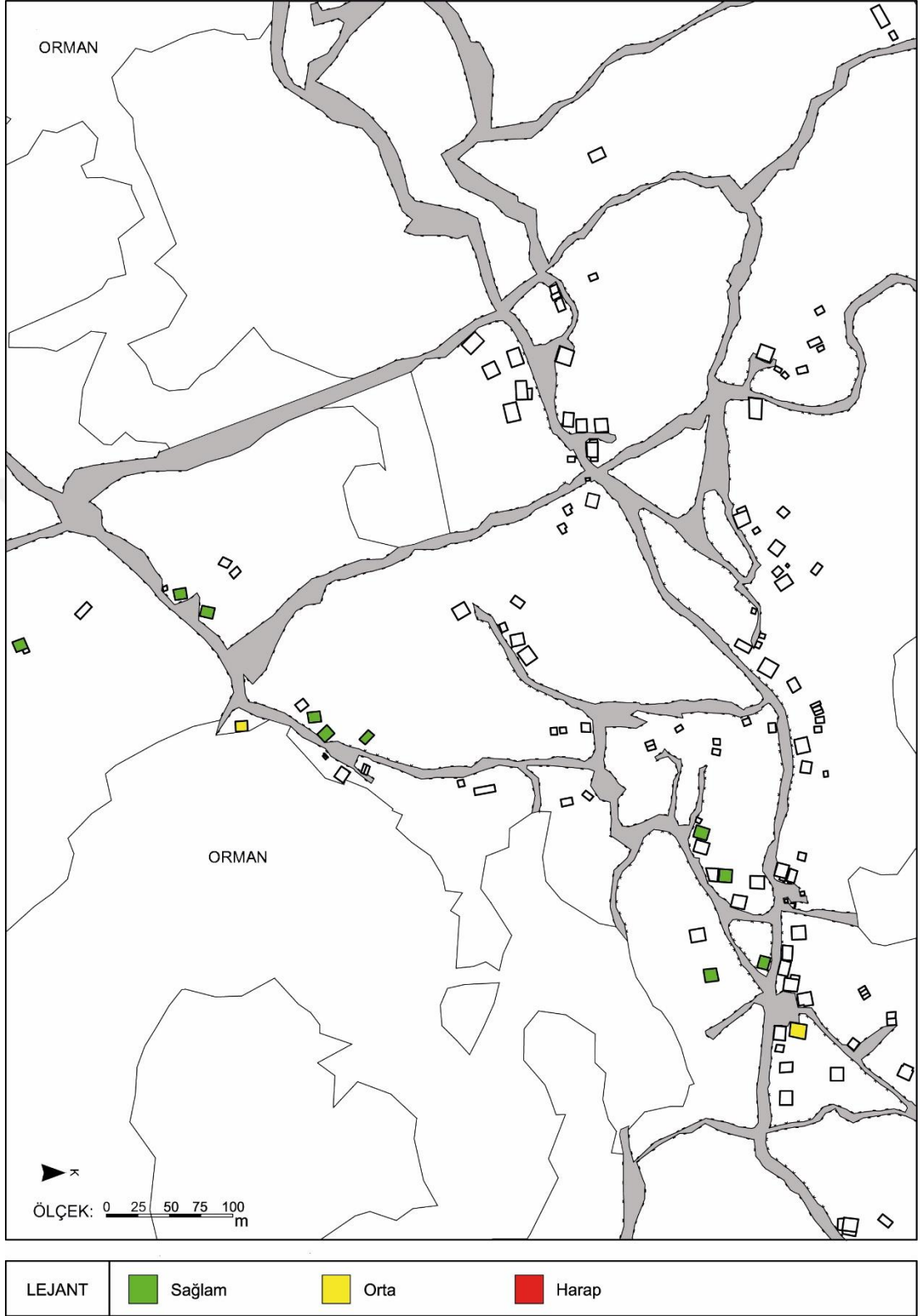
Şekil 3.21. Cabbar köyü doku analiz haritası.

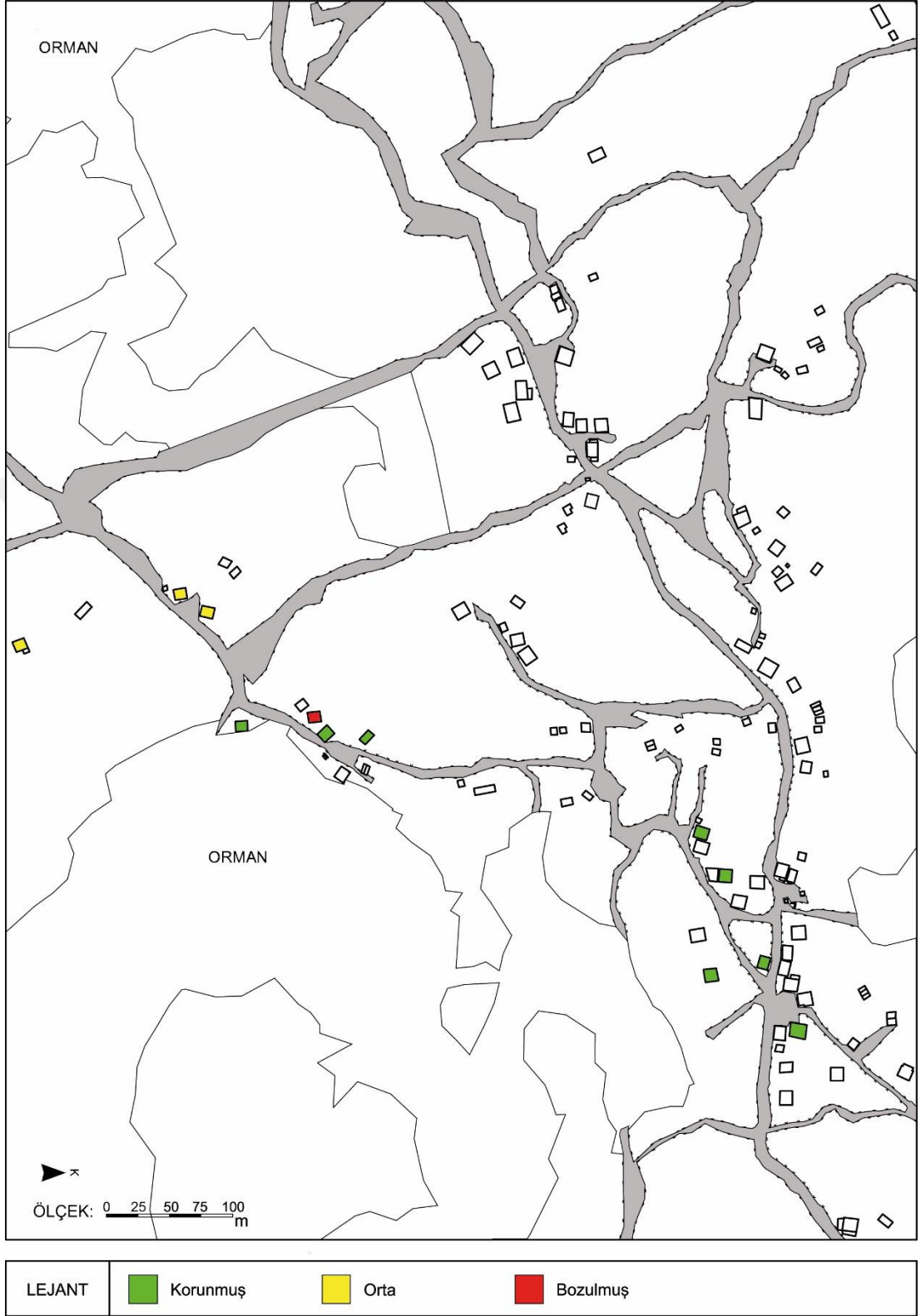
Şekil 3.22. Cabbar köyü yapı türü analiz haritası.

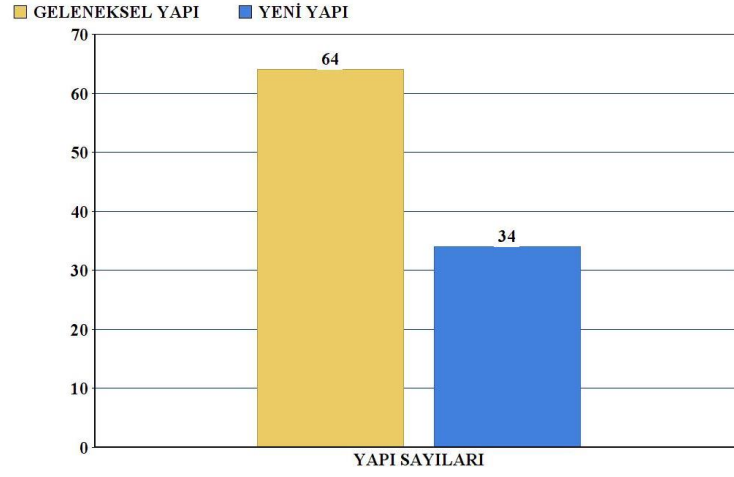
Şekil 3.23. Cabbar köyündeki evlerin yapım sistemi analiz haritası.

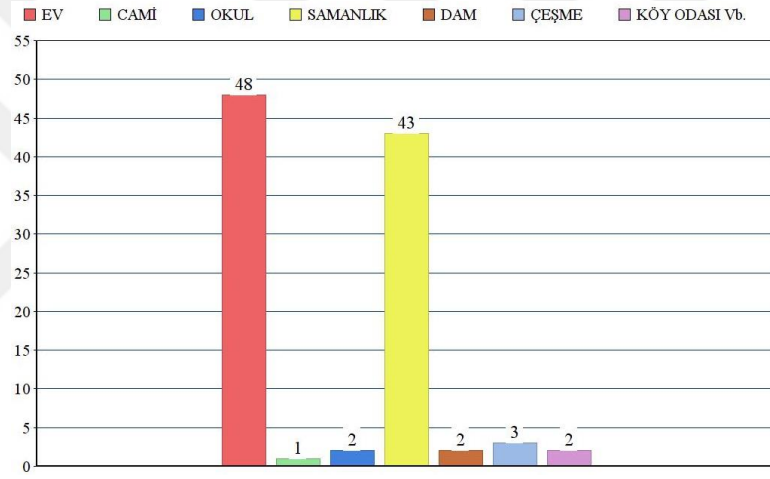
Şekil 3.24. Cabbar köyündeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası.

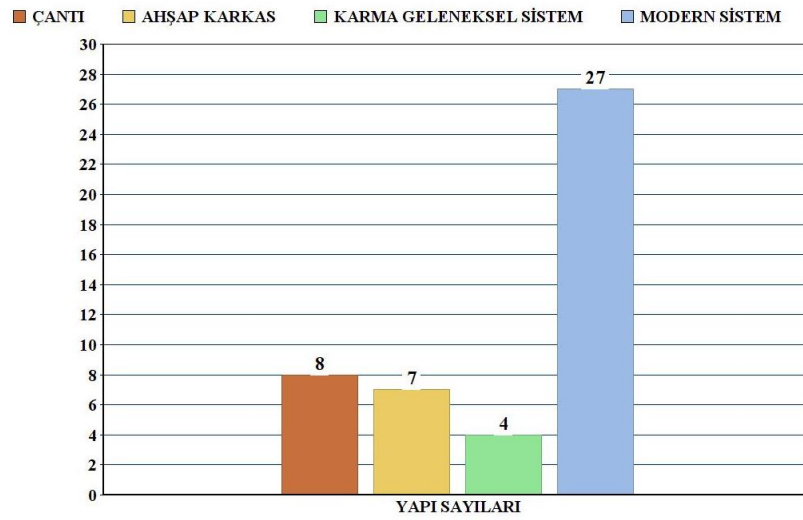
Şekil 3.25. Cabbar köyündeki çantı evlerin korunmuşluk durumu haritası.

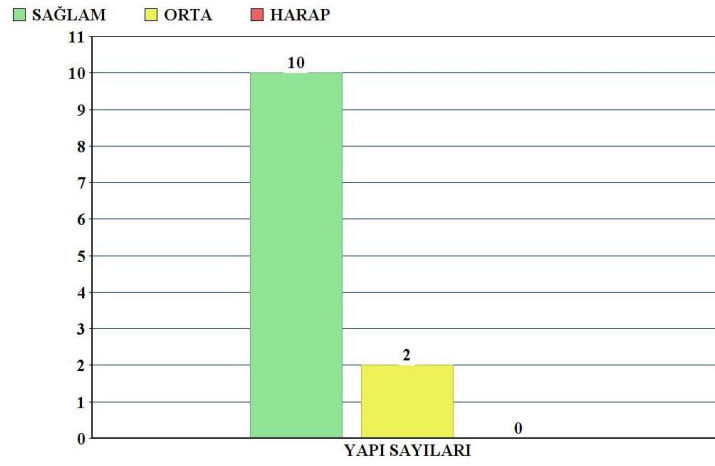
Şekil 3.26. Cabbar köyü doku analiz grafiği.

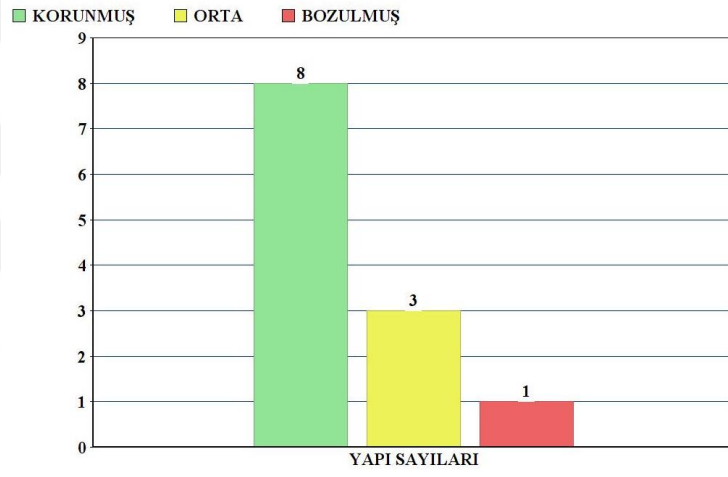
Şekil 3.27. Cabbar köyü yapı türü analiz grafiği.

Şekil 3.28. Cabbar köyündeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.

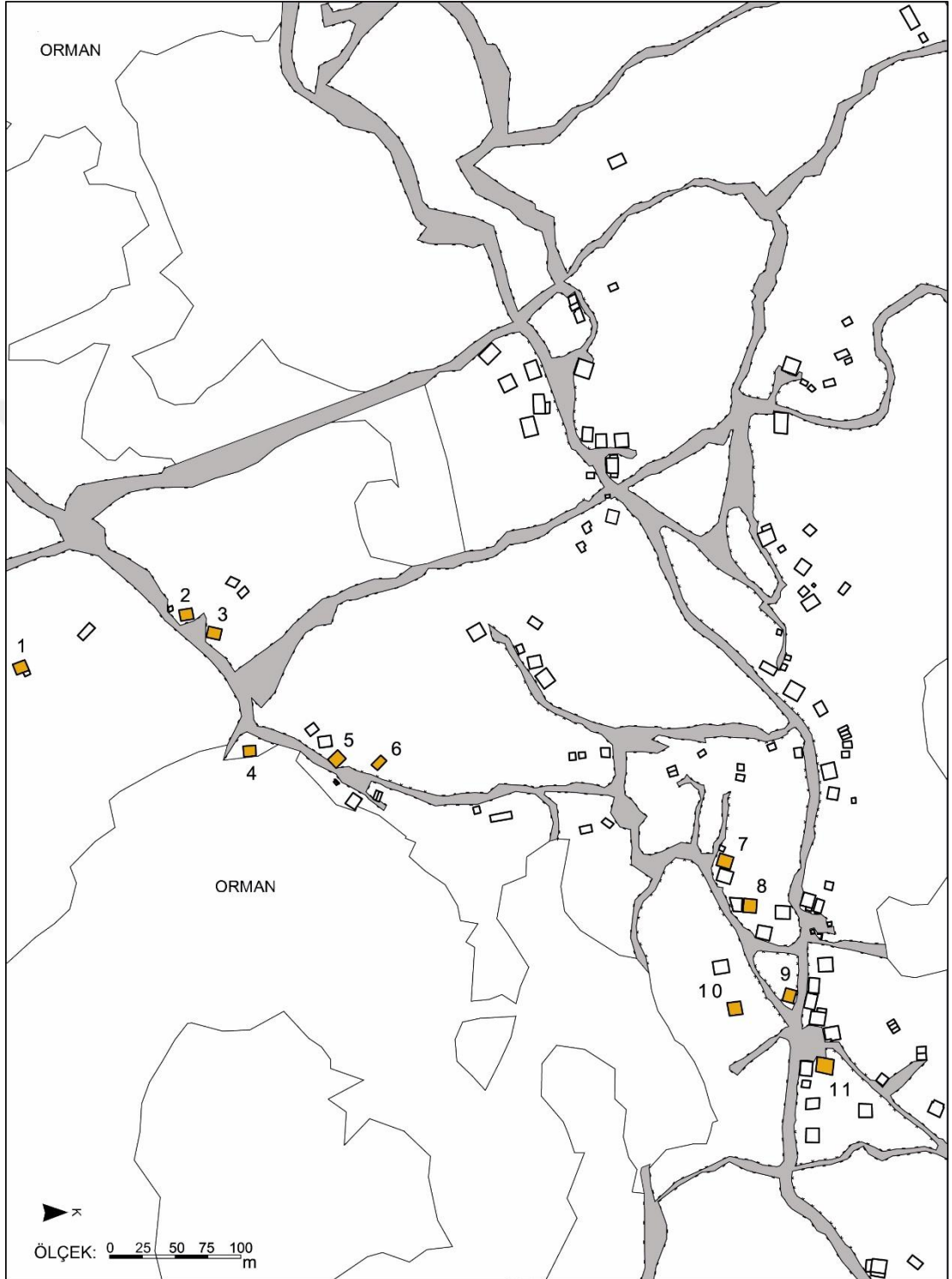

Şekil 3.29. Cabbar köyündeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği.

Şekil 3.30. Cabbar köyündeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği.

3.1.2.2 Korunması Gerekli Çantı Evler

Şekil 3.31. Cabbar köyü korunması gerekli çantı ev haritası.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
1		
1	SAĞLAM	ORTA
2		
2	SAĞLAM	ORTA
3		
3	SAĞLAM	ORTA
4		
4	ORTA	KORUNMUŞ
5		
5	SAĞLAM	KORUNMUŞ

Şekil 3.32 Cabbar köyü korunması gerekli çantı ev kataloğu.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
6		
6	SAĞLAM	KORUNMUŞ
7		
7	SAĞLAM	KORUNMUŞ
8		
8	SAĞLAM	KORUNMUŞ
9		
9	SAĞLAM	KORUNMUŞ
10		
10	SAĞLAM	KORUNMUŞ

Şekil 3.32. (devam ediyor).

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
11	ORTA	KORUNMUŞ

Şekil 3.32. (devam ediyor).

3.1.3. Cücahlı Köyü – Emirler Mahallesi

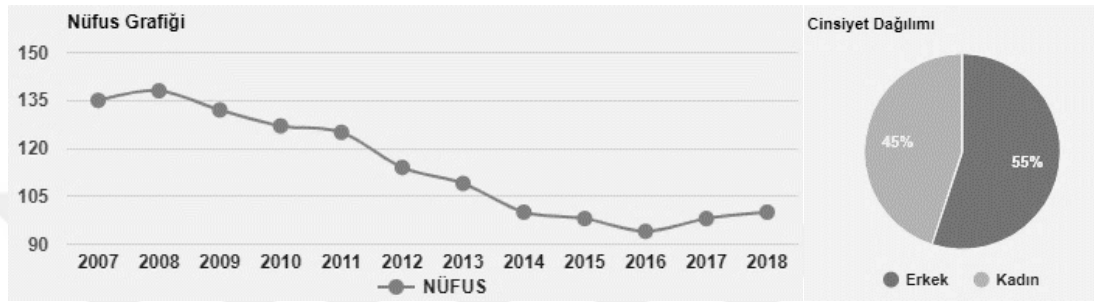
3.1.3.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri

Şekil 3.33. Emirler mahallesi / Cücahlı köyü uydu görüntüsü (<https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/>, 2018).

3 mahalleden oluşan Cücahlı köyünün 2018 yılı nüfusu, TÜİK verilerine göre 100'dür. Bu nüfusun, 55'i erkeklerden, 45'i ise kadınlardan oluşmaktadır

(<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 2019). Emirler mahallesi Safranbolu ilçe merkezinden 32 km uzaklıktadır. İlçe'nin kuzeydoğusunda, doğuya meyilli yaklaşık 600 m. rakımında, bir vadide kurulmuş orman köyüdür. Mahalle'ye sırasıyla, eski belde merkezi, şu anda ise çevrenin en büyük köyü durumunda olan Ovacuma'dan ve mahallenin hemen güneyinde bulunan Kehler köyünden geçilerek ulaşılır (Bkz. Şekil 1.2.).

Şekil 3.34. Cücahlı köyü yıllara göre nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği (<http://www.nufusune.com/36972-karabuk-safranbolu-cucahli-koy-nufusu>, 2019).

Yazıcıoğlu (1982), 1314 (Miladi 1896 - 1897) yılı Kastamonu Vilayet Salnameler’inde Cücahlı ve Kehler köylerinin Bulac Cücahlı ve Bulac Kehler adlarıyla anıldığını ve Bulac adının Bulaca Türkmenleri’nden gelen bir isim olduğunu ifade eder. Bu salnamelerde, Emirler ayrı bir karye (köy) olarak kayıtlı olup, o dönemki hane sayısı 39 ve nüfusu ise 232 olarak kaydedilmiştir (Yazıcıoğlu ve Al, 1982).

Bugün, Emirler’de 36 adet geleneksel yapı, 9 adet de yeni yapı bulunmaktadır. Bu yapılardan 18 tanesi ev, 2 tanesi cami, 1 tanesi okul, 15 tanesi samanlık, 2 tanesi dam, 2 tanesi ambar, 4 tanesi çeşme, 1 tanesi köy odasıdır. Köyde irili ufaklı niteliksiz tarım ve hayvancılık yapıları da bulunmaktadır. Köy dokusuna hâkim olan unsurlar evler ve samanlıklardır. Evler bahçe içinde ve birbirine mesafeli olarak konumlanmışlardır. Samanlıklar ise her evin kendi tarlasında ya da köyün doğusunda bulunan harman yeri çevresinde bulunmaktadır. Coğrafi yapıdan ve bitki örtüsünden dolayı köyün hemen hemen hiçbir noktasından bütün yerleşim yeri algılanamaz. Algı genellikle içinde bulunulan sokak ve yakın çevreden ibarettir. Köy dokusu genel itibarıyla korunmuştur ve köyde geleneksel doku hâkimdir.

Köyde bulunan 18 evden 4 tanesi tamamen terkedilmiştir. Evlerin çoğu ise mevsimlik olarak kullanılmaktadır. Köyde sürekli olarak kullanılan 3 hane vardır. Köydeki evlerden 13 tanesi çantı yapım sistemi kullanılarak inşa edilmiştir. Köyde çantı evlerin 100 yıldan daha eski olan örnekleri ile birlikte ve 1970'lerin başlarında yapılmış örneklerine de rastlanmıştır. Özellikle 1970'lerin başlarında yapılan çantı evlerin işçiliğindeki özen ve kullanılan bazı detaylar dikkat çekmektedir. Bu durum, geleneksel kültürün ve halk mimarlığının günümüzden 50 yıl öncesine kadar sürdürüldüğünün delilidir. Mahalle, 1970'lerden itibaren hızla göç vererek terk edilmiştir. Eski köylülerin birçoğu bugün il dışında (genellikle İstanbul'da) ya da yurt dışında yaşamaktadır.

a) Köyün güneydoğu yönünden (harman yerinden) çekilmiş fotoğrafı.

b) Köyün batı yönünden çekilmiş fotoğrafı.

Şekil 3.35. Emirler Mahallesi genel görünümü.

Şekil 3.36. Emirler mahallesi meydanı.

a) Çantı cami.

b) Köy çeşmelerinden biri.

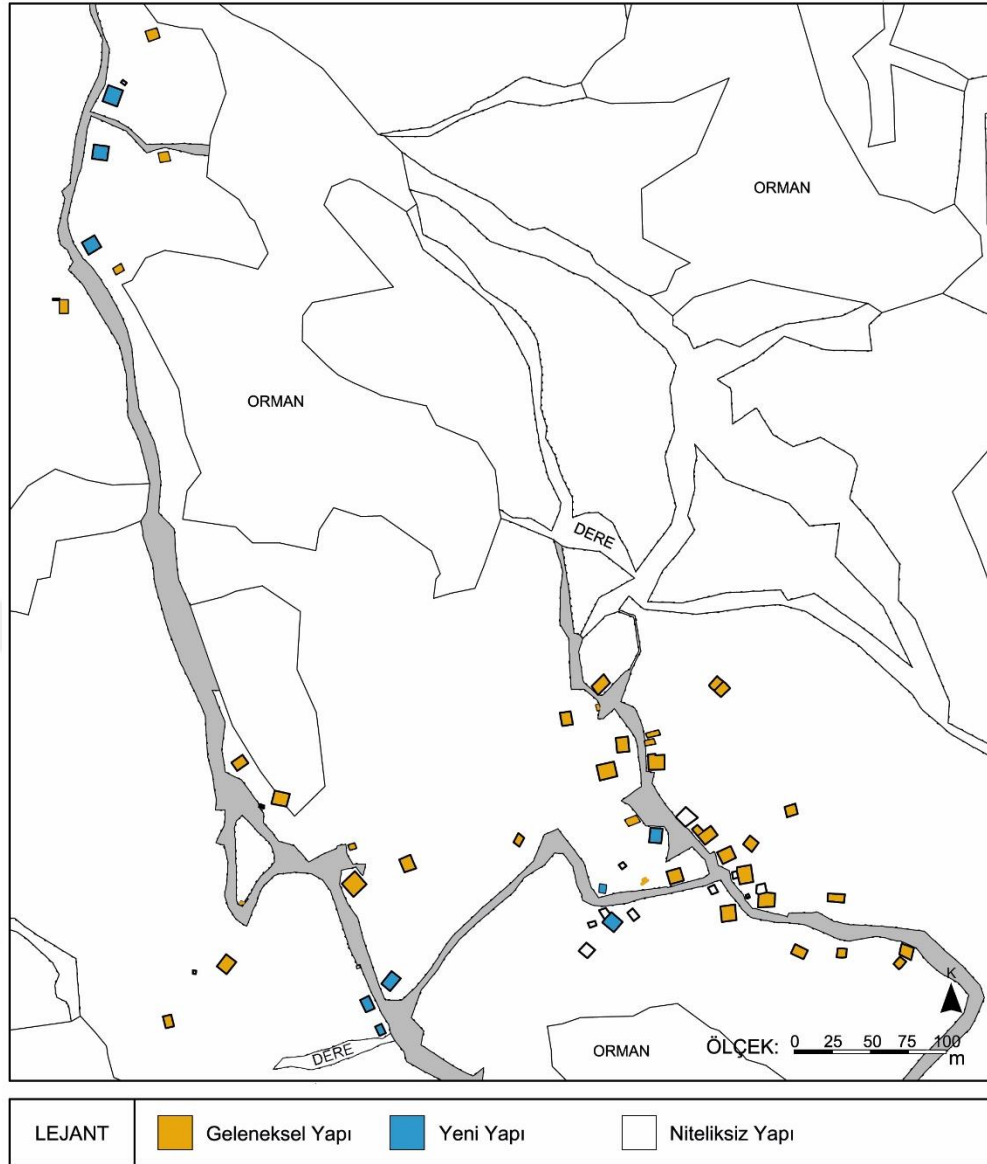

c) Samanlıklar-harman yeri.

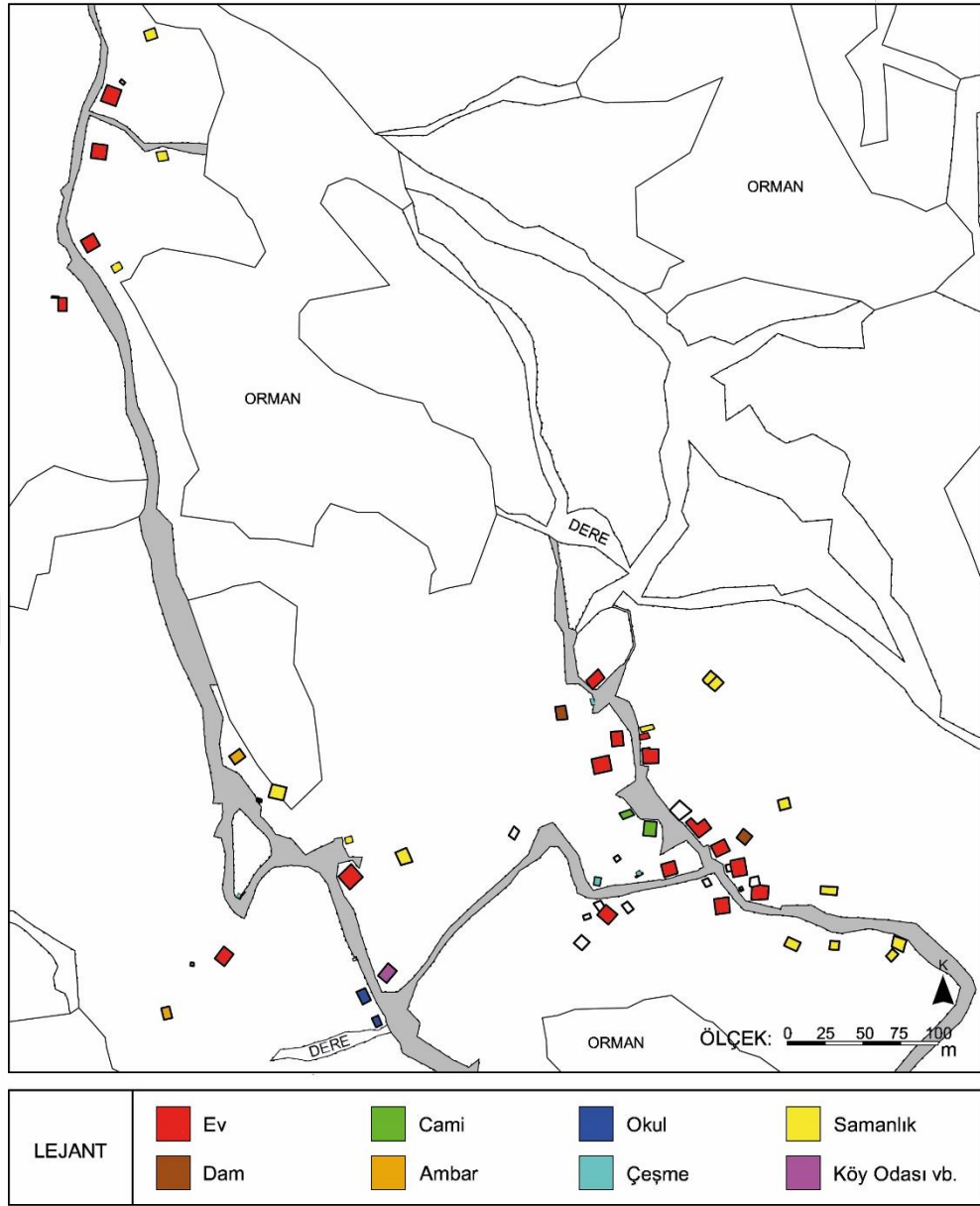

d) Köydeki samanlıklardan biri.

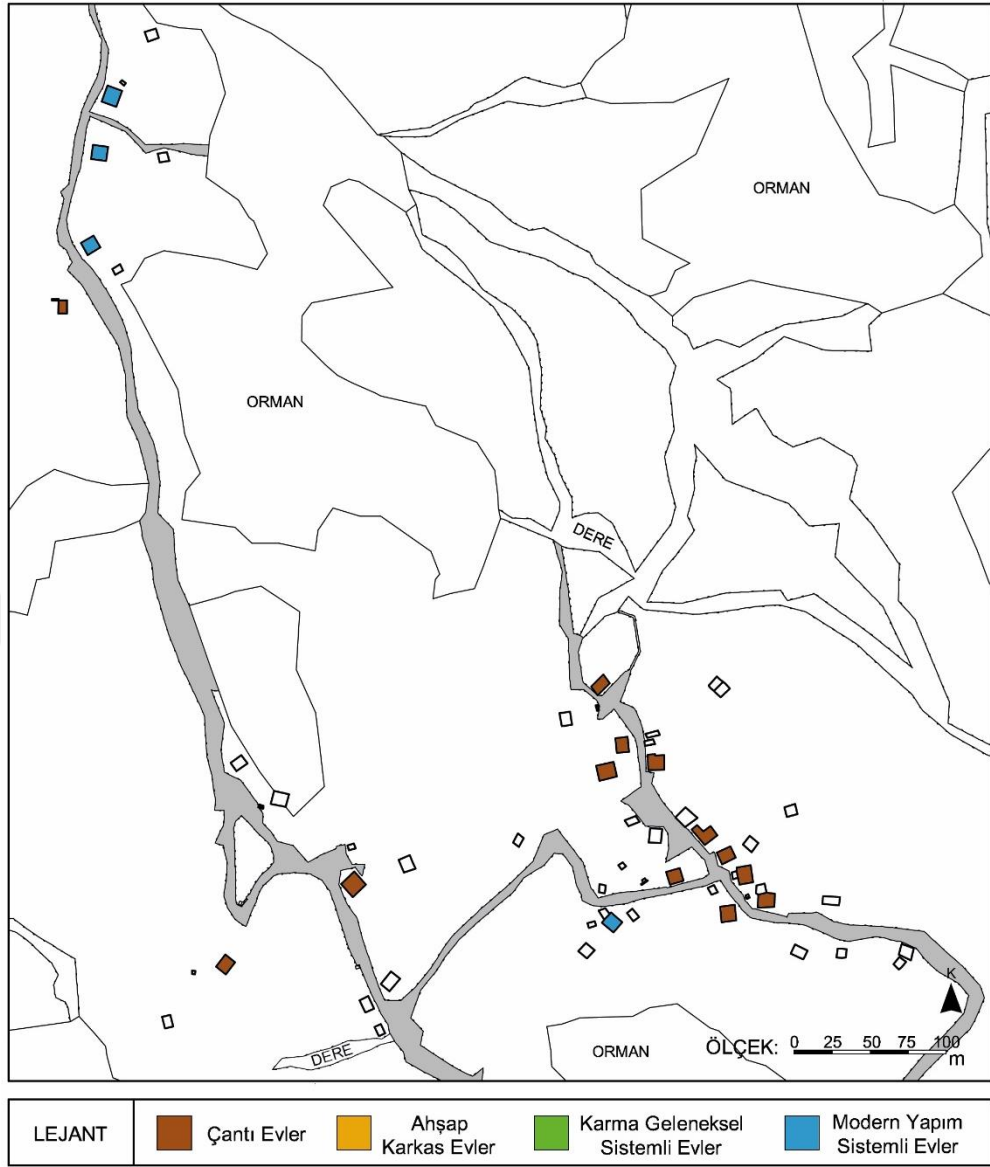
Şekil 3.37. Emirler mahallesindeki bazı yapılar.

Şekil 3.38. Emirler mahallesi doku analiz haritası.

Şekil 3.39. Emirler mahallesi yapı türü analiz haritası.

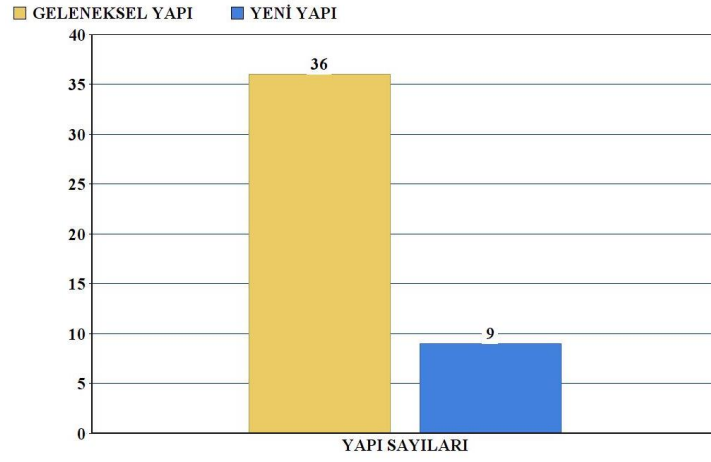
Şekil 3.40. Emirler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz haritası.

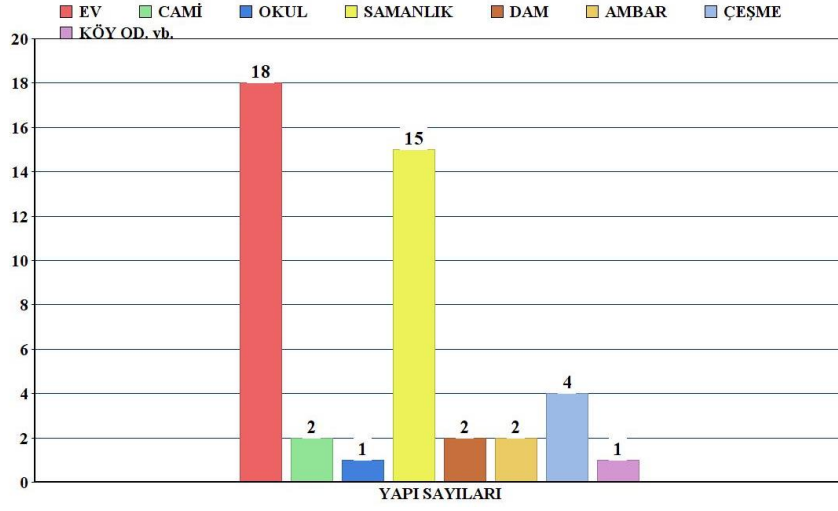
Şekil 3.41. Emirler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası.

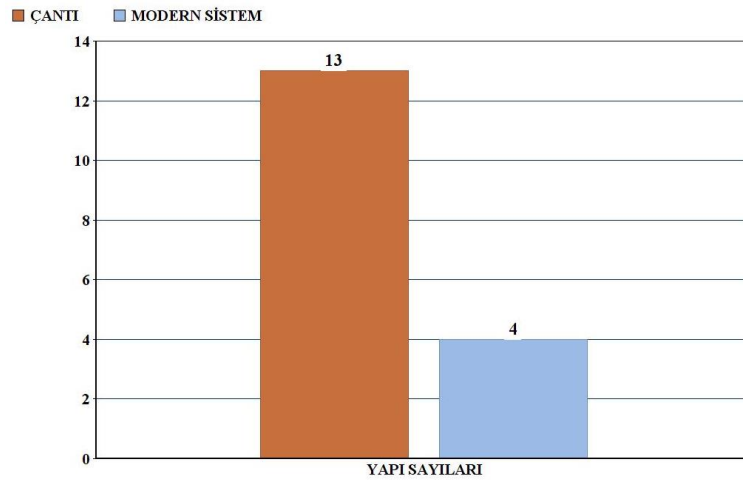
Şekil 3.42. Emirler mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu haritası.

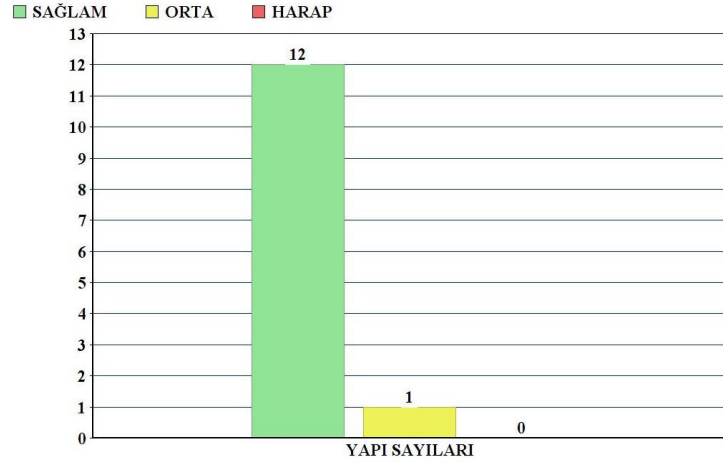
Şekil 3.43. Emirler mahallesi doku analiz grafiği.

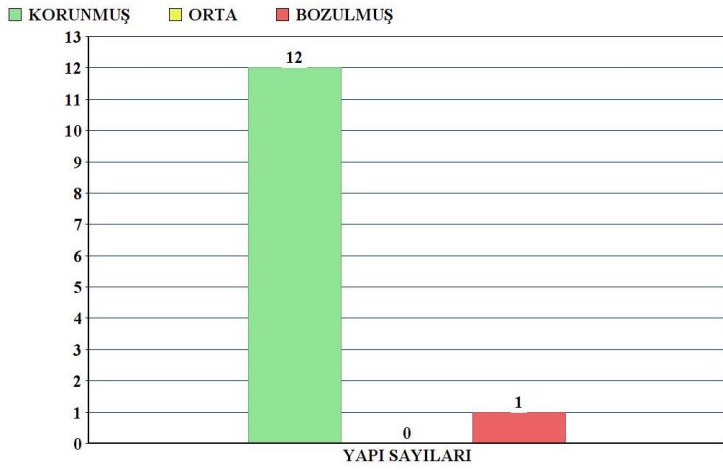
Şekil 3.44. Emirler mahallesi yapı türü analiz grafiği.

Şekil 3.45. Emirler mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.

Şekil 3.46. Emirler mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği.

Şekil 3.47. Emirler mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği.

3.1.3.2. Korunması Gerekli Çantı Evler

Şekil 3.48. Emirler mahallesi korunması gerekli çantı ev haritası.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
1	 ORTA	 KORUNMUŞ
2	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
3	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
4	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
5	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ

Şekil 3.49. Emirler mahallesi korunması gerekli çantı ev kataloğu.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
6	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
7	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
8	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
9	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
10	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ

Şekil 3.49. (devam ediyor).

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
11	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
12	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ

Şekil 3.49. (devam ediyor).

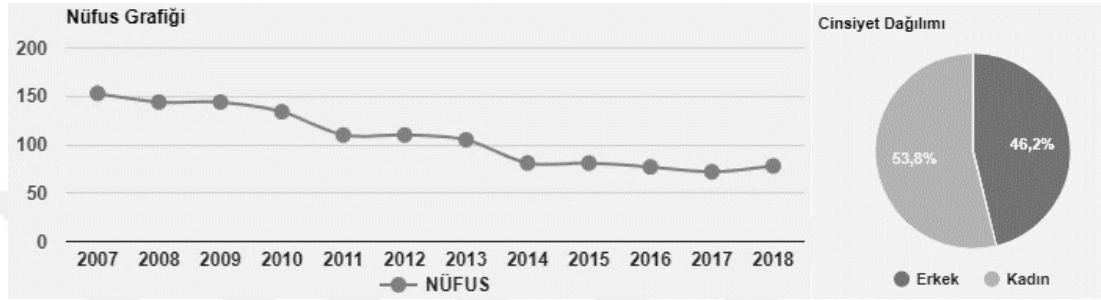
3.1.4. Gökpınar Köyü – Kavacık Mahallesi

3.1.4.1. Yerleşim Yerinin Özellikleri, Öğeleri, Dokusu ve Analizleri

Şekil 3.50. Kavacık mahallesi / Gökpınar köyü uydu görüntüsü (<https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/>, 2018).

Gökpınar köyünün 2018 yılı nüfusu, TÜİK verilerine göre 78'dir. Bu nüfusun 36'sı erkeklerden 42'i ise kadınlardan oluşmaktadır (<https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, 2019). Kavacık mahallesi Safranbolu ilçe merkezinden yaklaşık 39 km uzaklıktadır. Mahalle, güneybatıya meyilli ve yaklaşık 870 m. rakımlı, Ovacuma'ya kadar devam eden bir vadiye kurulmuştur. Mahalleye eski belde merkezi olan Ovacuma köyünden geçilerek ulaşılır (Bkz. Şekil 1.2.).

Şekil 3.51. Gökpınar köyü yıllara göre nüfus ve 2018 yılı cinsiyet dağılımı grafiği (<http://www.nufusune.com/36974-karabuk-safranbolu-gokpinar-koy-nufusu>, 2019).

Bugün, Kavacık mahallesinde niteliksiz yapılar haricinde 30 adet geleneksel yöntemlerle yapılmış yapı, 12 adet ise yeni yapı bulunmaktadır. Bu yapıların 24 tanesi ev, 1 tanesi cami, 1 tanesi okul, 14 tanesi samanlık, 1 tanesi dam ve 1 tanesi çeşmedir. Köyün dokusuna hâkim olan unsurlar evler ve samanlıklardır. Köy meydanına bağlanan ve güneydoğu yönünde eğime paralel biçimde şekillenmiş sokakta, evler karşılıklı ve birbirlerine yakın olarak konumlanmışlardır (Bkz. Şekil 3.52.). Diğer evler sokaktan ve birbirlerinden uzakta, bahçe içindedir. Cami ve okul, çeşmenin de bulunduğu köy meydanına bakar. Köy meydanından, güneydoğuya doğru uzanan sokağın yarısı ancak algılanabilir. Sokağın diğer yarısı eğimden ve yapıların görüş alanını kapatmasından dolayı algılanamaz (Bkz. Şekil 3.52.).

Köydeki yaşamın, kış mevsiminde canlı olmadığı görülmüştür. Ancak buna rağmen yeni yapılaşma devam etmektedir. Yeni yapıların yapılabilmesi için çantı evlerin yıkıldığı ve inşaatların bu evlerin yerine yapıldığı tespit edilmiştir. Devam eden inşaatlardan birinin, inceleme yapıldığı sırada, 4 katının kaba inşaatının tamamlandığı

ve 5. katı çıkmak üzere kolon filizlerinin bırakıldığı tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 3.127).

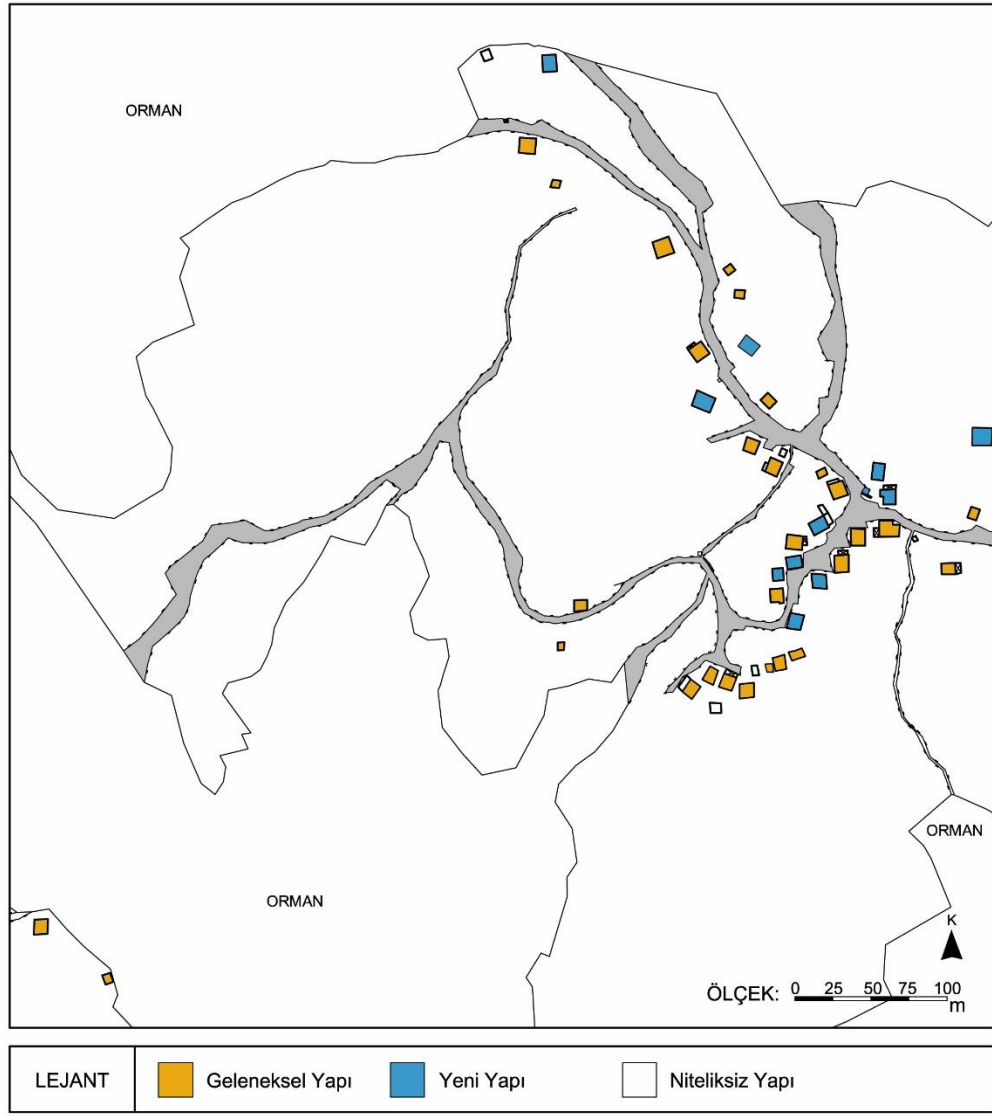

a) Köyün üzerine kurulduğu güneybatıya meyilli yamaç.

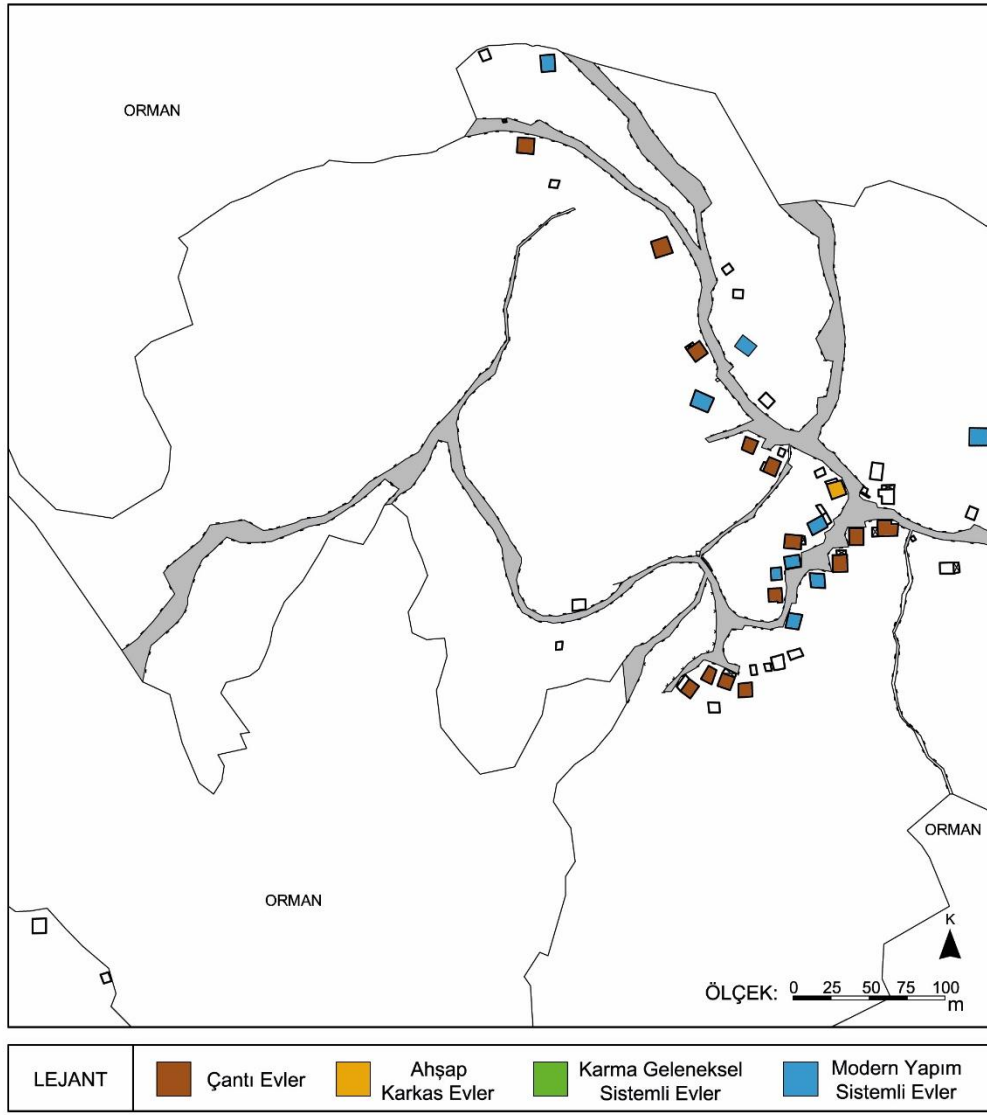

b) Köy meydanına bağlanan sokak.

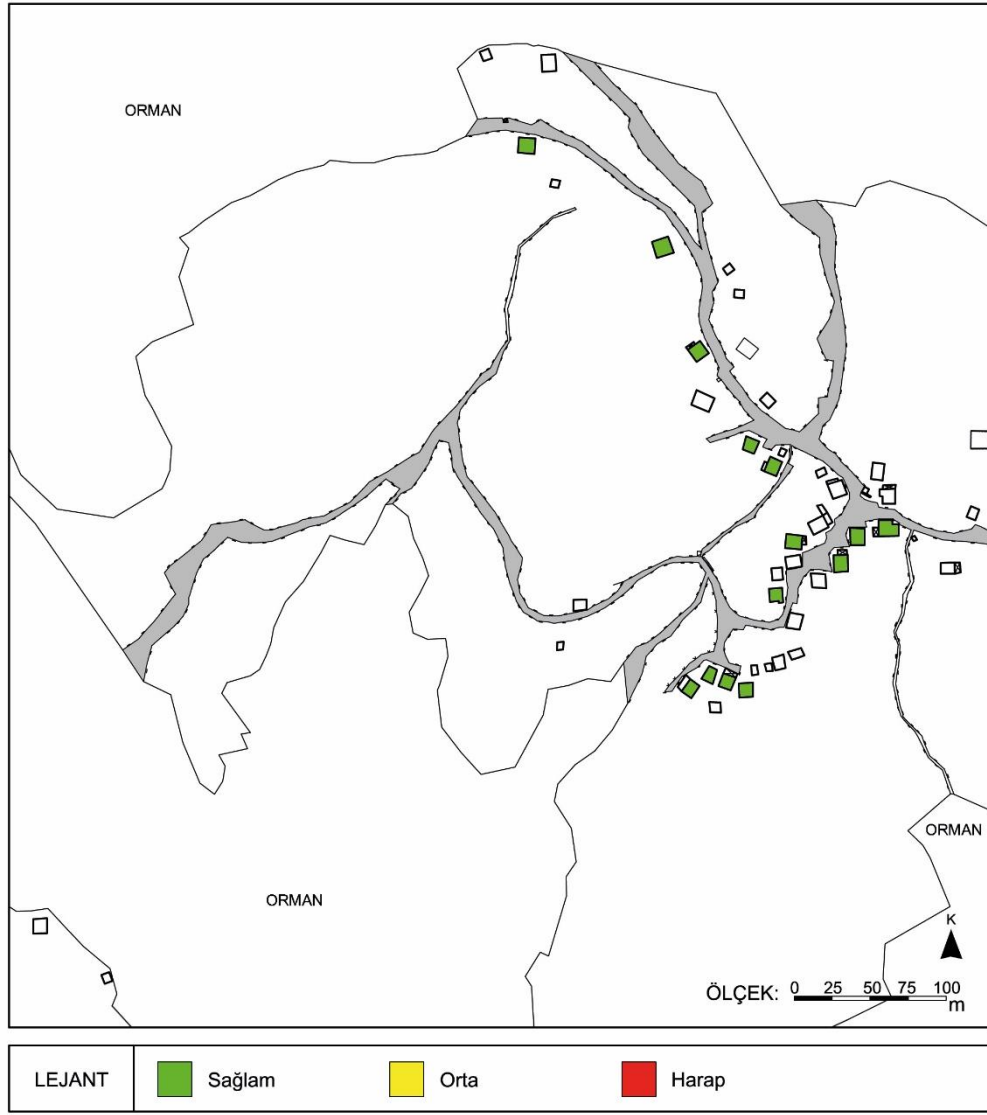
Şekil 3.52. Kavacık mahallesi genel görünümü.

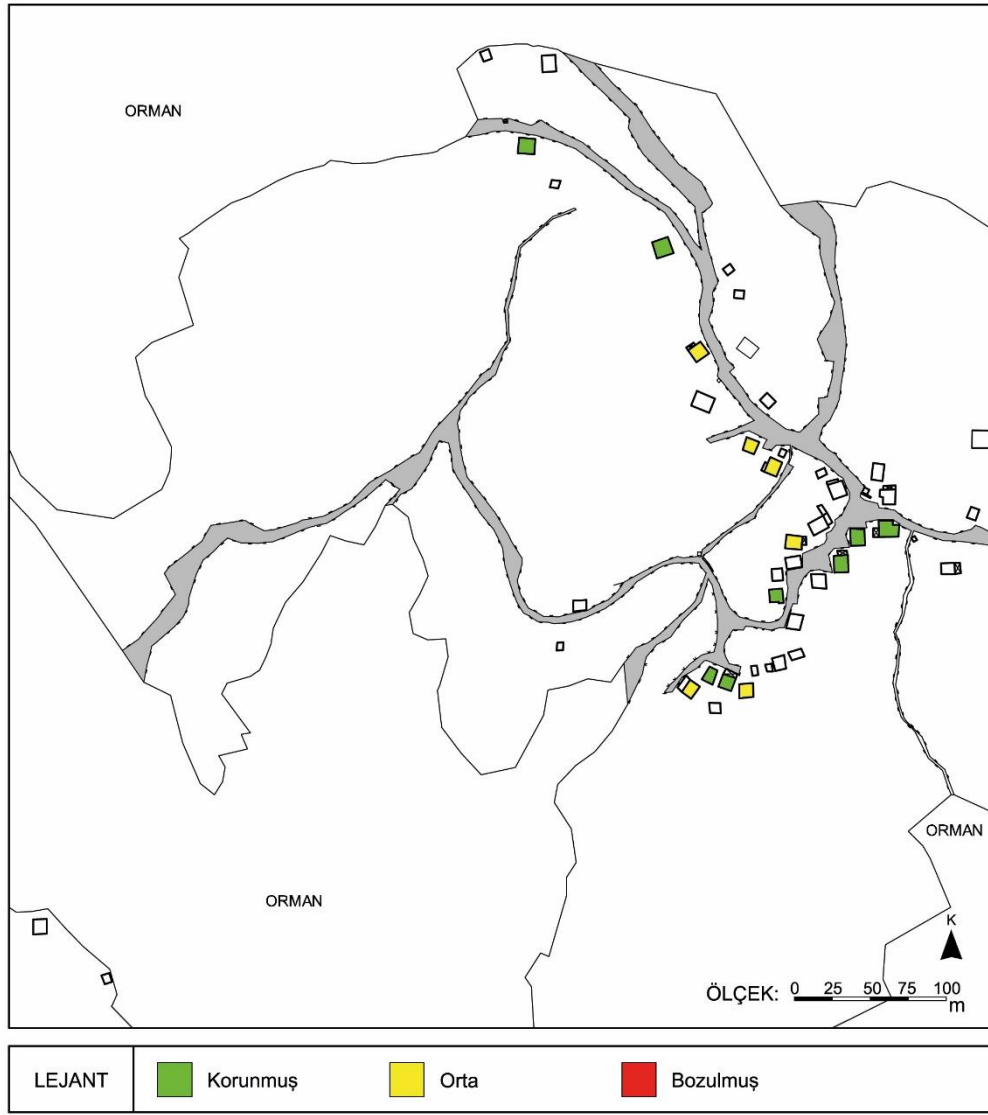
Şekil 3.53. Kavacık mahallesi doku analiz haritası.

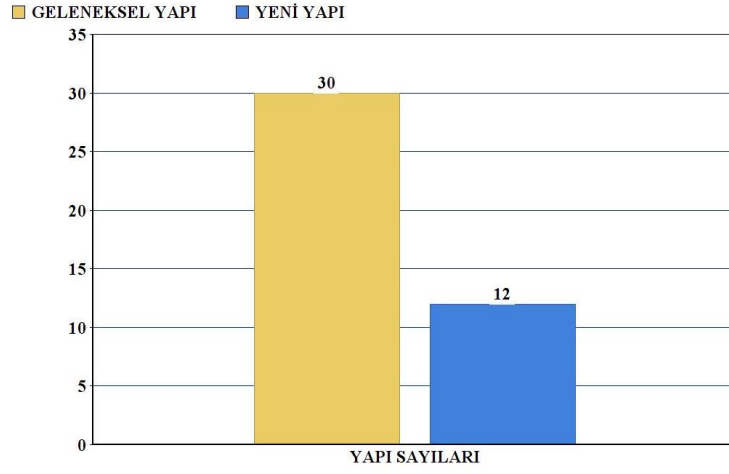
Şekil 3.55. Kavacak mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz haritası.

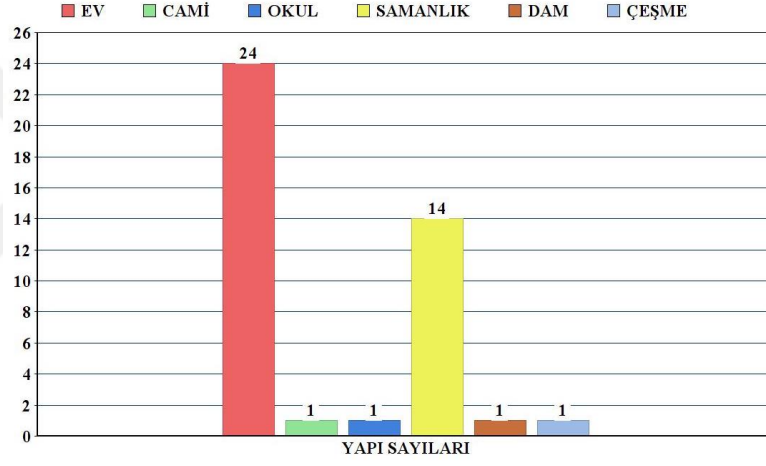
Şekil 3.56. Kvacık mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu haritası.

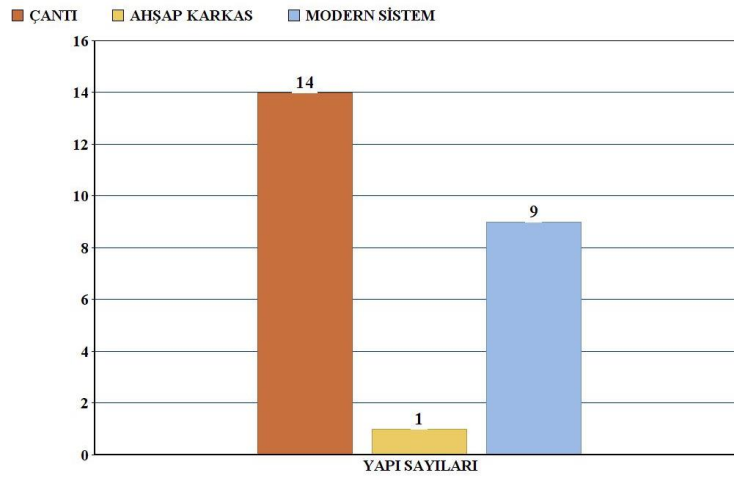
Şekil 3.57. Kavacık mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu haritası.

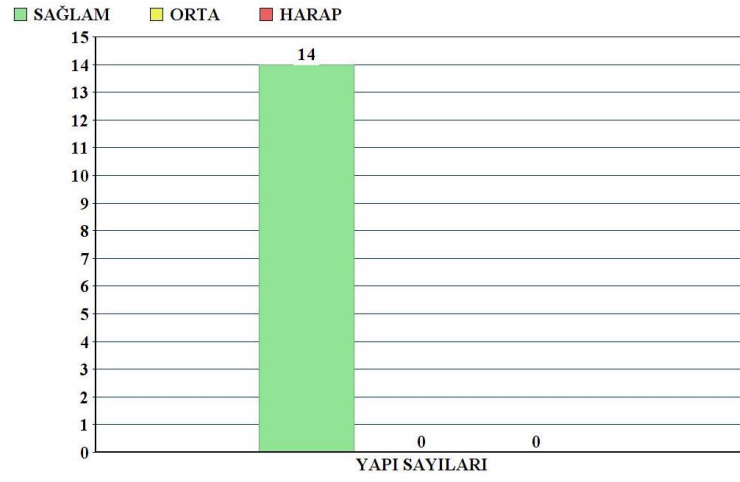
Şekil 3.58. Kavacık mahallesi doku analiz grafiği.

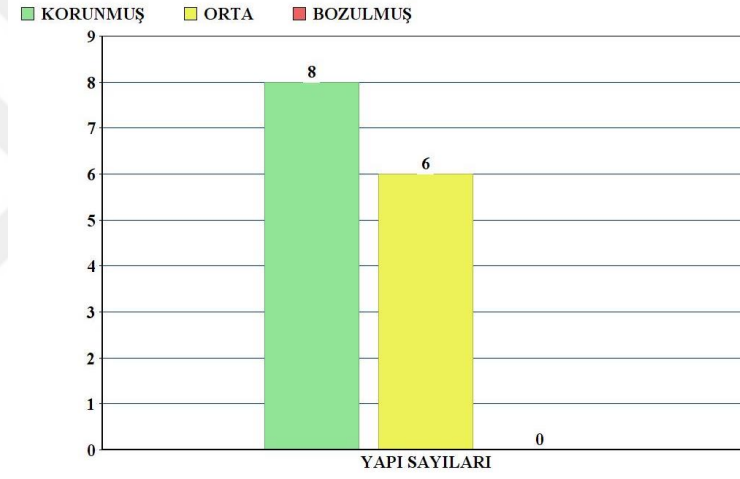
Şekil 3.59. Kavacık mahallesi yapı türü analiz grafiği.

Şekil 3.60. Kavacık mahallesindeki evlerin yapım sistemi analiz grafiği.

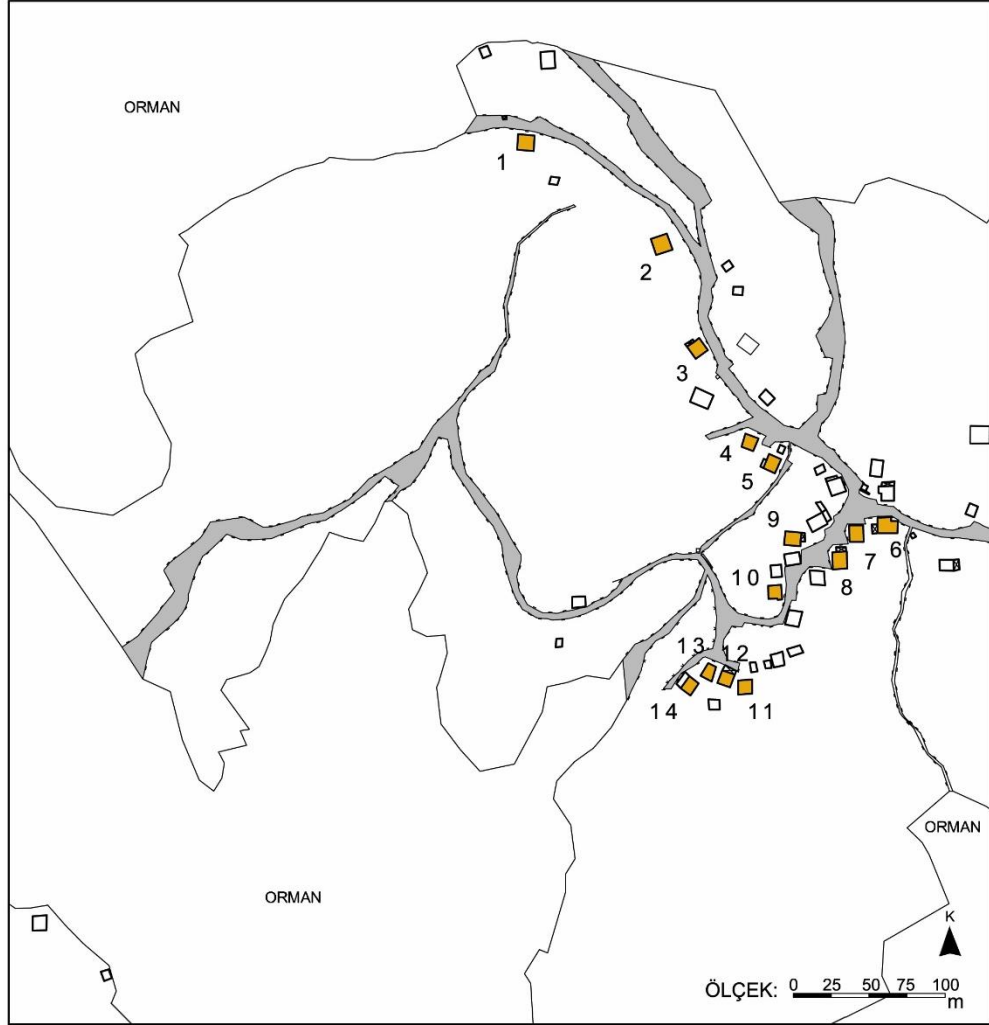

Şekil 3.61. Kavacık mahallesindeki çantı evlerin sağlamlık durumu grafiği.

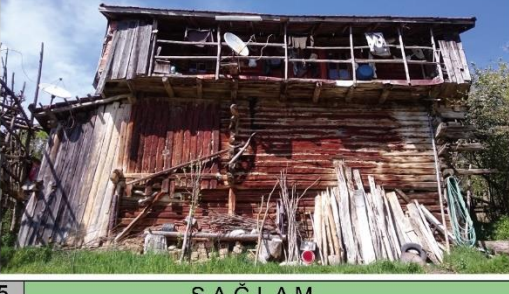
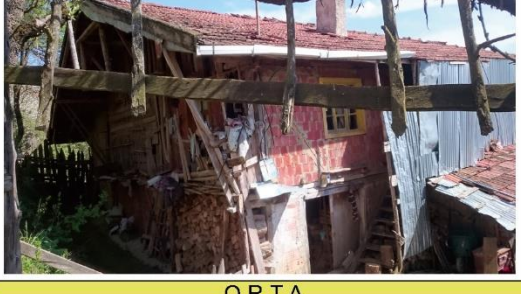

Şekil 3.62. Kavacık mahallesindeki çantı evlerin korunmuşluk durumu grafiği.

3.1.3.2. Korunması Gerekli Çantı Evler

Şekil 3.63. Kavacık mahallesi korunması gerekli çantı ev haritası.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
1	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
2	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
3	 SAĞLAM	 ORTA
4	 SAĞLAM	 ORTA
5	 SAĞLAM	 ORTA

Şekil 3.64. Kavacık mahallesi korunması gerekli çantı ev kataloğu.

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
6	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
7	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
8	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
9	 SAĞLAM	 ORTA
10	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ

Şekil 3.64. (devam ediyor).

NO	SAĞLAMLIK DURUMU	KORUNMUŞLUK DURUMU
11	 SAĞLAM	 ORTA
12	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
13	 SAĞLAM	 KORUNMUŞ
14	 SAĞLAM	 ORTA

Şekil 3.64. (devam ediyor).

3.2. YAPI ANALİZLERİ

Alan araştırması yürütülen 4 köyde aynı zamanda yapı araştırmaları da yürütülmüştür. Tespit edilen çantı evler içerisinde en güzel anlatabilecek olanların

rölöve ve belgeleme çalışmaları yapılarak analiz edilmiş ve bu çalışmaya konu olmuştur.

Yapıların özel mülkiyet olması ve evlerde sürekli ikamet eden aile sayısının azlığı sebebiyle istenilen her evde çalışma yürütülememiştir. Eldeki imkânlar çerçevesinde bu çalışmada kullanılmak üzere seçilen örnekler yöredeki çantı evlerin genel durumlarını yansıtsa da, evlerin çok büyük bir çoğunluğunun hâlâ kullanılan yapılar olması sebebiyle sürekli tadilata maruz kaldıkları gözlemlenmiştir. Bu durum örnek evleri sağlam olarak tutsa da, özgün durumlarının bozulmalarına neden olmuştur. Yani yöredeki genel yapı durumunun incelenen örneklerle göre daha harap, özgünlük durumlarının daha iyi olduğu söylenebilir.

Çalışma kapsamında yerleşim yerlerinin çantı ev sayıları da göz önüne alınarak Akkışla - Gökçeler'den 4 ev, Cebbar - Merkez'den 4 ev, Gökpınar - Kavacık'tan 1 ev ve Cücahlı - Emirler'den 2 ev seçilmiş ve incelenmiştir.

Çizelge 3.1. İncelenen çantı evler.

NO	YAPININ ADI	KÖYÜ	MAHALLESİ	PAFTA	ADA	PARSEL	YAPI ALANI	HARİTA NO
1	Rasim Bey Evi	Akkışla	Gökçeler	E29-c-22-c-1-d	123	1	157 m ²	5
2	Abdullah Bey Evi	Akkışla	Gökçeler	E29-c-22-d-2-c	152	4	213 m ²	20
3	Pörükgil Evi	Akkışla	Gökçeler	E29-c-22-d-2-c	153	11	317 m ²	21
4	Mehmet Bey Evi	Akkışla	Gökçeler	E29-c-22-d-2-c	153	6	236 m ²	22
5	Recep Bey Evi	Cabbar	Merkez	F29-b-01-c-3-b	165	18	192 m ²	5
6	Halil İbrahim Bey Evi	Cabbar	Merkez	F29-b-01-c-2-c	165	16	137 m ²	6
7	Ali Bey Evi	Cabbar	Merkez	F29-b-02-d-1-d	158	7	246 m ²	8
8	İsmail Bey Evi	Cabbar	Merkez	F29-b-02-d-1-d	150	1	164 m ²	9
9	Topal Kahya Konağı	Cabbar	Merkez	F29-b-02-d-1-d	151	6	293 m ²	11
10	Recep Deniz Evi	Cücahlı	Emirler	F29-a-05-c-2-b	125	51	162 m ²	8
11	Mesut Bey Evi	Cücahlı	Emirler	F29-a-05-c-2-b	134	13	278 m ²	10
12	Cevat Işık Evi	Gökpınar (Sarıköy)	Kavacık	F29-b-01-a-3-a	126	15	175 m ²	12

3.2.1. Konumları

İncelenen yapıların tasarımında ve evlerin biçimlenmesinde bu çalışmaya da konu edilen birçok etkenin yanı sıra arsanın topografyası, yönlenmesi, manzaraya ve sokağa

göre durumu da etkilidir. İncelenen köylerdeki arsalar, Safranbolu şehrindeki arsalarla göre daha geniş ve yapılaşma için yeterli büyüklükte olduğu için şehir evlerini anlatırken, Günay'ın (1994) da dikkat çektiği “evlerin, arsanın ve sokağın biçimine göre şekillenmesi durumu” burada söz konusu olmamıştır. Bu sebeple zemin kat planlarında sokağa göre şekil almış eğri kenar da bulunmaz (Bkz. Şekil 3.66).

İncelenen örneklerde evler birbirlerinden uzak olarak ve çoğunlukla küçük de olsa bir ön bahçe bırakılarak bahçenin yola yakın bölümüne konumlandırılmıştır. Genellikle ön ve arka olmak üzere iki giriş kapıları bulunmaktadır. Evlerin tamamında arka ya da yan bahçeler büyüktür ve tarım için kullanılır. Evin plan şemasının dikdörtgen olması durumunda, uzun kenarların eğime paralel olacak şekilde yerleştirildiği görülmüştür.

a) Halil İbrahim Bey evi / Cabbar köyü

b) İsmail Bey evi / Cabbar köyü

Şekil 3.65. İncelenen bazı evlerin bahçe içerisindeki konumu.

Şekil 3.66. İncelenen evlerin vaziyet planları

3.2.2. Plan Özellikleri ve Mekânsal Bileşenler

3.2.2.1. Zemin Kat

İncelenen örneklerdeki zemin katlar, dışarıya kapalı olarak inşa edilmiştir. Dışarıyla ilişki, sadece dış kapılar ve tömekilerle sağlanmıştır. Evlerin zemin katlarında özgün olarak bulunan ana mekânlar şunlardır:

- Kulluk (Hayat)
- Dam (Ahır)
- Odunluk
- Merdiven

Bunların dışında kiler olarak kullanılan mekânların özgün olmadığı görülmektedir. Yapıların ilk hallerinde, kiler işlevinin kullukta karşılandığı özgün olarak bu güne kalabilen örneklerden anlaşılmaktadır.

Örneklerde, zemin katın hayvanların barınması, odun, yiyecek depolama ve özellikle kışın ve yağmurlu havalarda ev işlerinden bazılarının (büyük kazanla pişirme, odun kesme vb.) yapılması için kullanıldığı görülmüştür (Bkz. Şekil 3.67.).

ZEMİN KAT RÖLÖVE PLANLARI

LEJANT

- KULLUK
- DAM
- ODUNLUK
- KİLER
- MERDİVEN
- NİTELİKSİZ EK

Ölçek: 0 1 2 3 4 5 m

Şekil 3.67. İncelenen evlerin zemin kat planları (Özköse vd'den düzenleme, 2018).

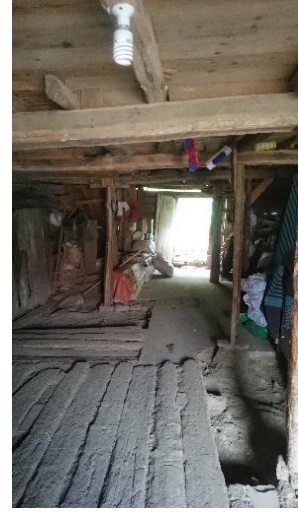
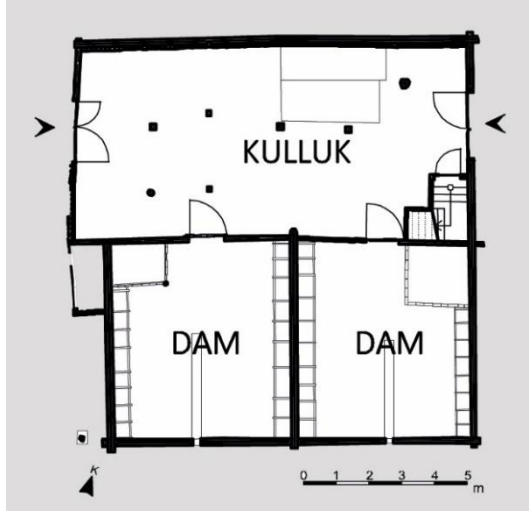
Kulluk (Hayat)

Safranbolu evleri plan tiplerinde de görülen hayat ya da taşlık veya yöredeki bazı köylerde avlu denilen mekânın, incelenen evlerdeki ismi kulluktur. Bahçe ile ev arasında bir geçiş alanı niteliğindedir. Öyle ki; ev sahipleri bu mekâna ayakkabısı ile basar. Ayakkabılar merdivenin başında çoğu zaman bir basamak ile yükseltilmiş olan pabuçluğun önünde çıkartılır. Bu durum üretim için bahçeleri ile iç içe bir hayat yaşayan kullanıcıların hayatını kolaylaştırmıştır. Hayvanlar da damlarına girebilmek için kulluktan geçerler.

Kulluk bir geçiş mekânı olmasının yanında, özellikle yağışlı ve soğuk havalarda odun kırmak, ahşap işleri yapmak, büyük kazanda yemek pişirmek gibi bazı işlerin yapılabilirdiği, aynı zamanda odun gibi dökenekli malzemelerin, yiyeceklerin saklanabildiği ve ambar olarak kullanılan bir çeşit dolap olan herkilin konulabildiği mekândır.

İncelenen 12 örnekten 9'unda yapılar, kulluk mekânı eğime dik olacak biçimde uzunlamasına planlanmıştır ve arka kapıdan arka ya da yan bahçeye kot farkı olmaksızın çıkış verildiği görülmüştür. İki dış kapı kulluğun iki ucunda olacak şekilde yerleştirilmiştir. Kapılardan bahçe girişine yakın olanı, ana giriş kapısı olarak planlanmıştır ve bu kapı çoğunlukla iki kanatlıdır. İkinci kapı ise evin arka ya da yan bahçesine açılmaktadır (Bkz Şekil 3.67).

Özgün olarak korunan plan tiplerinde kulluk, yan yana sıralanan damlar (yapı tek damlı ise dam) boyunca uzanır. Hatta bazı örneklerde damların bitim hizasını geçecek şekilde ilerler (Bkz. Şekil 3.68.). Mekânın büyüklüğü, mekâna yukarıda sayılan çok sayıdaki işlevi üstlenebilme imkânı sağlar. Kullukların zemini taş, sıkıştırılmış toprak ya da tahta kaplı olabilir (Bkz. Şekil 3.69.).

Şekil 3.68. Pörükgil evi zemin kat planı ve kulluk mekânı fotoğrafı.

a) Recep Deniz evi.

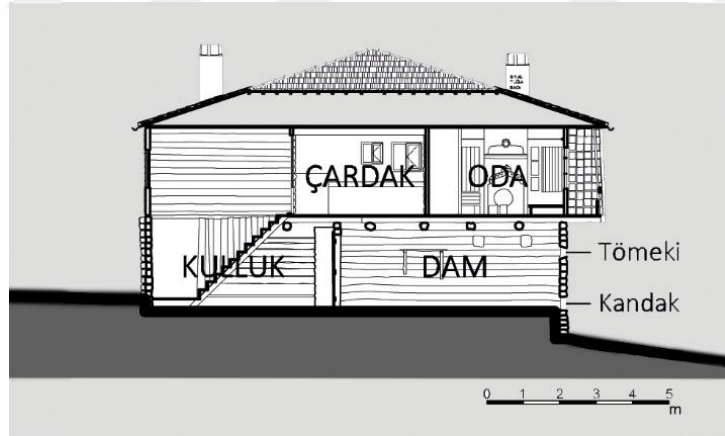
b) Mesut Bey evi.

Şekil 3.69. Kulluk mekânı fotoğrafları.

Dam (Ahır)

Ev sahiplerine ait at, eşek, sığır, davar gibi hayvanların barındığı mekândır. İncelenen evlerde 1 veya 2 adet dam görülmüştür. Damlara kulluktan geçilerek ulaşılır. Damlar genellikle kulluk mekânına dik olacak şekilde uzunlamasına planlanmıştır. Aynı zamanda damların arazi eğimine paralel olarak planlandığı ve bu sayede damın bir kenarından çıkartılan gübrenin, aşağıya eğimli bahçeye kolayca yayılabildiği görülmüştür (Bkz Şekil 3.70.), (Bkz. Şekil 3.71.).

Birçok örnekte kulluğa komşuluğu olmayan kenardaki dış duvarın zemin ile birleştiği köşenin ortasında, gübre ve pisliği dışarı atmak için kullanılan bir açıklık ve mekânın zemininde bu atıkları açıklığa kolayca aktarmak için kullanılan uzunlamasına kazılmış bir ark bulunmaktadır. Yörede bu açıklığa ve arka, “kandak” ismi verilir. Ayrıca damlarda bazen bir bazen karşılıklı iki duvarı boyunca uzanan afurlar görülmüştür. Bazı örneklerde ise yavrulara özel güme bölümleri ayrılmıştır. Damların zemini taş, sıkıştırılmış toprak veya tahta kaplı olabilir (Bkz. Şekil 3.72.).

Şekil 3.70. Mesut Bey evi kesiti, kandak ve tömeki.

Şekil 3.71. Kandaktan atılan gübre /Abdullah Bey evi.

a) Abdullah Bey evi ahır.

b) Mesut Bey evi ahırında kandak, güme ve afur.

Şekil 3.72. İncelenen bazı evlerin damları.

Odunluk

Özgün örneklerde, klasik zemin kat plan şeması içerisinde damın yerine konumlandırılmışlardır. Özgün örneklerde, odun depolama işlevi çoğunlukla kulluğun içerisinde karşılanmaktadır. Abdullah Bey evi ve Recep Deniz evinde ise bu işlevin zemin kattaki ayrı bir mekânda karşılandığı görülmüştür. Bu kanıya varılmasının nedeni, Şekil 3.67.'de odunluk olarak işaretlenen mekânlarda sadece damlarda bulunan kandak, afur ve güme gibi donatıların olmayışı ve bu mekânların mevcut durumda da odunluk olarak kullanılmasıdır. Ancak, bahsi geçen mekânların bina tasarımı yapılırken dam olarak düşünülmüş olabileceğini veya belirli bir dönemde dam olarak kullanılmış olabileceğini göz ardı etmemek gerekir. Çünkü damlara özgü donatılar daha sonra sökülmüş olabilir ve at ve eşek damlarında kandağa ihtiyaç duyulmamış olabilir. Tıpkı bunun gibi, odunluk olarak tasarlanmış ve kullanılmış mekânların daha sonra dam olarak kullanıldığı da öngörülebilir.

Diğer bazı örneklerde ise, özgün olarak kulluk mekânının içerisinde karşılanan odun depolama işlevinin daha sonraları kulluk mekânının bir bölümü ayrılarak ya da bir çıkmanın etrafı kapatılarak oluşturulan bir mekânda karşılandığı görülmüştür.

Merdiven

Zemin kat ile birinci kat arasında bağlantı kuran düşey sirkülasyon araçlarıdır. Çatı katında mekân bulunması durumunda çatıya ulaşmak için de kullanılır. Basamak genişlikleri 20 - 25 cm arasındadır. Basamak sayıları kat yüksekliklerine ve merdiven kovası büyüklüğüne bağlı olmakla birlikte 10-14 arasında değişmektedir. Rıht yükseklikleri ortalama 22 cm'dir. Bazı yapılarda rıht yüksekliği ile basamak genişliğinin eşit tutulduğu görülmüştür.

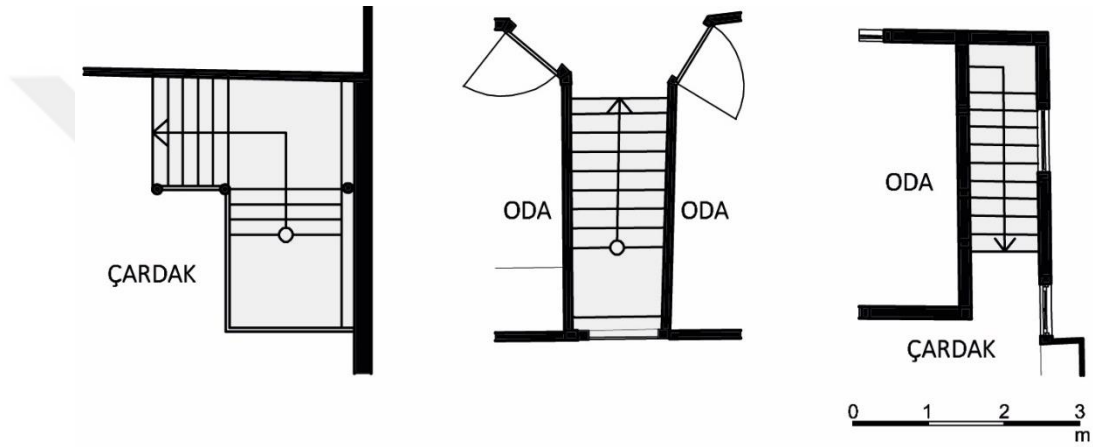
İncelenen örneklerde merdivenleri şekillerine göre ikiye ayırabiliriz (Bkz. Şekil 3.73.), (Bkz. Şekil 3.74.).

- Tek kollu merdiven (6 örnekte rastlanmıştır)
- L merdiven (6 örnekte rastlanmıştır)

L merdivenin 1. katta çardak mekânının ortasına çıkması istendiği durumda, merdiven kulluğun ortasına doğru taşar.

Merdivenleri konumlarına göre üçe ayırabiliriz (Bkz. Şekil 3.73.), (Bkz. Şekil 3.74.);

- İki oda arasında (5 örnekte rastlanmıştır)
- Çardağın içerisinde (4 örnekte rastlanmıştır)
- Çardağın ucunda (3 örnekte rastlanmıştır)

a) Çardağın içinde L b) İki oda arasında tek kollu c) Çardağın ucunda tek kollu

Şekil 3.73. İncelenen evlerde rastlanan merdiven plan türleri. a) Rasim Bey evi b) Recep Bey evi c) Cevat Işık evi.

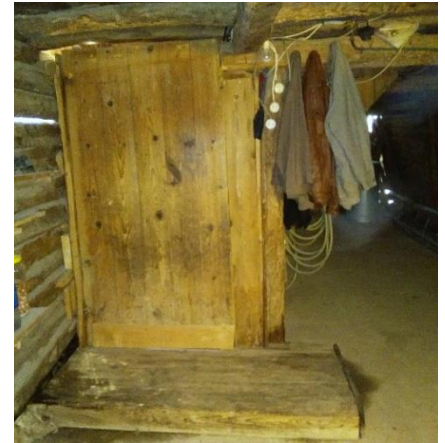
İncelenen yapıların çoğunluğunda merdivenler yapıların ana girişlerine yakın konumlanmış ve başlangıç basamağı ana giriş kapılarına yönelmiştir. Birçok evde merdivenlerin başlangıcında, kulluktan hafifçe yükseltilek ayrılmış pabuçluk (ayakkabılık) bölümü bulunmaktadır. 12 yapının 10 tanesinin özgün hallerinde merdiven ile kulluk arasının kapı ile ayrıldığı görülmüştür.

a) İki oda arasında çift kollu merdiven. b) İki oda arasında tek kollu merdiven.

c) Çardağın ucunda tek kollu merdiven.

d) Çardağın içindeki merdiven evi.

e) Pabuçluk ve merdiven kapısı.

Şekil 3.74. İncelenen bazı evlerin merdiven fotoğrafları. (a) Mesut Bey evi, b) Recep Bey evi, c) Halil İbrahim Bey evi, d) İsmail Bey evi, e) Ali Bey evi).

3.2.2.2. Birinci Kat

Türk Evi'nin esas planı ve evin oturacağı alan üst katta şekillenir (Günay, 1994; Eldem, 1968). Burası günlük hayatın yaşandığı kattır. Bütün yaşam mekânları bu katta olduğu için buranın tasarımı zemin katın tasarımına da yön verir. Evlerin birinci katlarında özgün olarak bulunan mekânlar;

- Çardak (Sofa)
- Oda
- Mutfak
- Kiler
- Hela ve Abdestlik
- Günlük (Terece)

olarak sıralanabilir.

Ev sakinleri, çardakta sofra kurup yemek yerler, birlikte vakit geçirirlerdi. Günlükte dışarıyla ilişki kurarlar ve kışlık yiyeceklerini kuruturlardı. Odalar ise daha mahrem alanlardır. Burada dinlenirler, otururlar, sohbet ederler, uyurlar ve yıkanırldı (Bkz. Şekil 3.75.).

Şekil 3.75. İncelenen evlerin birinci kat planları (Özköse vd'den Düzenleme, 2018).

Çardak (Sofa)

Geleneksel Anadolu evlerinin en önemli mekânlarından olan sofanın yöre mimarisinde aldığı isim çardaktır. Safranbolu şehir evlerinde bu mekâna hayat da denir. Çardak adı literatürde eyvan, seki, divanhane gibi sofanın etrafındaki özelleşmiş mekân adı olarak da kullanılır (Küçükerman ve Güner, 1995). Küçükerman'a (1995) göre, bu mekânın kaynağı göçebe obalarında çadırlar arasında kalan dış alandır.

İncelenen örneklerde çardağın evlerin vazgeçilmez ögesi olduğu görülmüştür (Bkz Şekil 3.76.). Her evde mutlaka küçük ya da büyük bir çardağın varlığı dikkat çekmektedir. Bu evlerde çardak, mekânlar arasında bir geçiş alanı olmasının yanında bir toplanma mekânı olarak da kullanılmaktaydı. Geniş ailelerde, bu mekâna birkaç sofra kurularak yemek yenir ve sohbet edilirdi. Günümüzde aynı ev içerisinde birkaç ailenin yaşaması söz konusu olmadığı için bu mekân artık sadece kalabalık misafirler geldiği zaman geçiş mekânı olmaktan öte bir anlam kazanır. Böylece mekânın özgün işlevini kaybetmesiyle günümüz kullanıcıları ona farklı işlevler yüklemiştir. Özgün hallerinde mutfak bulunmayan evlerde, çardağın bir ucuna mutfak tezgâh ve dolaplarının eklendiği görülebilir. Birçok evde, evlerin günümüz kullanıcıları artık bu mekâna salon demek ve koltuklarla tefriş ederek burada oturmaktadır.

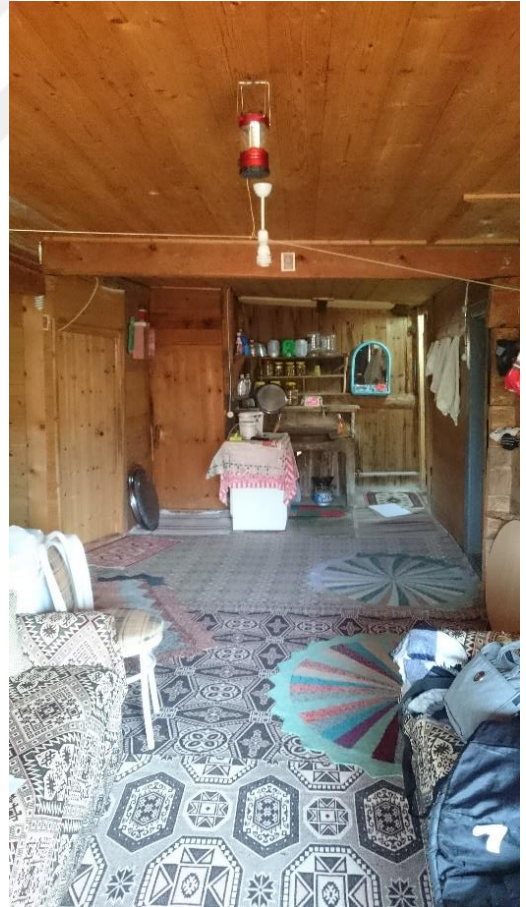
a) Abdullah Bey evi

b) İsmail Bey evi.

c) Topal Kâhya konağı.

d) Recep Deniz evi.

Şekil 3.76. İncelenen bazı evlerin çardak fotoğrafları.

Sedat Hakkı Eldem'in çalışmalarında, Türk Evleri'nin, sofa (çardak) esas alınarak tasnif edildiği görülmektedir. Eldem (1968), evleri, aşağıdaki gibi gruplandırmıştır.

- Sofasız
- Dış Sofalı
- İç Sofalı
- Orta Sofalı

İncelenen örneklerde sofasız plan tipine rastlanılmamıştır.

Dış sofalı plan tipine örnek olabilecek evler şunlardır;

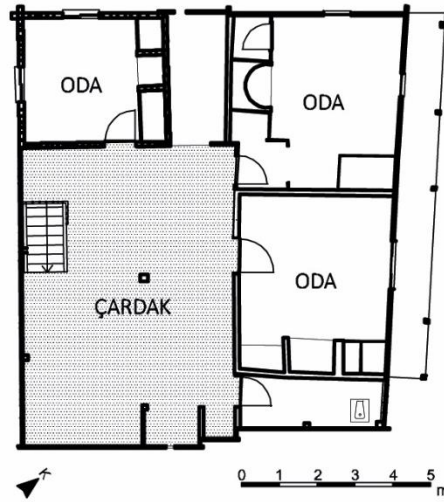
- Rasim Bey evi
- Abdullah Bey evi
- Mehmet Bey evi
- İsmail Bey evi.

İç sofalı plan tipine örnek olabilecek evler şunlardır;

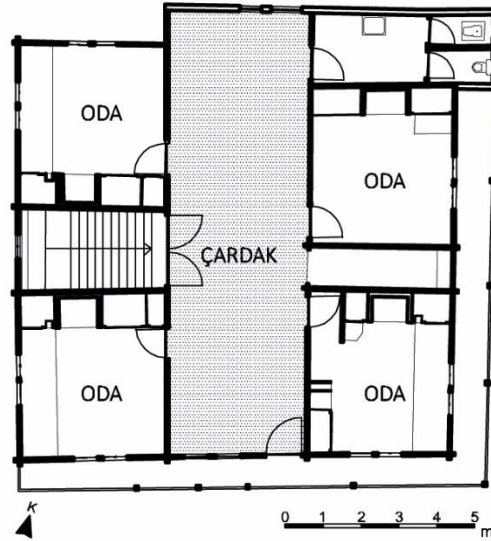
- Pörükgil evi
- Recep Bey evi
- Halil İbrahim Bey evi
- Cevat Işık evi
- Recep Deniz evi
- Mesut Bey evi.

Orta sofalı plan tipine örnek olabilecek evler ise şunlardır;

- Ali Bey evi
- Topal Kâhya konağı.

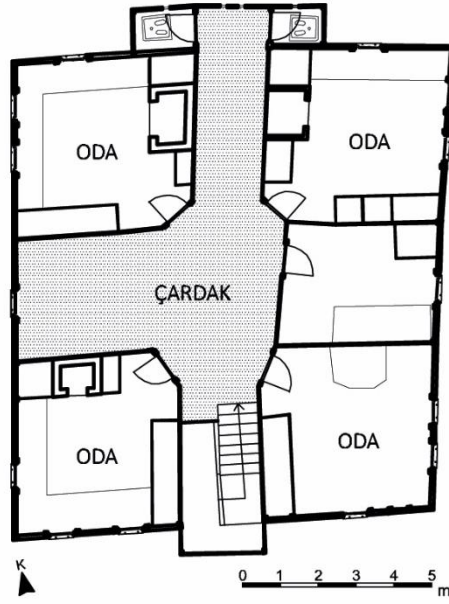

- a) Abdullah Bey evinde köşe sofasının (çardağının) 2 kenarına 3 adet oda sıralanmıştır. Kuzeyde bulunan iki odanın arasına kiler yerleştirilmiştir. Bütün mekânların kapıları sofaya açılmaktadır. Odaların ve kilerin kapıları sofanın kuzeyinde toplanmıştır. Merdiven, sofanın içerisinde yer alır.

- b) Mesut Bey evinin iç sofası oldukça uzundur. İki yüzlü sofanın kuzey ve güney ucunda da herhangi bir kapalı mekân yer almaz. Sofanın güney ucundan günlüğe çıkılır. Odaların kapıları çardağın orta kısmına toplanarak diğer taraflar oturmaya ve kullanmaya mahsus bırakılmıştır. Merdiven sofanın dışında, odaların arasındadır.

Şekil 3.77. İncelenen bazı evlerin plan tipleri.

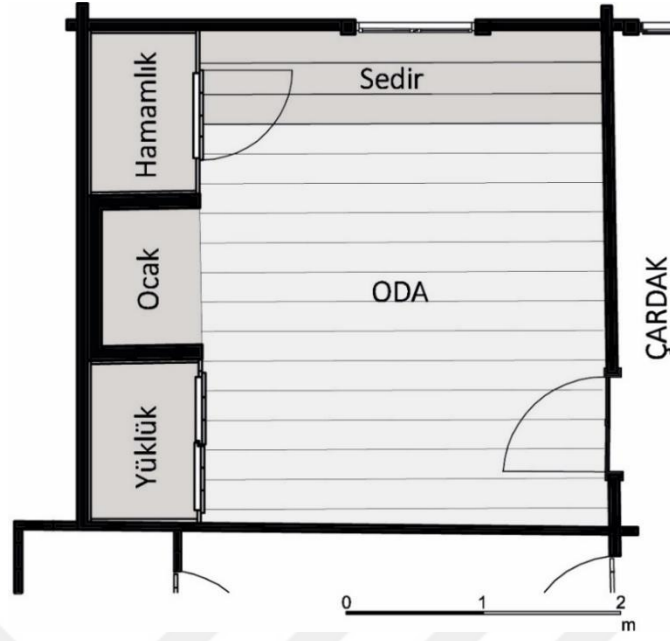
- c) Eldem (1968), iç sofalı plan tipinin zengin kompozisyonları mümkün kıldığı ve son yüzyıllarda yaygın olarak kullanıldığı için, Türk Evi plan gelişiminin son basamağı olduğunu ifade eder. Topal Kâhya konağı pahlı köşeli orta sofalı (çardaklı) plan tipine sahiptir. Odalar sofanın 4 köşesine yerleştirilmiştir. Doğudaki ve güneydeki oda aralarında kiler ve merdiven vardır. Çardağın batısı bir eyvan halini, kuzeydeki helalara uzanan kısım ise daralarak aralık biçimini almıştır. Bu plan tipinin çantı sistem ile inşa edilmesi güç olduğu için ve evin büyüklüğünün ağaç sarfiyatını aşırı şekilde artırması sebebiyle, evin üst katı ahşap karkas sistem (yeğ dene) kullanılarak yapılmıştır.

Şekil 3.77. (devam ediyor).

Oda

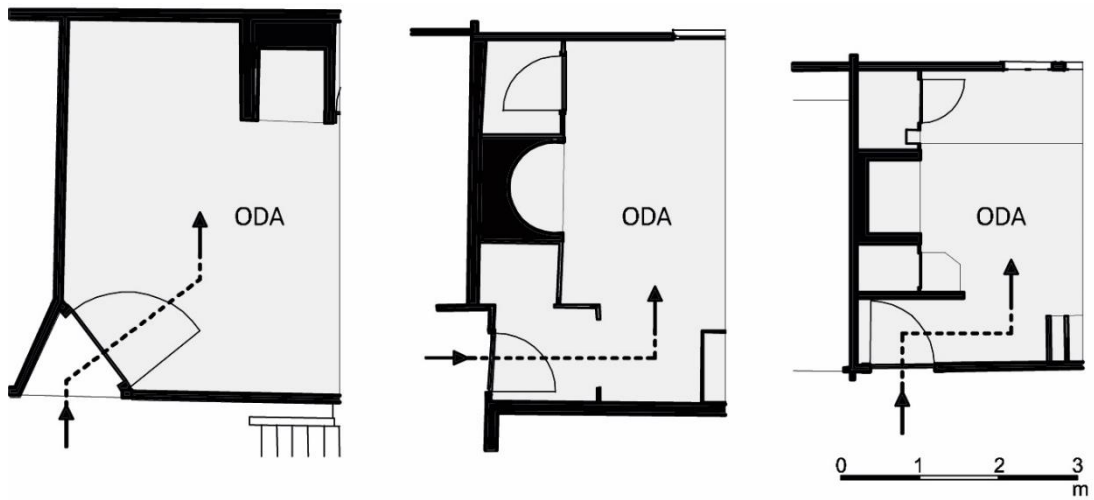
Türk Evi'nin olmazsa olmaz unsuru odadır (Beyazıt, 2014). Odaların sayıları ve yerleştirilme biçimleri ev planının oluşmasına en çok etki eden unsurdur (Eldem, 1968).

İncelenen yapılar, geniş aile düzeninin sürdürüldüğü dönemde, iki veya üç kuşağın birlikte yaşayabileceği şekilde tasarlanmıştır. Evdeki her çekirdek aileye bir oda verilirdi. Dolayısıyla odalar bir ailenin yaşamını idame ettirebilmesi için gerekli donanımına sahip olacak şekilde planlanmıştır (Bkz. Şekil 3.78.).

Şekil 3.78. İsmail Bey evi kuzeydoğu odası planı.

Aile mahremiyetini korumak için bazı odaların içerisi dışarıdan doğrudan görülemeyecek biçimde saklanmıştır. Bu saklama, paravan veya dolap gibi çeşitli mimari elemanlar ya da oda kapılarının açılı konumlandırılması gibi çeşitli tasarım yöntemleri kullanılarak yapılabilir (Bkz. Şekil 3.79.), (Bkz. Şekil 3.80.). Bu odalarda, kapının içerisine açıldığı, odaya ilk girilen bölüme “selamlık” denir. İncelenen 12 evdeki 40 odadan, 10 evdeki 18 odada, bu amaca uygun tasarım yapılmıştır.

a) Pörükgil evi odası.

b) Abdullah Bey evi odası.

c) Mesut Bey evi odası.

Şekil 3.79. Oda içerisinin doğrudan görülmesini engelleyen oda girişi tasarımları.

a) Pörükgil evi kuzeydoğu odası girişi. b) Mesut Bey evi güneybatı odası girişi.

Şekil 3.80. İncelenen bazı evlerdeki oda girişleri.

Günlük yaşam içerisinde odalar, gündüz ve akşam oturmak ve dinlenmek için kullanılmıştır. Bunun için birçok odanın içerisinde, pencere duvarlarına yaslı bir biçimde, bir veya iki duvar boyunca uzanan sedirler bulunur (Bkz Şekil 3.81.), (Bkz 3.82.). İncelenen evlerdeki 40 odadan 20'sinde sedire rastlanılmıştır. Oda içlerinde, ısınmak ve bazen de yemek pişirmek için kullanılan ocaklar vardır. İncelenen 40 odadan 29'unda, her evde en az bir adet, bazı evlerin ise her odasında olacak şekilde ocaklar bulunur (Bkz. Şekil 3.82.).

Şekil 3.81. Topal Kâhya konağında dış duvarlar boyunca uzanan sedirler.

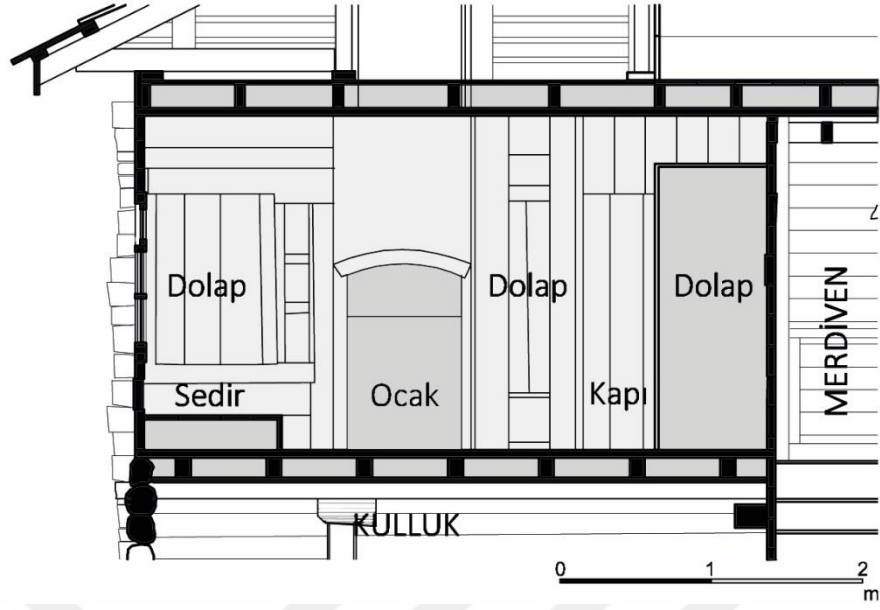
a) Mesut Bey evinin güneydoğu odası. b) Recep Deniz evinin güneybatı odası.

Şekil 3.82. Bazı odalardaki ocakların ve sedirlerin günümüzdeki kullanımları.

Odaların genellikle ocak duvarlarında veya diğer iç duvarlarda çeşitli eşyaları koymak için yapılan yüklükler, dolaplar ve nişler bulunur (Bkz. Şekil 3.83.), (Bkz. Şekil 3.84.), (Bkz. Şekil 3.85.). Geceleri odalar yatmak için kullanılırdı. Yatma zamanı gelince yüklüklerde bulunan yataklar indirilir ve yere serilirdi. Sabah olduğunda ise toplanarak yüklüklere tekrar kaldırılırdı. Bu sayede aynı alanın gündüz ve gece farklı işlevler için kullanılması sağlanmıştır. Örneğin, gece yatılan alanda gündüz yer sofrası kurularak yemek yenilebilirdi.

Şekil 3.83. Ali Bey evi güneydoğu odası fotoğrafları.

Şekil 3.84. Ali Bey evi güneybatı odası kesiti.

Şekil 3.85. Recep Deniz evinin güneydoğu odası ocak duvarı.

Birçok odanın dış cepheye komşu bir köşesinde banyo yapmak ya da duş ve abdest almak için kullanılan küçük hacimler bulunur. Bu bölümlere Safranbolu kentinde “güsülhane” yöre ağzında ise “hamamlık” adı verilir (Bkz. Şekil 3.86.). Hamamlıkların birçok odada bulunması sayesinde, aile mahremiyetinin korunması amaçlanmıştır. İncelenen 40 odadan 21’inde hamamlık bölümü mevcuttur.

a) Mesut Bey evi güneydoğu odası b) Recep Deniz evi güneybatı odası

Şekil 3.86. Bazı odalardaki hamamlık örnekleri ve günümüzdeki kullanımları.

Odalar bir veya iki cepheden dışarıya açılan küçük pencereler ile aydınlatılır ve havalandırılır. Mesut Bey evi hariç olmak üzere, incelenen örneklerin tamamında çantı sistem ile inşa edilmiş duvarlarda, her duvara en fazla bir adet pencerenin açıldığı görülmüştür (Bkz. Şekil 3.87.).

Şekil 3.87. Recep Deniz evinin güneydoğu odası ve pencereleri.

Mutfak

İncelenen evlerde, geleneksel dönemde yemek pişirme işi, içerisinde ocak olan her odada yapılabilirdi. Ancak genellikle evin bir odası bu iş için kullanılırdı. Mutfak olarak kullanılan bu odanın şekli diğer odalara benzer. Sedir ve hamamlık bu mekânda da bulunabilir. Burası, gerektiğinde geceleri uyumak için de kullanılırdı. Fakat bu odada bol dolap düzeninin yerini, sergen denilen raflar almıştır ve genellikle bu odadaki ocak (kazan ocağı) diğer odalara göre daha büyük yapılmıştır (Bkz. Şekil 3.88.).

Günümüzde ise yemek hazırlama ve pişirme işi yukarıda anlatılan odalara, kilerlere veya çardağa kurulan (modern tezgâh, dolap, ocak ve buzdolabını içeren) mutfak düzeninde gerçekleştirilmektedir (Bkz. Şekil 3.133.).

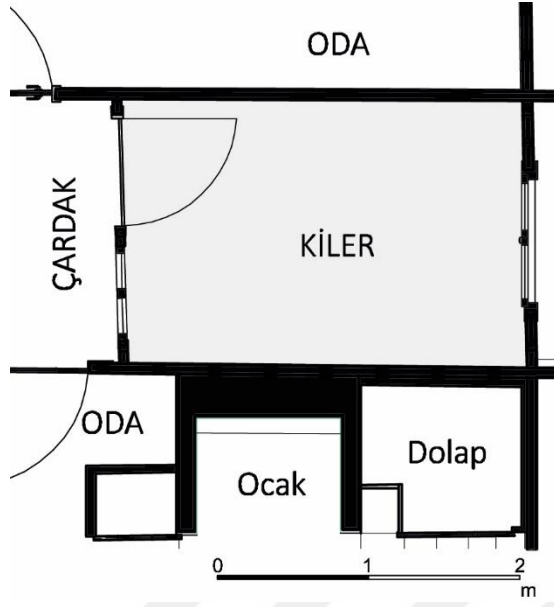
a) Topal Kahya konağı mutfağı

b) Pörükgil evi mutfağı

Şekil 3.88. İncelenen bazı evlerden mutfak örnekleri.

Kiler

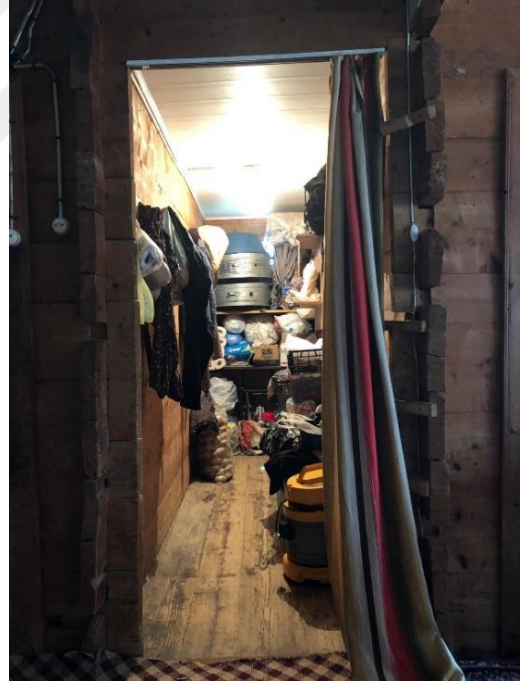
İncelenen evlerden 4 tanesinde kiler mekânına rastlanılmıştır. Kilerlerden 1 tanesi kuzeye diğer 3 tanesi doğuya bakmaktadır. 3 tanesi iki oda arasında kalacak şekilde tasarlanmışken sadece Recep Deniz evinde diğer odalara göre daha küçük olan ocaksız oda, kiler olarak kullanılmaktadır. Ali Bey evinin kilerinin dış duvarları, aralıklarla çakılan düşey tahtalar ile kaplıdır (Bkz. Şekil 3.89.), (Bkz Şekil 3.90.).

Şekil 3.89. Ali Bey evi kiler planı.

a) Ali Bey evi kileri.

b) Mesut Bey evi kileri.

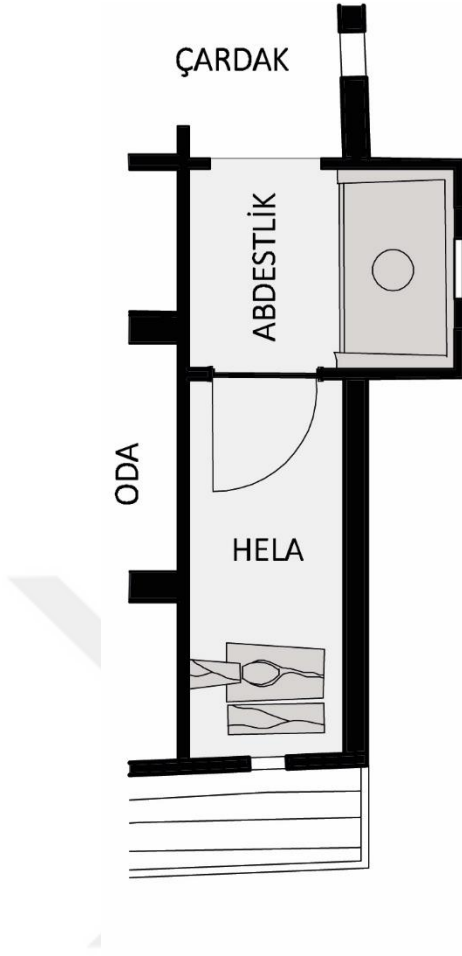
Şekil 3.90. İncelenen bazı evlerin kilerleri.

Hela ve Abdestlik

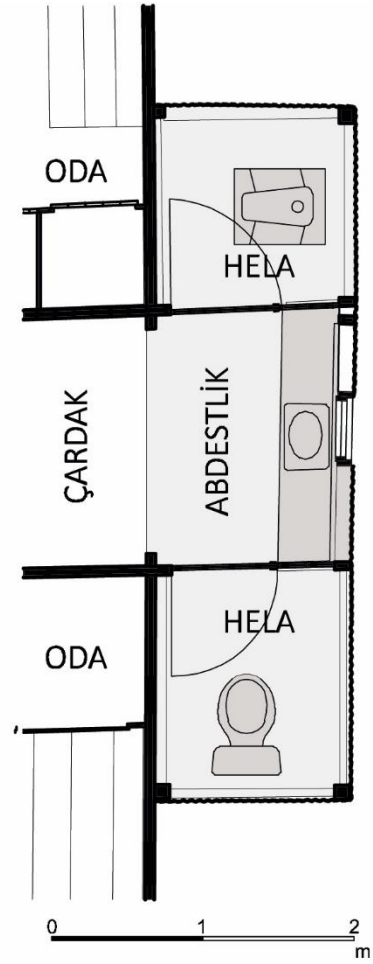
Helalar, incelenen bütün örneklerde katın çıkma yaptığı bölümde yer alır. İncelenen 4 evde ikişer adet hela bulunmaktadır. 8 örnekte ise her evde bir adet hela vardır. Helaların yaşama mekânlarından uzakta tutulduğu görülmüştür. Helalara çardağın bir köşesinden, bir aralıktan ya da abdestlikten geçilerek ulaşılır. Hela ve abdestliklerin, evin giriş yönünden, yoldan ya da komşu evden açıkça görülmemesi için, incelenen 9 örnekte ana giriş kapısının bulunduğu cephenin aksi yöndeki cephede, diğer 2 örnekte yola vey akın komşuya bakmayan yan cephelerden birinde yer alır. Sadece Rasim Bey evinde ana giriş kapısının olduğu cephede bulunmaktadır. Bozulmamış örneklerde kolay havalanabilmeleri için dış yüzü çakılan tahta (daraba) ile kaplıdır (Bkz. Şekil 3.92.). Bazı örneklerde ise tahtalara açılmış üçgen şeklinde açıklıklar görülebilir. Bu tasarım özellikleri helaları yaşama mekânlarından ayrık tutarken, onları evin içerisinde, yaşama katına yerleştirerek kullanım kolaylığı sağlamıştır.

İslam dinine göre abdest bozma ve almanın yakın ilişkisinden dolayı abdestlikler helalara yakın olarak düzenlenmiştir. Abdestlikler ya çardağın bir ucunda helanın girişinde bulunur ya da helaya girilmeden önce bir ön mekân olarak tasarlanmıştır. Helalar gibi katın çıkma yaptığı bölümde yer alır (Bkz. Şekil 3.91.). Bazı örneklerde, abdestliğin, abdestlik tahtası ile daraltılmaması için, sadece abdestlik tahtasının bulunduğu bölümde tahta kadar tekrar çıkma yapılmıştır (Bkz. Şekil 3.102.). Bozulmamış örneklerde helalarda olduğu gibi kolay havalanabilmeleri için dış yüzü bazen aralıklarla çakılan tahta (daraba) ile kaplıdır. Özgün hallerinde genellikle tahtalara açılmış üçgen şeklinde açıklıklar, bu mekânın tahta kaplı dış duvarlarında da görülebilir.

Abdestliklerin ve helâların altındaki zemine “gubur” denilen çukurlar açılır ve pisliklerin bu çukurlarda toplanması sağlanırdı. Günümüzde pisliklerin bir boru yardımıyla kubura aktarıldığı görülmüştür.

a) Rasim Bey evi hela ve abdestliği

b) Ali Bey evi hela ve abdestliği

Şekil 3.91. Bazı evlerin hela ve abdestlik planları.

Şekil 3.91.'da görüldüğü gibi, oda sayısı fazla ve kalabalık ailelerin yaşadığı evlerde genellikle çift hela bulunmaktadır. Araştırmalar sırasında bazı evlerdeki çift helaların yapılma gerekçesinin, “evi daha sonra ikiye ayırarak kullanma düşüncesi” olduğu anlaşılmıştır. Yöredeki evlerde helaların çift olması durumunda genellikle b)’de görüldüğü gibi abdestlik helaların arasında bulunur.

Günümüzde kullanılmaya devam edilen evlerde, genellikle helalardan birine alafranga tuvalet taşı konulurken, diğerine alaturka tuvalet taşı konulmuştur.

a) Mehmet Sezer evi helası.

b) Topal Kâhya konağı abdestlik ve abdestliğin iki yanında bulunan hellardan bir tanesi. Zemin, hela ve abdestlik tahtası yapılan bir tadilat esnasında mozaik ile onarılmış.

Şekil 3.92. İncelenen bazı evlerin hela ve abdestlikleri.

Günlük (Terece)

Çantı evlerde, kurutmalık ve seyirlik olarak kullanılan yarı açık mekânlardır. Çoğunluğu çardaktan çıkılacak şekilde tasarlanmıştır. Bozulmamış örneklerinin etrafı genellikle düşey korkulukları bulunan küpeşte ile çevrilidir (Bkz. Şekil 3.93.). Evin bu bölümüne, yörede “terece” denildiği de olur.

Şekil 3.93. Recep Deniz evi günlükü.

Safranbolu şehir evlerinde de kurutmalık olarak kullanılan ve dış çardak da denilen alanlar vardır. Özellikle İmparatorluk’un son dönemlerinde yapılan bazı evlerde bu mekânın önem kazandığı ve seyirlik olarak tasarlanarak ahşap işçiliği ile bezendiği görülür. Yöredeki köylerde de kurutmalık ve balkonlar yaygın olarak görülmektedir. Kırsal alanda ahşap iskelet sistem kullanılarak yapılan birçok evde genellikle mutfak olarak kullanılan oda ile bağlantılı olan kurutmalıklar bulunur. Bunun yanında özellikle geç dönemde yapılan evlerde genellikle sofadan çıkılan balkonlar da vardır.

İncelenen alandaki evlerde, günlükler genellikle cephe boyunca uzanır. Cepheden doğrudan algılanması ve ince uzun ve vurgulu günlüklere yörede sadece bu yapılarda rastlanması sebebiyle çantı evler ile özdeşleşmiş mimari elemanlardır. Günlükler yöre halkının ev imgesinde öylesine güçlü bir yer tutar ki, günümüzde modern sistemler ile inşa edilmiş evlerde dahi günlükleri andıran ince – uzun ve cepheler boyunca uzanan balkanlara rastlanılır.

Çizelge 3.2. İncelenen evlerde günlüklerin yönlenmeleri.

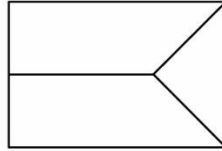
YAPININ ADI	YÖNLENME			
	KUZEY	GÜNEY	DOĞU	BATI
RASİM BEY EVİ		✓		
ABDULLAH BEY EVİ			✓	
PÖRÜKGİL EVİ		✓	✓	
MEHMET BEY EVİ		✓	✓	✓
RECEP DENİZ EVİ		✓	✓	
MESUT BEY EVİ		✓	✓	
CEVAT IŞIK EVİ		✓		✓

3.2.2.3 Çatı

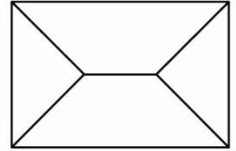
Örneklerde çatıların üç farklı şekilde yapıldığı görülmüştür (Bkz. Şekil 3.94.), (Bkz. Şekil 3.96.). Yörede kırma çatılar iki şekilde yapılmış ve kuma g.tü örtü (üç omuz) ya da çark örtü (dört omuz) şeklinde adlandırılmıştır. Çatıların özgün hallerinde oluk bulunmaz. Saçak genişlikleri 50-100 cm arasında değişmektedir.

a) Beşik örtü

b) Üç omuz

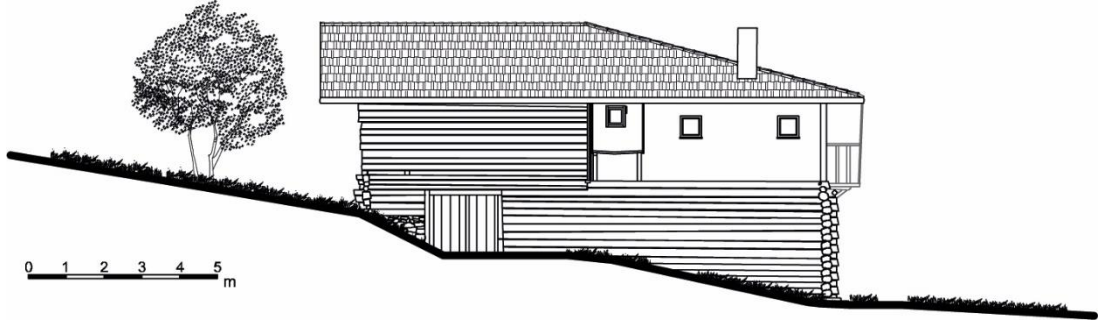
c) Çark örtü

Şekil 3.94. İncelenen evlerde görülen çatı planı tipleri.

Çark örtü ile yapılmış çatılar rüzgâr yükü, kar yükü ve suyun saçaklara dengeli dağıtımı için daha iyi bir çözümdür. Ayrıca izleyenlere daha güzel bir perspektif sunar.

Beşik örtünün ise yapımı daha kolaydır. Plan şeması kare veya kareye yakın olan yapılarda beşik örtü çatı biçimi tercih edilmemiştir. Bu tip çatılarda çatı eğimi yapının uzun kenarlarına doğru verilmiştir. Dikdörtgen plan şemalı yapılar araziye yerleştirilirken, uzun kenarlarının eğime paralel olacak biçimde yerleştirilmelerinden dolayı, suyun aktığı kenar hiçbir zaman topografyanın üst kottaki kenarı olmayıp, daima arazinin eğimli olduğu yan kenarlardır.

Üç omuz çatı, çark örtünün (dört omuz çatının), sadece bir tarafında, çark boyunduruğunun (tepe mahyasının) kırılmayıp saçak bitimine kadar düz bırakılmasıyla elde edilen çatı tipidir. Kırılmayan omuz daima arazinin yüksek olan tarafına bakan omuzdur (Özgüner, 1970). Bu düzenleme suyun topografyanın üst kısmına akmasının önlenmesi içindir. Bu sayede suyun birikerek ya da yapı çevresinde daha uzun yol kat ederek subasmana ve temele zarar vermesi engellenir. Bu planlama, suyun etkisiyle çürümeye müsait olan ahşap yapılar için çatıda alınmış son derece akılcı bir tedbirdir. Şekil 3.95.'de evin çatısı topografyaya göre şekil almıştır. Çatının eğimi topografyanın yüksek olduğu bölüme (çizimin soluna) verilmeyerek, suyun, subasman kotunun üstünde bir kotta birikmesi engellenmiş ve evin çevresinden hızla uzaklaştırılması sağlanmıştır.

Şekil 3.95. Üç omuz olarak tasarlanmış çatı / Pörükgil evi batı cephesi (Özköse vd'den Düzenleme, 2019).

İncelenen yapılardan 4 tanesinde çark örtü, 2 tanesinde beşik örtü ve 6 tanesinde ise üç omuz çatı örtüsü kullanıldığı tespit edilmiştir.

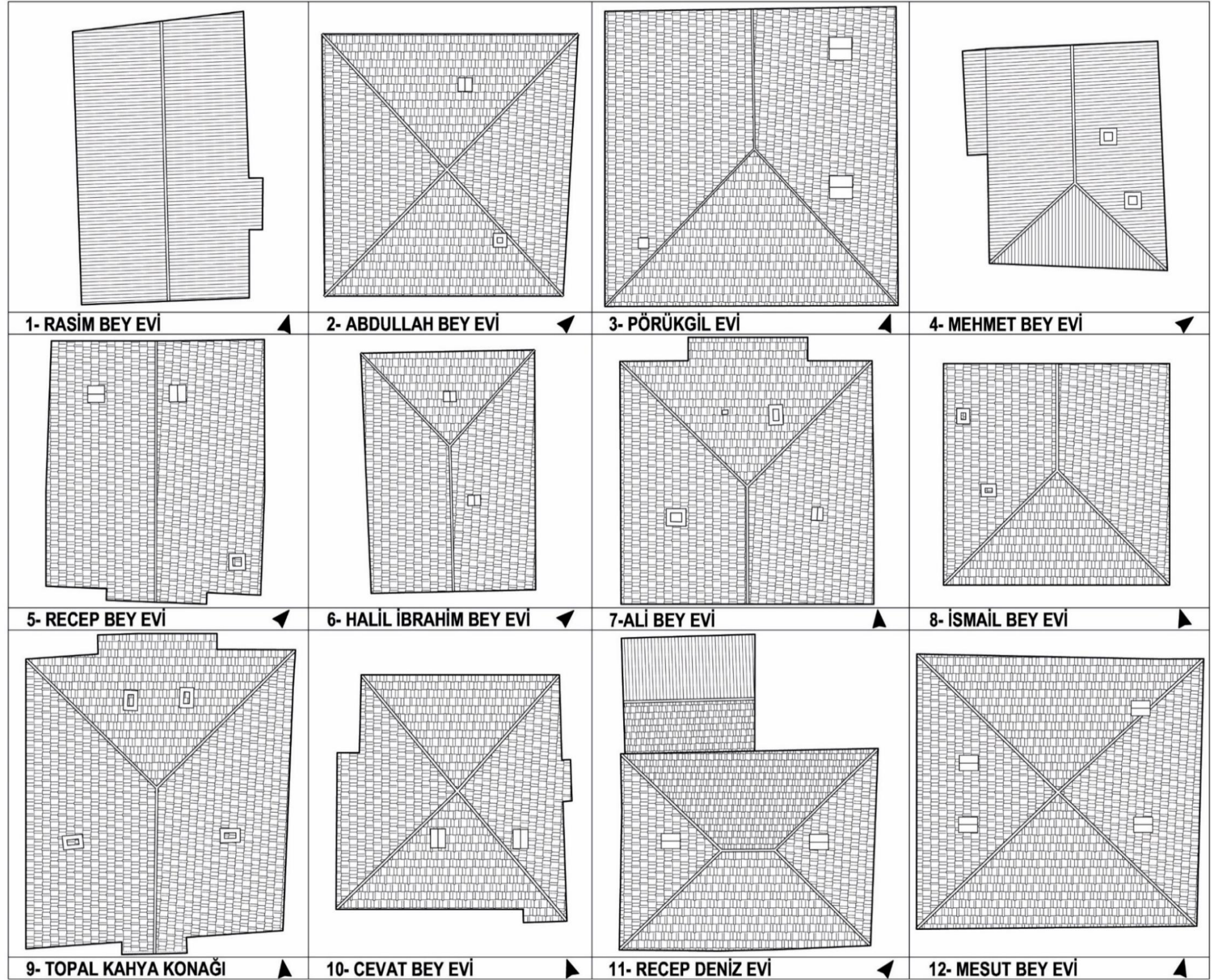
Yılmaz (2001), çalışmasında, inceleme alanımıza yakın bir coğrafya olan Kastamonu ve Sinop'un bazı bölgelerinde çatı kaplama malzemesi olarak taş kullanıldığını ortaya koyar. Ancak, çalışma alanında taş kaplama çatıya rastlanılmamıştır. Eski örneklerde özgün çatı kaplama malzemesi olarak bedevre tahtası kullanılmıştır. 1970'lerde yapılan örneklerde özgün olarak Marsilya kiremidi kullanılmıştır. Günümüzde çatılar ya Marsilya kiremidi ya da oluklu sac ile kaplıdır. Hiçbir örnekte alaturka kiremide rastlanılmamıştır. Ocakların bacaları muhakkak çatı örtüsünün üzerine çıkartılmıştır. Bacaların, genellikle erken örneklerde taş, geç örneklerde tuğla malzeme kullanılarak yapıldığı tespit edilmiştir.

ÇATI RÖLÖVE PLANLARI

LEJANT

- MARSİLYA
KİREMİTİ
- OLUKLU
SAC LEVHA

Ölçek: 0 1 2 3 4 5 m

Şekil 3.96. İncelenen evlerin çatı planları (Özköse vd'den Düzenleme, 2018).

Çizelge 3.3. İncelenen evlerde özgün olarak mevcut olan mekânlar.

YAPININ ADI	ZEMİN KAT					1. KAT				
	KULLUK	DAM 1	DAM 2	ODUNLUK	MERDİVEN	ODA	ÇARDAK	HELA+ABD.	GÜNLÜK	KİLER
RASİM BEY EVİ	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	
ABDULLAH BEY EVİ	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
PÖRÜKGİL EVİ	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	
MEHMET BEY EVİ	✓	✓			✓	✓	✓	✓	✓	
RECEP BEY EVİ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		
HALİL İBRAHİM BEY EVİ	✓	✓			✓	✓	✓	✓		
ALİ BEY EVİ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓
İSMAIL BEY EVİ	✓	✓			✓	✓	✓	✓		
TOPAL KÂHYA KONAĞI	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓		✓
RECEP DENİZ EVİ	✓			✓	✓	✓	✓	✓	✓	✓
MESUT BEY EVİ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	✓
CEVAT IŞIK EVİ	✓	✓	✓		✓	✓	✓	✓	✓	

3.2.3. Cephe Bileşenleri ve Özellikleri

İncelenen evler, yöredeki geleneksel evlerde yaygın görülen “sağır zemin kat ve dışarıya açılan üst kat” mantığı ile şekillenmiştir. Ancak, yapının yığma duvarlarla inşa edilmesi nedeniyle üst kattaki açıklıkların da sınırlı tutulup az alan kapladığı tespit edilmiştir. Genellikle her yığma duvarda en fazla bir pencere bulunur. Zemin katlarda ise dışarı ile ilişki kuran açıklıklar giriş kapıları dışında sadece küçük tömekilerdir.

Şekil 3.97. Cephe fotoğrafı / Recep Bey evi kuzey cephesi.

Şekil 3.97.’de görülen evin zemin kat duvarları kütüklerden imal edilmiştir. Zemin katın ışık ve hava alması için bir adet tömeki bırakılmıştır. Üst kat duvarları kalaslardan imâl edilmiştir ve her çantı duvarda bir adet kepenkli pencere yapılmıştır. Fotoğrafın sağ tarafındaki tahta kaplı bölüm ise helânın yer aldığı cephedir.

Şekil 3.98. Cephe fotoğrafı / Topal Kâhya konağı batı cephesi.

Şekil 3.98.'de sağır olan zemin kat duvarları ve sınırlı sayıda ve boyutta tutulmuş birinci kat pencereleri görülmektedir.

İncelenen örneklerden bazıları farklı dönemlerde yapılan eklemeler ile inşa edilmesi ya da tadilatlar sebebiyle karma sistem ile yapılmıştır. Çantı sistem ile ahşap iskelet sistemin birlikte kullanılmasıyla yapılan bu evlerin duvarlarında, dolgu malzemesi olarak tuğla kullanılmıştır (Bkz. Şekil 3.99.), (Bkz. Şekil 3.100.).

Şekil 3.99. Cephe fotoğrafı / Cevat Işık evi batı cephesi.

Şekil 3.100. Cephe fotoğrafı / İsmail Bey evi doğu ve kuzey cepheleri.

Yapıların güneş alan cephelerinde bulunan ve çantı evlerin en önemli karakteristik öğelerinden biri olan günlükler, cephe ve bazen cepheler boyunca uzayarak yapılarda vurgulu bir şekilde sergilenmişlerdir (Bkz. Şekil 3.101.).

a) Cephe fotoğrafı / Abdullah Bey evi kuzeydoğu cephesi.

b) Cephe fotoğrafı / Mesut Bey evi güney cephesi.

Şekil 3.101. Bazı evlerin günlük cepheleri.

Evlerdeki ıslak hacimler olan abdestlik ve helanın yer aldığı cepheler diğer cephelere göre farklılık arzeder. Abdestlik ve hela bölümleri her zaman bir çıkmada yer alır. Abdestliklerin bulunduğu bölüm abdestlik tahtası kadar tekrar çıkma yapılabilir. Bu mekânları dışarıdan ayıran duvar, genellikle düşey olarak, aralıklı çakılmış tahtalarla

oluşturulmuştur. Bu tahtalar, hela tahtasının olduğu kısımda genellikle aşağıya doğru uzar ve o kısmı gözlerden saklar (Bkz. Şekil 3.102.).

a) Abdullah Bey evi.

b) Rasim Bey evi.

c) Topal Kâhya konağı.

Şekil 3.102. Bazı evlerin hela ve abdestlik cepheleri.

3.2.4. Yapım Sistemi ve Malzeme Özellikleri

İncelenen örnekler, genellikle taş temel ve subasman üzerine ahşap kütük ve kalasların çantı sistem kullanılarak birleştirilmesi ile imal edilmiştir. Taş duvar, kuru duvar örgüsü şeklinde yapılmıştır. Bu yüzden taşların üst ve alt yüzeyleri iyice

düzgünleştirilerek taşlar yassılatılmış ya da yassı dere taşları, kayrak taşları kullanılmış bu sayede duvarın, üzerine binen ağırlıkla birlikte hareket edip bozulması önlenmiştir. Kütükler taş duvar üzerine uzatılır ve zıvana gibi herhangi bir şey ile taşa bağlanmaz (Bkz. Şekil 3.103.).

a) Taş subasman.

b) Taş subasman üzerine oturtulan kütükler.

Şekil 3.103. Taş subasman ve kütük yığma zemin kat detayı.

Ahşap malzemenin cinsi yapının kullanıldığı bölgesine göre çeşitlilik arz eder. Genellikle yapıların zemin kat duvarlarında işlemesi daha güç ve daha dayanıklı olan meşe ağacı tercih edilirken üst kat duvarlarında, döşemelerde ve ahşap donatılarda meşe ağacının yanında işlemesi daha kolay olan çam, köknar ya da kavak ağaçları kullanılmıştır.

Yapıların zemin katlarında kullanılan ahşaplar, kaba yonulu ve genellikle 15-20 cm kalınlığındaki kütüklerdir. Kütüklerin aralarında boşluk kalması istenmiyorsa bu boşluklar çamur ile doldurulur fakat kütüklerin üzerine sıva yapılmaz. Kütüklerin

boyları çamdıbaşına yetiyecek kadar uzun değilse kütük kesilerek sonlandırılır ve yanına başka bir kütük konularak ekleme yapılır. Kütükler birbirine eklenirken düz ekleme yapılabildiği gibi, iki kütüğün de karşılıklı uçlarının yontulmasıyla Z ekleme biçimi de kullanılabilir (Bkz. Şekil 3.104.).

Şekil 3.104. Zemin kat duvarı düz ve Z ekleme detayları / Ali Bey evi.

1. katlarda genellikle, yaklaşık 5 cm kalınlığındaki kalaslar kullanılır. Kalaslar bir çamdıbaşından diğerine genellikle tek parça halinde ulaştırılır.

a) Zemin katta karaboğaz geçme. b) Birinci katta kurtboğazı geçme.

Şekil 3.105. Zemin kat ve birinci kat çamdıbaşı örnekleri / Ali Bey evi.

Bazı yapılarda, zemin kat duvarlarının üst katta çıkma yapan döşeme kirişlerini desteklemek için aşağıdan yukarıya uzunluklarının artırılıp üst üste bindirilerek bir payanda vazifesi gördüğü dikkat çekmiştir (Bkz. Şekil 3.106.).

a) Rasim Bey evi

b) Abdullah Bey evi

Şekil 3.106. Çantı duvarlarda, üst katı destekleyen bindirmeli payanda örnekleri.

Zemin kat döşemeleri, kaba yonulu ve büyük kesitli kütüklerin üzerine çakılan yaklaşık 3 cm kalınlığındaki tahtalardan imâl edilmiştir. Bu katta kirişlerin genellikle çift yönlü olarak konulduğu görülmektedir. Bu durumda altta kalan kirişlerin kesiti daha büyük tutulmuştur ve bu kirişler bütün olarak karşı tarafta bulunan yığma ahşap duvara ulaştırılır. Üstteki kirişler ise parça parça olabilmektedir (Bkz. Şekil 3.108.). Kirişler yığma duvarların aralarına veya üstüne yerleştirilmiştir. Üst kattaki ocakların bulunduğu alanın altındaki bölüm özel olarak sağlamlaştırılmıştır. Bu kısmın zamanla sehim vermesini veya göçmesini önlemek için ocak duvarlarının altına denk gelen kısma “hamal ağacı” denilen, iki tane büyük kesitli kütük uzatılır ve kiriş ile ocak arasındaki boşluk ahşaplarla doldurularak yükün kirişlere dengeli aktarılması sağlanır (Bkz. Şekil 3.109.).

Şekil 3.107. Günlüğü destekleyen kirişler / Abdullah Bey evi.

Şekil 3.108. Zemin kat tavan döşemesi / Topal Kâhya konağı.

Şekil 3.109. Üst kattaki ocağı taşıyan hamal ağaçları.

Birinci kat tavan döşeme kirişlerinde, genellikle ince yonulu kalaslar kullanılmıştır. Bazı örneklerde özellikle çardak gibi geniş mekânlarda zemin katta da kullanılan çift kirişleme sistemi kullanılmıştır. Kirişler genelde aşağıdan çakılan tahtalar ile kapatılmıştır. Bazı örneklerde ise döşeme tahtaları kirişlerin üstüne çakılmıştır. Çatıdan aşağıya toz inmemesi için döşeme tahtalarında bazı tedbirler alınmıştır. Ya tahtaların kenarlarında birbiri üstüne gelecek şekilde bir detay uygulanmış ya da tahtaların birleşim yerlerine çıta çakılmıştır (Bkz. Şekil 3.110.). Bazı örneklerde ise çardak bölümünde tavan tahtaları hiç yoktur. Çardaktan çatı konstrüksiyonu açıkça görülebilir (Bkz. Şekil 3.111.).

a) Abdullah Bey evi odasında kirişler odadan görülmektedir.

b) Mesut Bey evi odasında kirişler altına tahta çakılarak kapatılmış.

Şekil 3.110. Bazı evlerdeki oda tavanları.

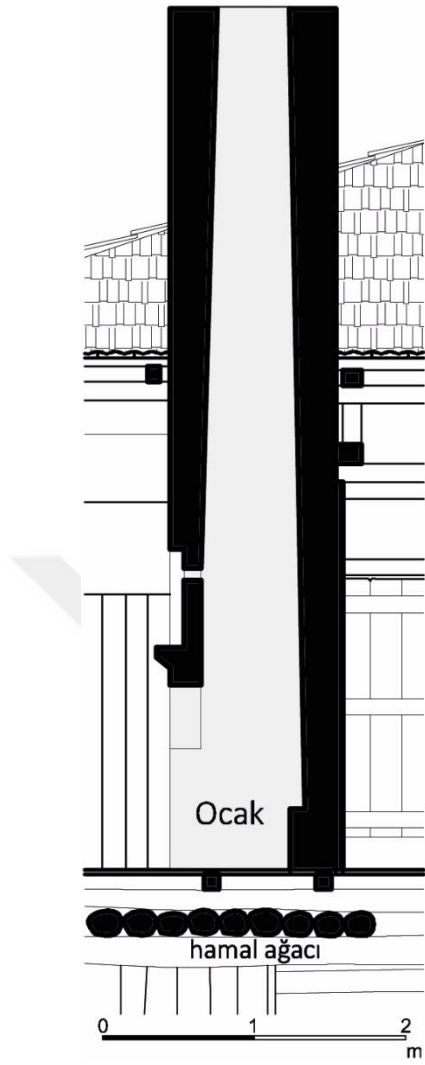
a) Abdullah Bey evi çardak tavanı ahşap döşeme ile kapatılmıştır.

b) Topal Kahya konağı çardak tavanı. Çardağı çatı arasından ayıran döşeme yoktur.

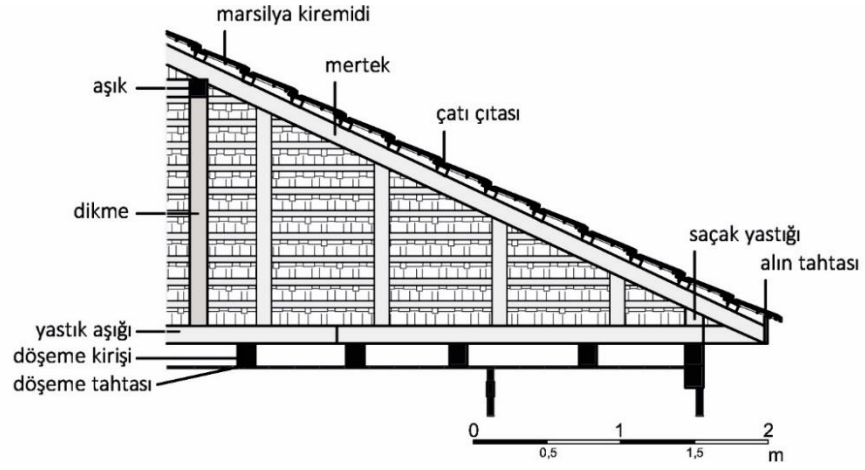
Şekil 3.111. Bazı evlerdeki çardak tavanları.

1900'lü yılların başlarında yapılmış örneklerde, ocaklar kesme taşlardan imal edilmiştir. Daha geç dönem örneklerinde tuğla kullanıldığı da görülmektedir. Ocaklar genellikle sıvalıdır. Ocakların boyutları değişiklik göstermektedir. Ancak aynı evdeki ocaklar genellikle birbirlerine yakın ölçülerde imal edilmişlerdir. Fakat mutfak olarak tasarlanan odadaki ocak, diğer odalardakinden daha büyük olur. Bu ocağa “kazan ocağı” denir (Bkz. Şekil 3.112.).

Şekil 3.112. Kazan ocağı kesit ve fotoğrafı / Topal Kâhya konağı.

İncelenen yapıların tamamında ahşap taşıyıcılı oturtma çatı görülmüştür. Çatı eğimleri genellikle yüzde 33-35 civarındır. Çatı, birinci katın üzerinde döşeme oluşturulduktan sonra, döşeme kirişlerinin üzerine yerleştirilen yastık kirişler ve üzerine dikmeler, aşıklar, mertekler ve çatı çitaları ile kurulur. Yastık kirişleri, saçak oluşturacak şekilde uzatılır ve mertekler saçak yastığı ile desteklenir (Bkz. Şekil 3.113.). Birçok örnekte ise saçak yastığı bulunmaz ve saçaklarda mertekler yastık aşığının üzerine doğrudan konulur. Bu durumda saçak alt seviyesi düşürülmüş olur.

a) İsmail Bey evi çatı - saçak kesiti.

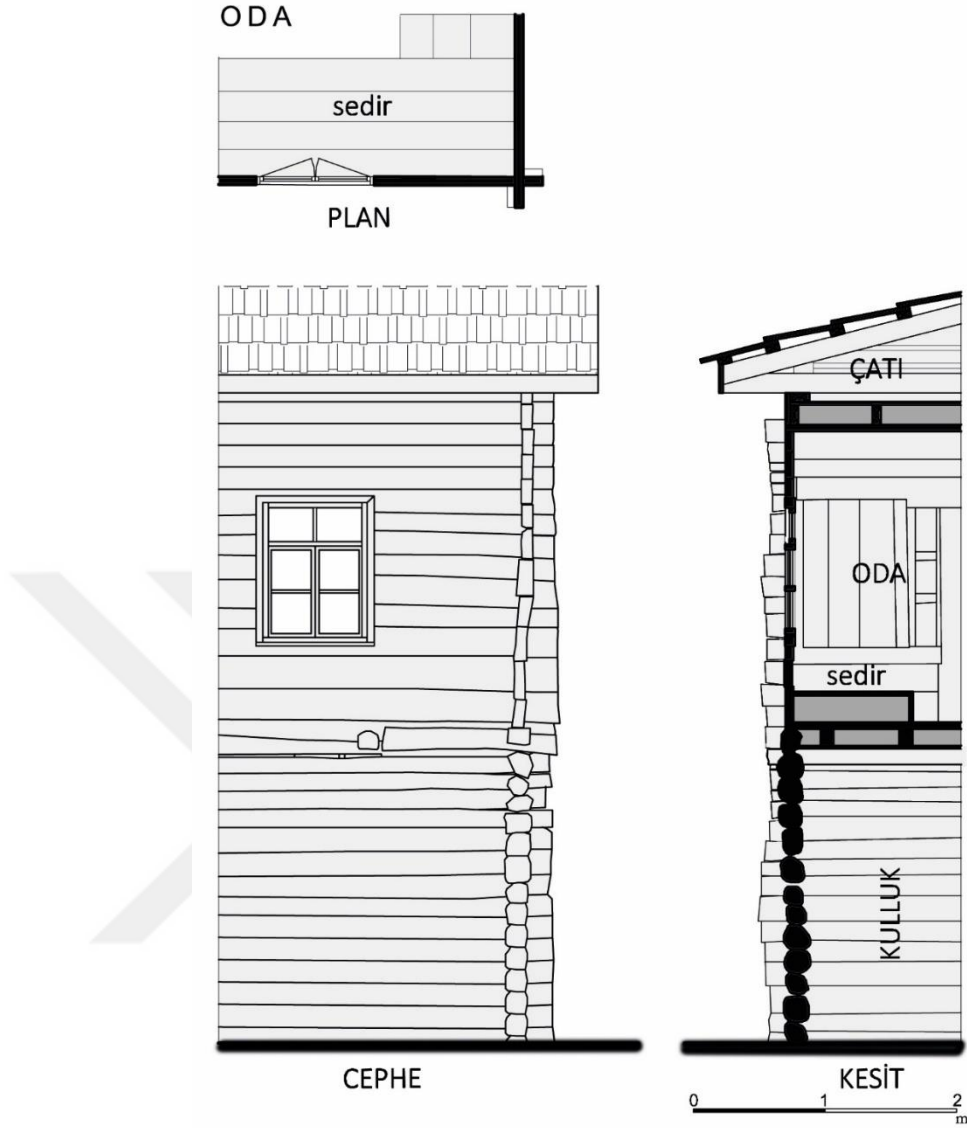

b) İsmail Bey evi çatı ve saçak fotoğrafları.

c) Topal Kâhya konağı çatısı.

Şekil 3.113. Çatı kesit ve fotoğrafları.

Şekil 3.114. Sistem çizimi / Ali Bey evi.

3.2.5. Detaylar

3.2.5.1. Kapılar

Özgün örneklerin tamamı ahşap ve yardımcı metal malzemeden imal edilmiştir. İncelenen örneklerde 2 farklı kapı yapım tekniği görülmüştür.

- Çakma Konstrüksiyon: Her bir kapı kanadı dikey olarak kullanılmış tahtaların genellikle üstte ortada ve altta bulunan kalas kuşakların üzerine yan yana çakılması ile elde edilir (Şaşmaz, 2002).

- Çatkı Konstrüksiyon: Oluşturulan ahşap, taşıyıcı çerçevenin içinin farklı kalınlıktaki masif ahşaplar ile doldurulmasıyla elde edilir. Çatkı sistem çakma sisteme göre daha fazla işçilik ve malzeme sarfı gerektirir (Şaşmaz, 2002).

Dış kapılar, iki kanattan oluşur ve her bir kanat çakma sistem ile yapılmıştır. İnsanların girebilmeleri için kapıların sağ kanadı açılırken, hayvanların ve yükün girebilmesi için kapının her iki kanadı da açılır. Kapı kanatlarının daha az kullanılanında düşey ahşap bini bulunur. Bu bini, kapılar kapalıyken içerinin dışarıdan görülmesini önler. Özgün örneklerde, kapı kilitli değilken dışarıdan mandal kaldırılırsa üstte kapının arkasına dayanan kalas kalkar ve kapı açılır. Kapı iç taraftan metal bir kilit ile de kilitlenebilir. Bu durumda kapı dışarıdan açılmaz. Kanatlar kasaya metal menteşeler ile tutturulmuştur (Bkz. Şekil 3.115.).

a) İsmail Bey evi dış kapısı.

b) Mesut Bey evi dış kapısı.

c) Mesut Bey evi metal kapı kilidi.

d) Mesut Bey evi dış kapısı içten görünüm.

Şekil 3.115. Bazı evlerdeki dış kapılar.

İç kapılarda her iki yapım tekniğinin de kullanıldığı görülmüştür. Bu kapıların menteşeleri metaldir. Kapı kilitlerinde metal kilit ya da ahşap tutaç kullanılmıştır. Çantı sistemin ile yapılmış duvarda yer alan kapılarda kapı pervazlarının oldukça geniş tutulduğu görülmüştür. Pervazı bulunmayan kapılarda ise çantı sistem elemanları kasa yanlarına yaslanılarak bitirilir (Bkz. Şekil 3.116.).

a) Çatki iç kapı- Ali Bey evi.

b) Çakma iç kapı – Recep Bey evi.

Şekil 3.116. İç kapı çeşitleri ve bazı evlerdeki iç kapılar.

3.2.5.2. Pencere ve Açıklıklar

İncelenen örneklerde pencerelerin tamamı ahşap ve cam malzeme ve basit metal menteşelerden imal edilmiştir. Genellikle çantı sistem ile yapılmış her bir duvarda en fazla 1 adet pencere bulunmaktadır. Pencere ebatları genellikle kare şekline yakındır. Özgün haliyle günümüze ulaşan bütün pencereler çift kanatlıdır. Geç dönem örneklerinde, düşey ahşap pencere çitaları ile iki ya da üçe bölünmüş üst kayıt bulunur. Erken dönem örneklerinde ise genellikle üst kayıt bulunmaz, pencere ölçüleri daha küçüktür ve ahşap kepenkler ile pencere önlerinde bulunan korkuluklara daha sık

rastlanır. Kanatlar, kasaya bir çivi ile çakılmış ve çiviye merkez alarak döndürülen ahşap bir tutaç yardımıyla kapalı tutulabilir (Bkz. Şekil 3.117.).

a) Mesut Bey evi pencereleri, içeriden.

b) Recep Bey evi penceresi, içeriden.

c) Topal Kâhya konağı penceresi, dışarıdan.

d) Ali Bey evi penceresi, dışarıdan.

Şekil 3.117. Pencere çeşitleri ve bazı evlerdeki pencereler.

Zemin kattaki mekânların hava ve ışık alması için tömeki denilen penceresiz ve camsız boşluklar bulunur. Dikdörtgen ya da kare şeklindeki bu boşlukların kenarları genellikle

15-25 cm boyutlarındadır. Bu boşluklar, bazen bir kütüğün yarısına kadar bazen ise tamamının kesilmesi ile elde edilir. İncelenen 12 örnekte görülmesine de, araştırma sahasındaki bazı örneklerde tömekilerin önüne basit ahşap panjurların konulduğu görülmüştür (Bkz. Şekil 3.118.).

Şekil 3.118. Araştırma sahasındaki bazı evlerin tömekilerini kapatan ahşap panjurlar.

Abdestlik ve helaların gün ışığı ile aydınlatılması için bu mekânların dışa bakan duvarlarında da tömekiler vardır. Pekçok örnekte özgünlüğünü yitirmiş bu açıklıklar, özgünlüğünün korunduğu örneklerde muska biçimlidir (Bkz. Şekil 3.119.).

a) Rasim Bey evi.

b) Topal Kâhya konağı.

c) Abdullah Bey evi.

Şekil 3.119. Helâ ve abdestlik cephelerindeki, muska şeklindeki açıklıklar.

3.2.5.3. Ocaklar

Genellikle sade ve süslemesizdir. Ahşap kaplamaları bulunmaz. Davlumbazlarında havalık delikleri bulunur. Davlumbazın dışa bakan kısmı sergen olarak kullanılabilecek şekilde dışa çıkıntılı tasarlanmıştır. Bacalar, duman çekişinin sağlanması için yukarı doğru daralarak çıkar.

a) Beşik kemer.

b) Kaş kemer.

c) Ters eğmeçli kemer.

d) Kırık kemer.

e) Köşeli kemer.

Şekil 3.120. İncelenen evlerdeki ocak kemeri çeşitleri ve ocak örnekleri.

Şekil 3.120.'de görüldüğü gibi örneklerde temel olarak 5 çeşit ocak kemerine rastlanılmıştır. Şekilde görülen kemer çeşitlerinin bulunduğu evler; a-Ali Bey evi, b-Mesut Bey evi, c-Topal Kâhya konağı, d-Recep Bey evi, e-Mehmet Sezer evi.

Şekil 3.121. Mesut Bey evindeki taş kemer detayı.

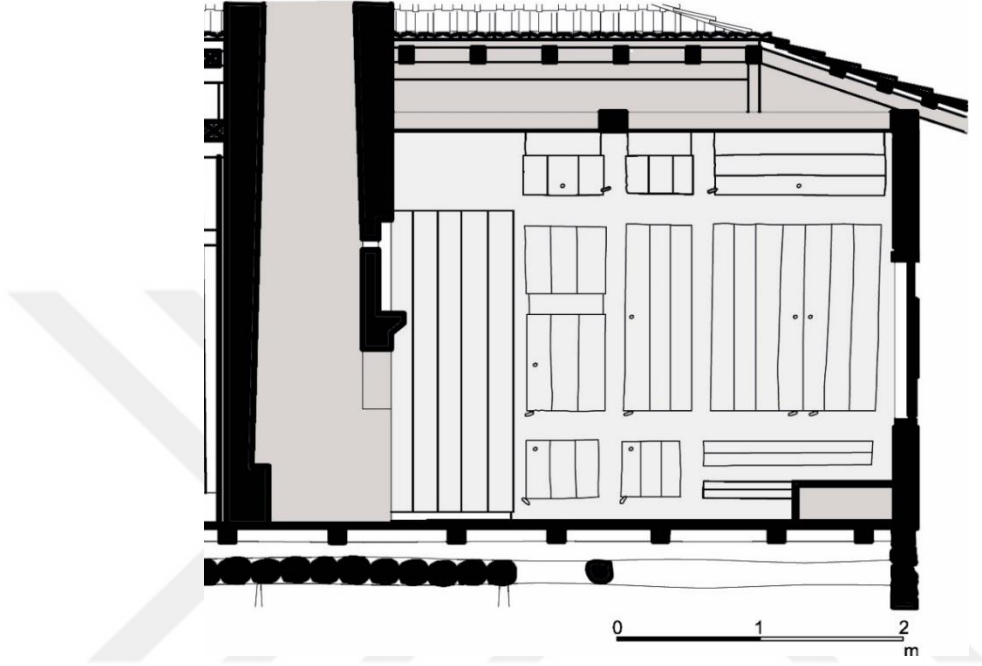
Şekil 3.121.'de görüldüğü gibi Cücahlı köyü Emirler mahallesinde bulunan ve geç dönemde (1970'lerde) yapılmış iki örnekte, ocak kemerlerinin alnındaki sıvaya çizilmiş V şeklinin yanyana gelmesiyle oluşan basit süslemeler görülmüştür.

3.2.5.4. Dolaplar

Dolaplar, yöre mimarisinde odaların en önemli donatı öğelerindendir. İncelenen örneklerde dolapların oldukça sade ve süslemesiz olduğu ve çakma sistem kullanılarak yapıldığı görülmektedir. Dolaplar odaların bir ya da iki duvarında bulunabilir. İncelenen 12 örneğin 11'inde, ocak yanlarında dolaplar bulunmaktadır. Odanın içinde ocak varsa yanlarında mutlaka dolaplar bulunur. Eğer iki duvarda da dolap varsa diğer duvar, ocak duvarına komşu iç duvardır. Bazı evlerde benzer yöntemlerle yapılan ve mobilya olarak kullanılan dolaplara da rastlanılmıştır.

Dolaplarda basit ahşap kulplar, basit metal menteşeler ve dolap kapaklarını kapalı tutabilmek için kendi eksenini etrafında dönerek işlevini yerine getiren ahşap tutaçlar bulunmaktadır.

Mutfak olarak kullanılan odalarda, dolaplar yerine sergenler (raflar) bulunmaktadır. Odada hamamlık varsa, dolapların dış cepheye komşu bir bölümünde yer alır ve çoğu zaman hamamlığa bakanlar buranın dolap mı hamamlık mı olduğunu kapağını açmadan anlayamaz.

Şekil 3.122. Dolap çizimi / Topal Kâhya konağı.

a) Mesut Bey evinin bir odasının dolapları.

b) Dolap mobilyası.

Şekil 3.123. İncelenen bazı evlerdeki dolaplar.

c) Ali Bey evi odası ocak duvarı dolapları.

Şekil 3.123. (devam ediyor).

3.2.5.5. Hela Tahtası

İncelenen 12 örnekten ancak 1 tanesinde özgün hela tahtasına rastlanmıştır. Diğer yapılarda hela tahtaları kullanıcılar tarafından asrî tuvalet taşları ile değiştirilmiştir. Şekil 3.124. a)'da Rasim Bey evinde, iki yanda ayak basma bölümleri ve arkada yaslanma tahtası olan hela tahtası görülmektedir. Buna benzer örneklere Safranbolu'nun yakın köylerinde de rastlanabilir. b)'de ise bir tadilat esnasında orijinali ile değiştirilen dökme mozaik hela taşı görülmektedir.

a) Hela tahtası.

b) Mozaik hela taşı.

Şekil 3.124. Bazı evlerdeki hela tahtası ve taşı.

3.3. KORUMA VE RESTORASYON ÖNERİLERİ

3.3.1. Bozulma Nedenleri ve Biçimleri

Yukarıda çeşitli bölümlerde değinildiği üzere, yerleşim yerlerindeki bozulmanın ilk ve temel nedeni sanayi devrimi sonrasında değişen yaşama koşullarıdır. Sanayi devriminin, yörede özellikle 20. yüzyılın ikinci yarısından itibaren geleneksel dokunun bozulmasına neden olan sonuçlarını şu şekilde sıralayabiliriz:

- Düzenli geliri olan bir iş bulabilme, daha iyi koşullarda sağlık, eğitim vb. hizmetleri alabilme kaygılarıyla köylerden şehirlere yaşanan yoğun göç ve göçle birlikte kırsal alanlardaki nüfus boşalması ve kültür yozlaşması,
- Gelişen ulaşım ve iletişim araçlarının da etkisiyle, aile yapısının ve yaşama biçiminin değişime uğraması nedeniyle yapıların karşılaması beklenen işlevlerin farklılaşması,
- Zaman içinde kullanıcıların konfor anlayışlarının değişmesi nedeniyle, yapılardan beklenen konfor performansının farklılaşması,
- Modern yapı malzemeleri ve yapım tekniklerinin keşfedilmesi, uygulanan politikaların bu malzeme ve tekniklerle yapı yapılmasını teşvik edici olması.

Geleneksel yapı yapma kültürünün 1970'lere kadar devam ettiği, Cücahlı köyü Emirler mahallesindeki geleneksel yapı stoğunun önemli bölümünün 1970'lerde imal edilmesinden anlaşılmıştır. 1970'ler sonrasında ise, sayılan maddelerdeki koşulların etkisini tamamen hissettirdiği gözlenmiştir. İncelenen köylerde daha geç dönemde yapılmış geleneksel konuta rastlanılmamıştır. Zamanla bazı konutlar yıkılmaya terkedilmiş, bazıları ise kullanıcıları tarafından hatalı onarımlara tabi tutulmuştur.

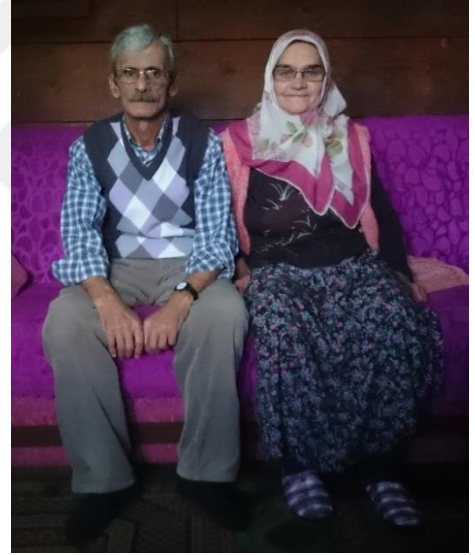
a) Gökçeler mahallesi.

b) Cabbar köyü.

c) Cabbar köyü.

d) Emirler mahallesi.

Şekil 3.125. İnceleme alanından insan manzaraları.

Şekil 3.125.'de görüldüğü gibi köyde yaz - kış yaşayanların hemen hemen tamamı orta yaş üzeri veya yaşlı insanlardır.

Köylerdeki geleneksel dokunun hızla bozulmasına sebep olan ikinci aşaması ise, şehirlerden bunalan ve en azından yazlarını köylerinde geçirmek isteyen ikinci ve üçüncü kuşaklar tarafından gerçekleştirilmektedir. Geleneksel yapım tekniklerinden bihaber bu insanlar, atalarından kalma evlerini aslına uygun olarak tamir etmek yerine

ya bozarak onarmakta ya da tamamen yıkarak yerine modern malzeme ve tekniklerle bir başka ev inşa etmektedir. Bu inşai faaliyetlerle birlikte, pek yaygın bir biçimde köy dokusuyla ve geleneksel dokuyla uyumsuz çok katlı, büyük kütleli, uygun olmayan konumlu niteliksiz yapılar ortaya çıkmaktadır. Geri dönen ikinci ve üçüncü kuşakların köylerde daha çok sadece yazın kaldıkları gözlemlenmiştir (Bkz. Şekil 3.126.).

Şekil 3.126. Geleneksel dokuyu arka plana iten, ölçek ve doku ile uyuşmayan köy dokusu

Şekil 3.127. Bir çantı ev yıkılarak yerine yapılmış çok katlı apartman.

Şekil 3.127.'de, Gökpınar köyü – Kavacık mahallesindeki inşaatta, son katta kolon filizlerinin bırakılmasından, yapı sahiplerinin ileride kat sayısını artırmaya niyetli oldukları anlaşılmaktadır. Yapının önündeki kiremitler ise yıkılan çantı yapının korunmuş(!) son parçalarıdır. Yapının izinli olup olmadığı bilinmemektedir ancak izni varsa bile, mevzuat hükümlerine aykırı olarak fazladan kat çıkıldığı açıktır

(<https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4882&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=plans%C4%B1z%20alanlar>, 2019). Bu durum kırsal alanlardaki yeni yapılaşmanın denetimsizliğinden kaynaklanmaktadır.

Geleneksel dokunun bozulma nedenlerini yapı ölçeğinde şu şekilde sıralayabiliriz:

İç nedenler;

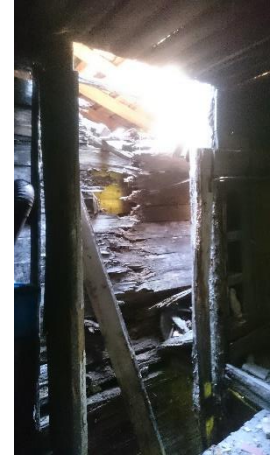
- Yapının konumundan kaynaklanan bozulmalar.
- Yanlış taşıyıcı sistem tasarımı, seçilen taşıyıcı eleman kesitlerinin yetersiz olması ya da işçilikte yapılan hatalardan kaynaklanan bozulmalar.

Dış nedenler;

- Yapıların tabiat etkilerine oldukça açık olmaları sebebiyle yıllar içinde oluşmuş, nem, aşırı yağış, aşırı rüzgar, organik etkenler, zemin bozulmaları vb. etkenlerden kaynaklı bozulmalar.
- Yangın, deprem, sel gibi afetlerden kaynaklanan bozulmalar.
- Bakımsızlık, kötü kullanım, yanlış onarım, özgün olmayan ek yapılması, kasıtlı tahrip ya da yıkım gibi insan kaynaklı bozulmalar.

a) Rasim Bey evi.

b) Topal Kâhya konağı.

Şekil 3.128. İç nedenlerden kaynaklanan bozulmalar.

Şekil 3.128. a)'da, Yapının konumlandırılmasından kaynaklanan bozulma görülmektedir. Yapının üst kısmında bulunan toprağın kayması sebebiyle yapı hasar almıştır. b)'de ise, ocağı taşıyan ahşap elemanların kesitlerinin yetersiz olması ya da taşıyıcı sistem tasarımı hatası nedeniyle ocak bölümü çökmüştür.

a) Topal Kâhya konağı.

b) Mesut Bey evi.

c) Recep Deniz evi.

Şekil 3.129. Dış nedenlerden kaynaklanan bozulmalar.

Şekil 3.129. a)'da, nem, rüzgar, yağış ve organik nedenlerle yıpranmış yapı cephe ve saçağı, b)'de, özgün olmayan malzeme ve teknikle onarılmış yapılar, c)'de ise özgün olmayan ek yapılmış bir yapı görülmektedir.

3.3.2. Koruma Önerileri

Yukarıda bahsedilen bozulma nedenleri sebebiyle hızla bozulan ve kaybolan kültür mirasının, korunup gelecek kuşaklara aktarılabilmesi için alınması gereken tedbirleri şu şekilde özetleyebiliriz:

Acil alınması gereken tedbirler;

- Yasal koruma şemsiyesi altında bulunmayan köylerde ve yapılarda tescil ve yasal korumanın gerçekleştirilmesi,
- Yeni yapılaşma sırasında mevzuata aykırı yapılaşmanın önüne geçilmesi ve izinsiz yıkımların engellenmesi,
- Yöredeki kültürel mirası koruma ve kurtarma eylem planının hazırlanarak uygulanması.

Orta ve uzun vadede alınması gereken tedbirler;

- Yöre kamuoyuna, bu yapıların korunması gerekli kültür mirası olduğu bilincinin aşılması. Yapıların korunmasının gelecekte yöreye ve yöre insanına getireceği kazançların eğitimler ve çeşitli etkinlikler ile anlatılması ile bu konudaki kanaatin yöre insanının da yakından bildiği örnekler verilerek güçlendirilmesi.
- İlçe, il ve ülke bazında yöre mimarisinin tanıtılması. Bu kültür mirası hakkında farkındalığın ve bilincin aşılması, koruma gerekliliklerinin anlatılması.
- Koruma ve kurtarma eylem planı çerçevesinde hazırlanacak koruma imar planlarının yürürlüğe konulması.

- Yöre insanına örnek olması için bölgedeki bazı yapılarda onarım ve restorasyon çalışmalarının kurumlar eliyle yaptırılması ve onarım ya da restorasyon yapmak isteyenlerin teşvik edilmesi.
- Korumanın sürdürülebilirliği ve yaygınlaşması için ekonomik kazanç sağlanabilmesi amacıyla koruma gerekliliklerine uygun olarak yöreye ziyaretçi çekebilecek yatırımların gerçekleştirilmesi.

3.3.3. Restorasyon Önerileri

Günümüzde anıtların korunmasında bilim çevrelerinde de yaygın olarak kabul gören yaklaşım, anıtların sürekli bakımlarını yaparak onları büyük onarım ya da restorasyondan korumaktır (Ahunbay, 2009). Ancak zaman içinde bakımsız kalarak veya birdenbire ortaya çıkan sebeplerle yıpranmış veya yıkılmış olan yapılar için, ya da yapının hayatına devam edebilmesi için, değişikliklerin gerektiği durumlarda yapının içinde bulunduğu şartlar da gözetilerek restorasyon yöntemlerine başvurulabilir.

Sözkonusu köylerde, zaman içerisinde yapıların pekçoğu çeşitli tadilatlar sebebiyle özgünlüklerini yitirmiştir ya da terk edildikleri için yıpranmış veya yıkılmıştır. Bu sebeple birçoğu kullanılamaz durumdadır. Böylece pekçok yapıda restorasyon gerekliliği ortaya çıkmıştır. Bu noktada önemli olan konu Venedik Tüzüğü ve Amsterdam Bildirgesi'nde de değinildiği üzere restorasyonlar yapı ölçeğinde yapılsa bile nihai amacın yerleşim yeri ölçeğinde koruma olması gerekliliğidir. Yani korumanın bütün bir kırsal yerleşmeyi dahil edecek şekilde yapılmasıdır. Çünkü bu yapılar ancak birbirleri ve çevresindeki diğer yapı türleriyle olan ilişkiyi sergileyecek biçimde korunduğu zaman gerçek anlamını bulur. Alan ve yapı ölçeğindeki restorasyonlar sırasında kullanılabilecek olan yöntemleri şu şekilde sıralayabiliriz.

3.3.3.1. Sağlamaştırma (Konsolidasyon)

Bir kültürel varlığın yapısal bütünlüğünü koruyarak varlığına devam edebilmesi için sorunlu olan parçalarının takviye ya da tamir edilmesi ya da yeni parçalar ile değiştirilerek dayanıklılığının artırılması işlemleridir (Özköse, 1987).

Alanda incelenen pek çok yapıda, kesit yetersizlikleri, zamanla yıpranıp dayanımını yitiren ahşap elemanlar ve taşıyıcı sistem kurgularında yapılan hatalar sebebiyle sorunların çıktığı görülmüştür. Kullanılan yapılarda zaman içerisinde bu sorunları gidermek amacıyla ahşap eleman takviyelerinin yapıldığı tespit edilmiştir. Ancak bu takviyelerin hemen hemen hepsi bilinçsizce yapılmıştır. Halihazırda, işlevlerini yerine getirseler de deprem gibi bir afet sırasında nasıl tepki verecekleri bilinmemektedir. Bunun yanında, pekçoğu mekân kullanımlarını da kısıtlamaktadır (Bkz. Şekil 3.130.). Sağlamaştırma yapılması gereken, fakat kullanılmadığı için hiçbir tedbir alınmamış yapılarda ise göçme meydana geldiği görülmüştür.

a) Ali Bey evi

b) Topal Kâhya konağı.

Şekil 3.130. İncelenen bazı yapılarda kullanıcılar tarafından bilinçsiz yapılmış sağlamaştırma örnekleri.

Sağlamaştırma yapılması gereken yapıların acilen, eleman takviyelerinin yapılması, eleman yenilemelerinin gerçekleştirilmesi ve sistem kurgularının düzeltilmesi gereklidir.

3.3.3.2. Yenileme (Renovasyon)

Korunan bir alanda ya da yapıda belirli kısımların yenileştirilerek korunmasıdır (Özköse, 1987). Örneğin köy dokusunun ya da bir yapının belirli kısımlarının (bir katının, cephesinin, çatısının vb) yenilenmesidir.

Alandaki gözlemler, pekçok yapının yıkılmaya bacalardan ve çatılardan başladığı yönündedir. Ayrıca birçok çatının özgün olan kiremitleri (ağırlık yaptığı, kar biriktirdiği, sık bakım istediği gibi gerekçelerle) sökülerek yerlerine sac monte edilmiştir (Bkz. Şekil 3.131.). Onarım ve tekrar özgün malzeme ile kaplama amaçlı olarak, yapıların çatıları ve bacaları için yenilemenin hızlı bir şekilde yapılması gerekmektedir.

Şekil 3.131. Çatısı sac kaplanmış, bacası hasar görmüş bir ev / Gökçeler Mah.

3.3.3.3. Sağıklaştırma (Rehabilitasyon)

Yapıyı zamanın gerektirdiği konfor şartlarına kavuşturmak için, yapı bileşenlerinin, donatılarının ya da altyapısının iyileştirilmesidir (Özköse, 1987).

İnceleme alanlarındaki mevcut durumda, kullanılan yapıların kullanıcıları tarafından onarılmasının amacı, çoğu zaman yapıların sağıklaştırılmasıdır. Bu işlemler ehil olmayanlar tarafından yapıldığında taşıyıcı sisteme zarar vermekte ve geleneksel doku

bozulmaktadır. Örneğin, pekçok yapıda, ıslak hacimlerin cephelerini kaplayan tahtaların sökülerek yerlerine tuğla örüldüğü ya da cephelerin bir bölümünün sac ile kaplandığı, ıslak hacimlerin içinin doku ile uyumsuz kaplama malzemesi ile kaplandığı, yapılara geleneksel dokuyla uyumsuz donatıların eklendiği tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 3.132.), (Bkz. Şekil 3.133.).

a) Bir bölümü sac ile kaplanmış ev. b) Özgün malzeme yerine tuğla örülmüş ev.

c) Islak hacim cephesi sac ile kaplanmış ev.

d) Islak hacim cephesindeki tahtalar sökülerek yerine tuğla örülmüş ev.

Şekil 3.132. Bilinçsizce onarılmış evler.

a) Çardağa eklenmiş mutfak.

b) Hela.

c) Hamamlık.

Şekil 3.133. Geleneksel dokuyla uyumsuz eklemeler ve kaplamalar.

Dolayısıyla anlaşılmaktadır ki; çantı evlerin çoğu mevcut durumda kullanıcıların konfor isteklerini karşılayamamaktadır. Buna sebep olan farklı durumlar aşağıda sayılmıştır. Yapılacak onarım ve restorasyonlarda bu durumların göz önünde bulundurularak uygun çözümler geliştirilmesi gerekmektedir.

- Odalarda ahşap elemanların hava geçirilmesi veya kalınlıklarının yetersizliği gerekçeleriyle istenilen ısı konforu sağlayamaması.
- Yapıların özgün halinde sıhhi tesisatın, su ve elektrik tesisatının olmayışı.
- Özgün durumda, evlerde sofa, kiler, abdestlik ve hela gibi bölümlerin ısıtılmaması sebebiyle buralarda ısı geçirgenlik tedbirlerinin alınmamış olması. Örneğin bazı cephelerin tahta kaplı olması (bu tahtaların arasından hava sızmakta ve kalınlıkları ısı yalıtımının sağlanabilmesi için yetersiz kalmaktadır) veya bu cephelerde penceresiz açıklıkların olması, bazı evlerde çardak, abdestlik ve hela gibi mekânlarda tavan döşemesinin olmayışı ve çatıda herhangi bir ısı yalıtım tedbirinin alınmamış olması, döşemelerin hava ve ısı geçirilmesi vb..
- Yapıların özgün hallerinde, mutfak tezgâhı, tuvalet taşı, lavabo ve duş kabini gibi donatıların olmaması veya çağın gerekliliklerini karşılayamaması.
- Özellikle ıslak hacimlerde, bitirme malzemelerinin olmayışı sebebiyle çağın sıhhat koşullarını sağlamadığı düşüncesi.

3.3.3.4. Eklentilerden Arındırma (Liberasyon)

Kültürel varlığın sonradan eklenen niteliksiz eklerden arındırılmasıdır (Özköse, 1987).

İnceleme alanındaki çok sayıda çantı eve bitişik olarak yapılmış samanlık, depo, odunluk, kümes ve ahır gibi işlevlerle kullanılan basit ve niteliksiz yapının mevcut olduğu görülmüştür. Korunması gereken yapıların bu eklerden arındırılması gereklidir (Bkz. Şekil 3.134.).

Birçok yapının ise zamanla eklemelerle yapıldığı görülmektedir. Yapının öyküsü içinde, doğal süreçte, geleneksel malzeme ve yöntemlerle yapılan ve yapının plan şemasını tamamlayan bu tür eklemeler farklı malzeme ve tekniklerde inşa edilmiş olsa bile dönem eki olarak değerlendirilmeli ve korunmalıdır. Bazı yapılarda dönem eki ve niteliksiz eklerin ayırt edilmesi güç olabilmektedir. Bu sebeple yöntemin uygulanması kararının verilmesi aşamasında, çok sayıda örneğin incelenmesi ve özenli davranılması gerekir.

a) Kavacık mahallesi

b) Kavacık mahallesi

c) Gökçeler mahallesi

d) Gökçeler mahallesi

Şekil 3.134. İnceleme alanında eklentilerden arındırılması gereken bazı yapılar.

3.3.3.5. Bütünleştirme (Reintegrasyon)

Korunan yapıda eksik olan parçaların ve bölümlerin tamamlanarak bütün bir yapı elde edilmesidir. Bu yöntemin uygulanması, alan ölçeğinde de gündeme gelebilir. Bu yöntemin uygulanmasındaki temel zorluk, yeni eklenen unsurlarla eski unsurların özdeşleşmesidir (Özköse, 1987).

İnceleme alanında yapı ölçeğinde bütünleme yapılması gereken yapı sayısının oldukça az olduğu tespit edilmiştir (Bkz. Şekil 3.135.). Bunun, çantı yapım sisteminin birbirini tamamlayan ve kenetlenen parçalar ile oluşmasından kaynaklandığı düşünülmektedir.

Şekil 3.135. Bütünleştirme işlemi uygulanması gereken bir çantı ev.

Alan ölçeğinde ise bu yöntemin daha fazla uygulama alanı bulacağı değerlendirilmektedir. Geleneksel doku içerisinde zamanla ortadan kalkmış yapılarla birlikte bozulan geleneksel dokunun bütünleme yöntemi ile tekrar düzenlenmesi söz konusu olabilir.

3.3.3.6. Yeniden Yapım (Rekonstrüksiyon)

Kültürel varlığın çok büyük bir bölümünün hasar alması, tamamen ortadan kalkması ya da onarılamayacak kadar kötü durumda olması durumunda yapının mevcut durumuna ya da belgelere dayanılarak aslına uygun olarak yeniden inşa edilmesidir.

Çalışma alanındaki yapıların büyük bir bölümünün ahşap olması sebebiyle yapılar kolayca yangına maruz kalabilmektedir. Bölgenin çok yağış alan bir bölge olması ve eğimli arazi yapısı nedeniyle heyelan afetinin sık sık görülmesi de yapıları tehdit etmektedir. Ayrıca mevcut durumda yapıların yasal koruma altına alınmaması sebebiyle, yapılar yapı sahipleri tarafından kolayca yıkılabilmektedir. Bu gibi nedenlerle tamamen ortadan kalkan yapının ya da yapı grubunun yeniden yapılması gereklidir. Fakat, kültürel varlığın aslının korunmasına yönelik olarak sürdürülecek yeniden yapım çalışmaları için, bu yapıların yıkılmadan önce tespitlerinin yapılarak belgelenmesi son derece önem arz etmektedir.

3.3.3.7. Taşıma (Rekonstitüsyon)

Venedik Tüzüğü'nün 7. maddesinde “anıtın içinde bulunduğu ortamın ayrılmaz bir parçası olduğu” vurgulanmaktadır. Dolayısı ile, bu yönteme başvurma bilimsel olarak ispatlanabilir haklı gerekçeleri olmalıdır ve anıtın ancak bu yolla korunacağına tamamen iknâ olunmuş olması gerekir.

Bu yöntem, genellikle su altında kalacak bölgelerde ya da stratejik olarak yapılan yol planlamalarında yol güzergâhı üzerinde kalan yapılarda uygulanmasıyla bilinmektedir. Araştırma sahasında bu gibi durumlar söz konusu olmamakla birlikte, yapıların çok büyük bir bölümünün yasal koruma altında olmaması ve ters göçün yoğunlaşması ile mevzuata aykırı ve denetimsiz yapılaşmanın artması sebebiyle her geçen yıl bu yapılardan pek çoğu kaybedilmektedir. Önümüzdeki süreçte “3.3.2. Koruma Önerileri” başlığı altında ele alınan, “acil alınması gereken tedbirlerin” alınmaması halinde taşıma yöntemine başvurulması ve bu yapıların oluştukları yörede, taşıma yapılarla oluşturulacak bir köyde toplanarak bu kültürel mirasın en azından bir bölümünün gelecek kuşaklara aktarılması tartışılabilir.

Geleneksel çantı yapıların taşınarak korunduğu ve bir açık hava müzesinde sergilendiği örnekler Avrupa’da mevcuttur. Örnek olarak Romanya’daki Dimitrie Gusti Ulusal Köy Müzesi verilebilir. Türkiye’de ise Karabük ili içerisindeki çantı evlerin sökülerek Zonguldak’a ve Ankara’ya taşındığı tespit edilmiştir (<https://www.haberler.com/zonguldak-ahsap-ev-karabuk-ten-sokulup-caycuma-da->

11551699-haberi/, 2019; http://www.altinkoy.tc/?page_id=289, 2019). Ankara’da Karabük’ten taşınan çantı evlerle bir açık hava müzesi oluşturulmuştur. Bu çalışmada da sayılan pekçok etkenle yöresinde şekillenmiş bu yapıların, farklı malzeme ve teknikteki mimarileri oluşturan coğrafyalarda sergilenmesi, koruma ve restorasyon bilmi açısından çelişkiler taşımaktadır. Bir diğer taşınarak koruma örneği ile Safranbolu Yazı köyünde karşılaşılmıştır. Karabük’ün Yenice ilçesinden sökülün bir çantı ev, bu köyde kurulmuştur ve kullanılmaya devam etmektedir.

- a) Karabük’ün Yenice ilçesinden sökülerek Safranbolu’nun Yazı köyünde kurulan bir çantı ev.

Zonguldak Ahşap Ev Karabük’ten Sökülüp Çaycuma’da Kuruldu

Ahşap ev Karabük’ten sökülüp Çaycuma’da kurulduZonguldak’ın Çaycuma İlçe Belediyesi, geleneksel ahşap ev kültürünü gelecek nesillere öğretmek için Karabük’ün Yenice ilçesinde satın aldığı 75 yıllık ahşap köy evini söktürüp, ilçede yeniden kurdurdu.

18 Aralık 2018 Salı 18:49

- b) Karabük’ün Yenice ilçesinden sökülerek Zonguldak’ta kurulan çantı evin bir internet sitesinde yayınlanan haberi (<https://www.haberler.com/zonguldak-ahsap-ev-karabuk-ten-sokulup-caycuma-da-11551699-haberi/>, 2019).

Şekil 3.136. Taşınan çantı evler.

Altındağ Belediyesi Karadeniz'in Çantı evlerine sahip çıktı

Bir evde huzur varsa, küçük bir kulübe bile dar gelmez insana, huzurun yoksa saraylarda otursan ne fayda ...

Altındağ Belediye Başkanı Veynel Tiryaki'nin bundan yaklaşık 2 yıl önce Karadeniz'in köylerine gerçekleştirdiği gezide karşılaştığı manzara, Altinköy'ün de kuruluş sürecini başlattı.

Çivisiz ve birbirine geçme yöntemiyle yapılan evler Altındağ'da koruma altında

Karabük ve Kastamonu'nun orman köylerinden satın alınan çantı evler, tek tek sökülüp, kamyonlara yüklendi ve Altındağ'a getirildi. Başkan Tiryaki'nin dev projesi Altinköy Açık Hava Müzesi içerisinde yeniden kurulan ve restore edilen çantı evler, yeni yurtlarında yıllara meydan okuyor adeta.

- c) Karabük'ten sökülen evlerle Ankara'nın Altındağ ilçesi'nde kurulan müze köyün internet sitesinden bir alıntı (http://www.altinkoy.tc/?page_id=289, 2019).

Şekil 3.136. (devam ediyor).

Yapım sisteminin kolayca sökülüp kurulabilir parçalardan oluşması, bu yöntemin uygulanması açısından avantaj sağlamaktadır. Bu sayede taşınan yapı, taşınma sürecini en az bozulma ile atlatabilmektedir.

3.3.3.8. Kopyalama (Repredüksiyon)

Bu yöntem, Özköse (1987) tarafından;

“Bulunduğu konumda çevresinden çeşitli şekillerde zarar gören kültürel varlığın, kentin ya da yapının daha uygun bir yerine taşınması sonucu boş kalan yerine kopyasının yapılarak konulması yöntemidir”.

şeklinde tanımlasa da, yerinde yasal koruma altına alınmayan, koruma altına alınması zaman alacak olan ve özel mülkiyet olması sebebiyle korunmayan, onarılmayan, ve heran yıkım tehdidiyle karşı karşıya olan yapının ya da yapıların bir başka yerde kopyalarının yapılarak korunması şekliyle de gerçekleştirilebileceği düşünülmektedir. Yapı kopyalandıktan sonra da orjinal yapının korunması için gerekli işlemlerin yürütülmesine devam edilmelidir. Kopyalama işlemi sırasında yapının aslına bir müdahale olmayacağı için, bu yöntem, taşıyarak koruma için gerekli olan ağır şartlara tabi olmayacaktır.

3.3.3.9. Yeni İşleve Uyarlama (Rejenerasyon)

Gerekli restorasyon yöntemleri kullanılarak korunan yapılara yeni bir işlev verilmesidir (Özköse, 1987). Buradaki temel amaç yapıların aktif olarak kullanımlarını sağlayarak yapıları yaşatmaktır. Yaşayan ve içinde yaşanan yapılar gerektikçe onarılarak sürekli korunmaları sağlanacaktır. Venedik Tüzüğü'nde bu konuya değinilerek şöyle denilmektedir;

“Anıtların korunması, her zaman onları yararlı bir toplumsal amaç için kullanılmakla kolaylaştırılabilir. Bunun için bu tür bir kullanma arzu edilir. Fakat, bu nedenle yapının planı ya da bezemeleri değiştirilmemelidir. Ancak bu sınırlar içinde yeni işlevin gerektirdiği değişiklikler tasarlanabilir ve buna izin verilebilir”.

Çalışma alanında, günümüzde aile yapısının ve yaşam tarzının değişime uğraması nedeniyle konut olarak kullanılan yapılar, içinde yaşayanlara büyük gelmeye başlamıştır. Bu durum evleri kullanışsız hale getirmektedir. Evlerin terkedilmesine ve yıkılmasına yol açabilmektedir. Köy ya da köyleri kapsayacak şekilde yapılacak planlamalarla bu evlere pansiyon, müze, restoran ve kütüphane gibi farklı işlevler verilerek kullanılmaları sağlanabilir. Farklı nedenler ile artık işlevsizleşen diğer yapı türleri için de bu yönetime başvurulabilir.

Bu yöntem uygulanırken dikkat edilmesi gereken nokta, anıtların tarihi belge olma niteliğine zarar verilmemesidir.

3.3.3.10. Yeniden Planlayarak Yapma (Rebuilding)

Korunan alanda yapılmış ya da yeni yapılacak yapıların, oran, renk ve doku gibi unsurlarla geleneksel yapıları ezmemesi ve yerleşmedeki bütün dokunun uyum içerisinde olmasını amaçlar (Özköse, 1987).

İnceleme alanında olan Akkışla köyü – Gökçeler mahallesi, Cabbar köyü – Merkez mahallesi ve Gökpınar köyü - Kavacık mahallesinin geleneksel doku ile uyumsuz çok sayıda yapıya sahip olduğu görülmüştür. Yeni yapıların, renk, doku ve kütle olarak geleneksel doku ile uyum sağlamadığı ve geleneksel dokuyu ezdiği görülmüştür. Bir çok yapının imar mevzuatına aykırı olarak yapıldığı tespit edilmiştir. Ayrıca yeni yapılan bazı yapıların geleneksel yapılar yıkılarak onların yerlerine yapıldığı tespit edilmiştir.

Bu bağlamda, korunması gereken köylerde yapılacak planlamada şu tedbirler alınmalıdır.

- İmar mevzuatına aykırı olarak yapılmış yapılar mevzuata uyumlu hale getirilmelidir. Fazladan yapılan katlar, eklemeler ve büyütmeler ortadan kaldırılmalıdır. Mevzuata uyumlu hale getirilemeyen yapılar yıkılmalıdır.
- Yeni yapılar renk ve doku olarak geleneksel yapılarla uyumlu hale getirilmelidir.
- Geleneksel yapıların biraraya gelerek doku oluşturduğu bölgelerde yeni yapı yapımına izin verilmemeli ve varsa yeni yapılar kaldırılmalıdır.
- Yıkılmış olan geleneksel yapılar rekonstrüksiyon yöntemi ile yeniden yapılmalıdır.
- Yapılacak yeni yapılar için, kütle sınırlamaları getirilmeli ve bu yapıların geleneksel doku ile uyumu sağlanmalıdır.

3.3.3.11. Saklama (Konservasyon)

Konservasyon, saklama, muhafaza etme anlamına gelen bir terimdir. Bu saklama, bilinçli ya da bilinçsiz olarak gerçekleşebilir. (Özköse, 1987). Bilinçsiz saklama, kültürel varlığın bir işleme tabi olmadan kendiliğinden saklanmasıdır. Bu saklama türüyle saklanan yapılar, genellikle yasal koruma altına da alınmadıkları için, gelecekte korunacaklarının garantisi yoktur. Esas olan, saklamanın bilinçli şekilde yapılmasıdır. Burada atılabilecek en önemli adım kullanıcıların bu saklamaya ve korumaya ikna edilmeleridir. Bu sayede yapıların yok olmamaları ve çeşitli hasarlardan kurtulmaları için gerekli adımlar hızla atılabilecektir.

Konservasyon, geniş anlamda, yapıların zarar görmesine neden olabilecek bütün faktörlerin ortadan kaldırılması ya da etkilerinin minimize edilmesidir. Aniden gelebilecek afetlere, zamanın ve doğanın yıpratıcı etkisiyle gelişebilecek durumlara veya insan unsurunun tehdidine karşı alınabilecek önlemler, bu kapsamda değerlendirilir. Konservasyon kavramı dar anlamıyla, yapıların çürümmesine, küflenmesine, böceklenmesine karşı gerekli tedbirlerin alınması ile zamanın yıkıcı etkisinin yavaşlatılmasıdır.

Konumuz olan yapıların stürüktüründen donatılarına kadar hemen hemen bütün bölümleri ahşaptır. Ahşap, organik bir malzemedir ve doğada bu organik malzemeyi bozan pekçok organik ya da inorganik unsur vardır. Çürüme, küflenme, bakteri ve böcekler organik unsurlar arasında, güneş, rüzgâr, sıcaklık farkları, su ve kimyasallar ise inorganik unsurlar arasında sayılabilir (Özen, 2001). Bu zarar verici unsurların etkilerinin azaltılması, doğru ahşap seçimi, boyama, kurutma ve ahşap koruma malzemelerinin uygulanması gibi bazı modern yöntemlerle mümkün olabilmektedir.

İnceleme alanının fazla yağış alan, nemli ve doğal etkenlere karşı açık yapısı düşünüldüğünde, kullanılan ahşapların kolayca bozulabileceği anlaşılmaktadır. Geleneksel olarak, doğru ahşap seçiminin yapılması ve ağaçların doğru zamanda kesimi, gibi yöntemlerle ahşap elemanların ömürleri uzatılmaya çalışılmıştır. Kesim işi, geleneksel olarak, ağaçların gövdesinden suyun çekildiği sonbahar ya da kış mevsiminde ve ayın eski ay olduğu zamanda (kameri takvime göre ayın 14'ünden

sonra) yapıldı (Ahmet akır ile yapılan röportaj için bkz. URL: <https://youtu.be/aXEGekIcYIA>). (Avcı ve İçel, 2016). Konuyla ilgili bilimsel çalışmalar ile birlikte, bu güne ulaşan yüz yaşını aşmış ve sağlam kalmış evlerin bulunması, bu yöntemlerin doğru uygulandığına delil olarak gösterilebilir. Günümüzde yapılacak konservasyon uygulamalarında geleneksel yöntemler ile modern yöntemlerin birlikte kullanılması ile insan için daha sağlıklı ve başarılı sonuçlar elde edilmesi söz konusu olacaktır.

Çok sayıda eski esere ve ahşap yapıya sahip olan Safranbolu’da, Karabük ilinde veya yakın çevresinde restorasyon ve konservasyon laboratuvarı bulunmamaktadır. Böyle bir kurumun yöreye kazandırılması, yürütölen çalışmalar için de fayda sağlayacaktır.

BÖLÜM 4

SONUÇLAR

Safranbolu'nun kırsal alanları, farklı yapım tekniği ve malzemelerle şekillenmiş mimari unsurları içerir. Yöre insanı, Safranbolu'nun kırsal alanlarını biçimlendirirken, binlerce yılda biriken tarihi mirasın, yörenin ikliminin, elde edilebilen yapı malzemelerinin, arazi yapısının, yöredeki geçim kaynaklarının ve ekonomik durumun etkisinde kalmıştır.

Safranbolu'nun kuzey orman köylerindeki geleneksel mimaride kullanılan yaygın yapım tekniği, çantıdır. Yörede çantı yapım sistemi ile inşa edilmiş ambarlara, camilere, değirmenlere, evlere ve samanlıklara rastlanılmıştır.

Çantı evler, Türkiye'nin çeşitli bölgelerinde görülmekle birlikte Safranbolu'nun kuzeyindeki orman köylerinde de yaygın olarak görülür. Bu yöredeki evlerin, Türkiye'nin diğer bölgelerindeki çantı evlerden bir farkı da kompleks bir yapıya sahip olmalarıdır. Diğer bölgelerde, daha çok yayla evleri gibi basit yapılarda kullanılan çantı sistem, Safranbolu kırsalında en az 2 katlı bir kaç odalı iç ya da orta sofalı evlerde görülmektedir. Bu geleneksel dönem yapılarının son örnekleri, 1970'li yıllarda yapılmıştır ve artık inşa edilmemektedir.

İnceleme yapılan köyler içerisinde, Akkışla köyü - Gökçeler mahallesinde, imar mevzuatına aykırı yapılaşmanın oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir. Cabbar köyü – Merkez mahallesi ile Gökpınar köyü – Kavacık mahallesinde de imar mevzuatına aykırı yapılaşma tespit edilmiş olmakla birlikte, bu köylerde, geleneksel dokunun baskınlığını henüz yitirmediği tespit edilmiştir. Cücahlı köyü – Emirler mahallesinde ise yeni yapılaşma oranı oldukça düşüktür ve bu köyde, bütüncül bir geleneksel doku ile karşılaşmıştır.

Yapılar üzerinde yapılan analizlerde evlerin tasarım ilkelerinin, bir bütünlük ve tutarlılık gösterdiği anlaşılmıştır. Ancak, tıpkı alan ölçeğinde olduğu gibi yapı ölçeğinde de, çeşitli bozulmalar tespit edilmiştir. Bu bozulmaların çoğu, yapıların terkedilmesinden ya da özgün olmayan malzemeler ile yapılan tadilatlardan kaynaklanmaktadır. Ancak, güncel olarak, yapıları tehdit eden en önemli unsur, ikinci ve üçüncü kuşakların köylerine geri gelerek, geleneksel sistemler ile yapılmış evlerini yıkıp, yerlerine betonarme yapılar yapmalarıdır. Bu durum, çantı yapılarıdaki bozulma ve yıkılma oranını oldukça artırmıştır. Gerekli koruma önlemleri alınmazsa, geleneksel dokunun bir sonraki nesle aktarılması mümkün olmayacaktır.

Bu bağlamda, özellikle bu tez kapsamında çalışılan alanda, Kültür ve Tabiat Varlıklarını Koruma Kurulu'nun yeterince çalışma yapmadığı anlaşılmıştır. Çalışılan köylerde, bu çalışmayla da görüldüğü üzere bir çok kültürel ve mimari zenginlik varken, halihazırda, koruma altındaki tek yapı, mimari anlamda özgünlüğünü tamamen yitirmiş bir türbedir.

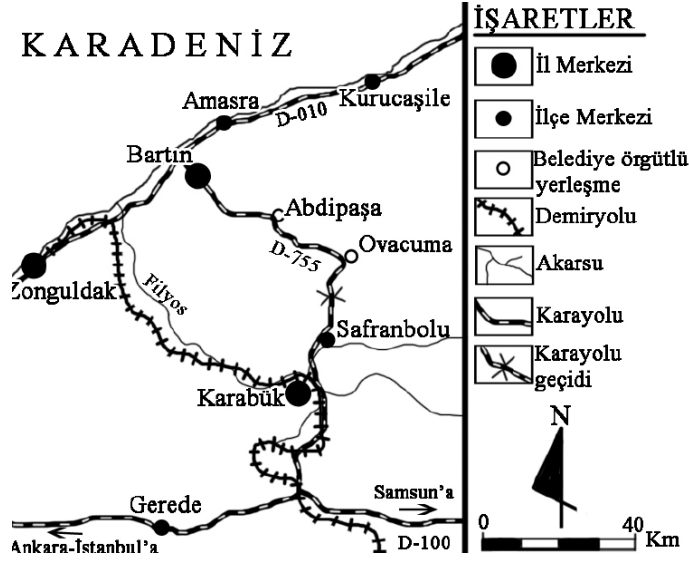
Çalışılan alanda, imar mevzuatına aykırı yapılaşmanın ve denetimsiz yıkımların oldukça yaygın olduğu tespit edilmiştir. Bölgede, denetimlerin sıklaştırılması gerekmektedir. Kırsal alanlarda şikayete dayalı denetim sistemi yerine sürekli denetim sisteminin getirilmesi gerekir.

Fakat, bir yapının yasal koruma altına alınması, o yapının muhafaza edildiği anlamına gelmemektedir. Yapılacak tespit çalışmalarının, rölöveleri de içermesi yapılar için kurulacak bilgi bankaları açısından önemlidir. Anadolu'nun mikro coğrafyalarında bu tip çalışmaların desteklenerek çoğaltılması önem arz etmektedir. Bu durumun, bölge insanında da bir farkındalık oluşturacağı değerlendirilmektedir.

Sevindirici olan şey; halihazırda, akademik alanda, kırsal bölgelerdeki kültürel ve mimari mirası tespit ve dökümantasyon çalışmalarının yaygınlaşarak sürdürülmesidir. Yine bu konu üzerinde yöntemsel araştırmalar başlasa da sayı ve kapsam olarak yetersizdir. Bu tür araştırmaların teşvik edilmesi gerekmektedir.

Karabük ve Safranbolu'nun kırsal alanları ile ilgili, Karabük Üniversitesi bünyesinde, bölgenin genel durumunun tespiti için yürütülmüş ve halen yürütülen projelerin yanı sıra, yapı türleri baz alınarak daraltılmış çalışma alanlarında da (okullar ve değirmenler gibi) tespiti, yöntemsel araştırmalara ve pratik önerilere dayalı tez çalışmaları yapılmaktadır.

Geçmişte Safranbolu'nun, İpek Yolu'nu Sinop Limanı'na bağlayan kervan yolu üzerinde olması, kent yaşamını, ticaretini ve üretimini canlı tutmuştur. Günümüzde ise Batı Karadeniz kıyılarını iç kesimlere bağlayan bir kaç alternatif yol bulunmaktadır. Karabük - Bartın yolu bu yollar arasında sayılan, yük ve yolcu taşımacılığında da kullanılan önemli bir güzergâhtır (Bkz. Şekil 4.1.), (Özdemir, 2008). Bu yol, aynı zamanda, tarihi iki kent olan Safranbolu ile Amasra'yı birbirine bağlayan, kültür, tabiat ve deniz turizminde de kullanılan ve bu işlevi ile yükselen potansiyele sahip olan, önemli bir yoldur. Şüphesiz yörenin turizm potansiyeli sadece bu iki merkezden ibaret değildir. Yöre kırsalında, turizm faaliyetlerini artıracak birçok merkez bulunmaktadır. Bu yol aksında bulunan çalışma alanının kolayca turizm duraklarından biri haline getirilmesi mümkün görülmektedir. Bu sayede, yapıların korunmalarını kolaylaştıracak bir unsur olan turizm faktörü, araçsallaştırılmış olacaktır. Bu bağlamda, konumuz olan yapıların korunmaları ve restorasyonları ile ilgili pek çok yöntem gündeme gelse de, bunlardan en doğru olanı; geleneksel dokularını kaybetmemiş yerleşimlerin, koruma bağlamında ele alınarak değerlendirilmesidir. Çalışma alanındaki Gökpınar köyü – Kavacık mahallesi ve Cücahlı köyü – Emirler mahallesi, bu rotaya kolayca dahil edilebilecek köylerdir. Çantı yapım sisteminin yoğun olarak görüldüğü Kuzey Orman Bölgesi köylerinde alan çalışmaları geliştirilerek, tespit edilecek diğer köyler de bu rotaya dahil edilmelidir. Yörenin, içerisinde turizm aktiviteleri yapılması mümkün olan ve çok çeşitli doğal güzelliklere ev sahipliği yapan Uluyayla'yı ve geniş ormanları da içeren zengin bir hinterlandı da bulunmaktadır (Özdemir ve Çelikoğlu, 2014).

Şekil 4.1. Karabük – Bartın karayolu (Özdemir ve Çelikoğlu, 2014).

Günümüzde, kırsal koruma yaklaşımının, içerisinde gelenek – görenekler, inançlar, yemekler, kılık – kıyafetler, kazanç ve geçim kaynakları gibi kırsal kültürün bütün unsurlarını kapsayacak şekilde, genişletildiği görülmektedir. Bu unsurların hikayesi bir noktada mutlaka mimari ile kesişir ve mekân ile bütünleşir. Dolayısıyla geleneksel kırsal mimariyi korumadan, kırsal kültürün korunması da söz konusu olmayacaktır.

Bu çalışmayla, Türkiye'nin kırsal alanlarındaki mimari ve kültürel birikimi ve bu birikimin mevcut durumunu yansıtan bir kesit sunulmuştur. Bu belgeleme ve koruma çalışmalarının, ülke geneline yayılması gerekir. Yaygınlaşan korumayla birlikte, binlerce yıllık kesintisiz tecrübeyle oluşan geleneksel kültürün, bugün insanın ruhsal ve bedensel sağlığı açısından tartışılan, yaşam tarzı ve tüketim biçimleri sorunlarına çözüm sunabileceği düşünülmektedir.

KAYNAKLAR

- Ahunbay, Z., “Tarihi çevre koruma ve restorasyon”, *Yem Yayın*, İstanbul, (2009).
- Akalın Ş., H., vd., “Türkçe sözlük”, *Türk Dil Kurumu Yayınları*, Ankara, (2011).
- Akdeniz, G., “Tarih öncesi ve ilkçağ mimarlığı”, *İdeal Kültür Yayıncılık*, İstanbul, (2016).
- Akurgal, E., “Anadolu uygarlıkları”, *Phoenix Yayınevi*, Ankara, (2014).
- Aran K. ve Aran, A., T., “Barınaktan öte Anadolu kır yapıları”, *Tepe Mimarlık Kültürü Merkezi*, (2000).
- Arel, A., “Osmanlı konut geleneğinde tarihsel sorunlar”, *Ege Üniversitesi Yayınları*, İzmir, (1999).
- Atalay, İ., “Türkiye coğrafyası”, *Ege Üniversitesi Yayınları*, İzmir, (1997).
- Ataman, S., Y., “Safranbolu’da Uluyayla’ya yaşayan orman”, *Düzey Matbaacılık*, İstanbul, (2008).
- Avcı, M. ve İçel, B., “Ay döngüsünün dikili ağaçlarda su içeriği ve odunlarda böceklenme üzerine etkisi”, *Türkiye Ormancılık Dergisi*, 17(1), Isparta, 20-29, (2016).
- Bektaş, C., “Halk yapı sanatı”, *Literatür Yayıncılık*, İstanbul, (2001).
- Bektaş, C., “Türk evi”, *Yem Yayın*, İstanbul, (2014).
- Beyazıt, N., “Safranbolu evlerinin plan tipolojisi ve kullanıcı ihtiyaçları hiyerarşisi.”, *Tasarım+Kuram Dergisi*, 17. sayı, 1-15, (2014).
- Çakır, S., “Geleneksel ahşap konut yapım yönteminin çağdaş teknoloji açısından değerlendirilmesi”, Doktora Tezi, *TC Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, (2000).
- Çekül Vakfı, “Anadolu’da kırsal mimarlık”, *Uluslararası Kırsal Yaşam, Kırsal Mimari Sempozyumu*, Bursa, (2012).
- Çınar, H., “Anadolu kırsal mimarisinin oluşum mantığı: Yer değiştiren Kesmez Köyü’nde mekân ve mekân düzeni”, Yüksek Lisans Tezi, *Selçuk Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, Konya, (2014).

Çobancaoğlu, T., “Türkiye’de ahşap evin bölgelere göre yapısal olarak incelenmesi ve restorasyonlarında yöntem önerileri”, Doktora Tezi, **Mimar Sinan Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul, (1998).

Demiröz, N., “Safranbolu çevresinde Bulak ve Yörük köyü evleri”, Yüksek Lisans Tezi, **Hacettepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü**, Ankara, (1981).

Eldem, S., H., “Türk evi plan tipleri”, **İtü Mimarlık Fakültesi Baskı Atölyesi**, İstanbul, (1968).

Erder, C., “Tarihi çevre algısı”, **Ofset Yapımevi**, İstanbul, (2018).

Eres, Z., “Türkiye’de geleneksel kırsal mimarinin korunması: Tarihsel süreç yasal boyut”, **Yem Yayın**, İstanbul, 457-469, (2013).

Gökoğlu, A., “Paphlagonia”, **Doğrusöz Matbaası**, Kastamonu, (1952).

Günay, R., “Geleneksel Safranbolu evleri ve oluşumu” **Kültür Bakanlığı Yayınları**, Ankara, (1989).

Günay, R., “Safranbolu evleri” **Yapı Yayın**, İstanbul, (1994).

Günay, R., “Türk ev geleneği ve Safranbolu evleri” **Yem Yayın**, İstanbul, (1998).

Hacısalıhoğluyuşar, F., “Bursa Çevresi Yerleşmelerinde Kırsal Mimari Özellikler Bağlamında Geleneksel Ahşap Yapım Sistemlerinin İrdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, **TC. Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, İstanbul, (2013).

Hersek, M., C., “Safranbolu Yörük Köyü geleneksel yaşam biçimi ve evleri”, **Kuban Matbaacılık ve Yayıncılık San. Tic. LTD. ŞTİ.**, Ankara, (2000).

Heyik, M., A. ve Karataş, E., “Karköy Karabük İli Keltepe Yöresi’ndeki köylerin kültürel varlıklarının tespiti” **Tübitak 2209-A Üniversite Öğrencileri Yurt İçi Araştırma Projesi**, Karabük, (2014).

İnternet: 360safranbolu, “Yörük Köyü Genel Görünümü”, <http://www.360safranbolu.com/koylerimiz-216.html>, (2019).

İnternet: Altın Köy Açık Hava Müzesi, “Köy hakkında”, http://www.altinkoy.tc/?page_id=289, (2019).

İnternet: ECOVAST, “Traditional rural buildings: a strategy for Europe”, <http://www.ecovast.org/papers/ecruare.htm>, (2019).

İnternet: Emre Karataş, “Ahşap evlerde kullanılan ağaçlar geleneksel olarak ne zaman kesilirdi?”, <https://youtu.be/aXEGekIcYIA>, (2019).

İnternet: Emre Karataş, “Safranbolu’nun Akkışla Köyü’nde hâlâ kullanılan ahşap kilit sistemi”, <https://youtu.be/jCiHD5TKUfg>, (2019).

İnternet: Google Earth, “Akkışla-Gökçeler, Cabbar-Merkez, Cücahlı-Emirler ve Gökpınar-Kavacık köyleri - mahalleleri uydu görüntüleri”, <https://www.google.com.tr/intl/tr/earth/>, (2019).

İnternet: Haberler.com, “Ahşap ev Karabük’ten sökülüp Çaycuma’da kuruldu haberi”, <https://www.haberler.com/zonguldak-ahsap-ev-karabuk-ten-sokulup-caycuma-da-11551699-haberi/>, (2019).

İnternet: KAV, “Tosbağa kilit”, <https://www.youtube.com/watch?v=JhyQFc3hT3Y>, (2019).

İnternet: Meteoroloji Genel Müdürlüğü, “1965-2018 yılları arası Karabük İli ve Bartın İli yıllık yağış ortalamaları”, <https://www.mgm.gov.tr/veridegerlendirme/il-ve-ilceler-istatistik.aspx?k=A&m>, (2019).

İnternet: Mevzuat Bilgi Sistemi, “Plansız Alanlar İmar Yönetmeliği, 1985”, <https://www.mevzuat.gov.tr/Metin.Aspx?MevzuatKod=7.5.4882&MevzuatIliski=0&sourceXmlSearch=plans%C4%B1z%20alanlar>, (2019).

İnternet: Nufusune, “Karabük Safranbolu Akkışla Köyü nüfusu yıllara ve cinsiyete göre dağılım grafikleri”, <http://www.nufusune.com/49255-karabuk-safranbolu-akkisla-koy-nufusu>, (2019).

İnternet: Nufusune, “Karabük Safranbolu Cabbar Köyü nüfusu yıllara ve cinsiyete göre dağılım grafikleri”, <http://www.nufusune.com/49257-karabuk-safranbolu-cabbar-koy-nufusu>, (2019).

İnternet: Nufusune, “Karabük Safranbolu Cücahlı Köyü nüfusu yıllara ve cinsiyete göre dağılım grafikleri”, <http://www.nufusune.com/36972-karabuk-safranbolu-cucahli-koy-nufusu>, (2019).

İnternet: Nufusune, “Karabük Safranbolu Gökpınar Köyü nüfusu yıllara ve cinsiyete göre dağılım grafikleri”, <http://www.nufusune.com/36974-karabuk-safranbolu-gokpinar-koy-nufusu>, (2019).

İnternet: Roberto Soldati, “The antique wooden door locks of Italy”, <https://www.youtube.com/watch?v=9zp2Xi5OnUM>, (2019).

İnternet: Switzerland Today, “The Swiss commune that helped change ecology”, <http://www.switzerlandtoday.ch/places/20161213ostrom.php>, (2019).

İnternet: Türk Dil Kurumu, “Güncel Türkçe Sözlük”, http://www.tdk.gov.tr/index.php?option=com_gts&arama=gts&guid=TDK.GTS.5cbd674f1bbc99.05194644, (2018).

İnternet: Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Devlet Planlama Teşkilatı, “Ulusal Kırsal Kalkınma Stratejisi”, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2006/02/20060204-9-2.pdf>, (2019).

İnternet: Türkiye İstatistik Kurumu, “2018 yılı verilerine göre Akkışla, Cabbar, Cücahlı ve Gökpınar köyleri nüfusları”, <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=95&locale=tr>, (2019).

Jones, J., C., “Design Methods”, *John Willey & Sons, Inc.*, New York, (1992).

Kara, T., “Safranbolu Yörük Köyü’müzde geleneksel yaşam örf ve adetlerimiz”, *Grafiker Ofset LTD. ŞTİ.*, Ankara, (2005).

Karabük İl Özel İdaresi Arşivi, Karabük, (2019).

Karpuz, H., “Halk mimarimizde ahşap yığma çantı yapılar”, *III. Milletlerarası Türk Folklor Kongresi Bildirileri*, 165-181, Ankara, (1987).

Küçükerman, Ö., “Kendi mekanının arayışı içinde Türk evi”, *Promat Basım Yayın San. Ve Tic. AŞ.*, İstanbul, (1996).

Küçükerman, Ö. ve Güner, Ş., “Anadolu mirasında Türk evleri”, *T.C. Kültür Bakanlığı Yayınları*, İstanbul, (1995).

Özdemir, Ü., “Safranbolu’da köy meskenleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 6. Cilt, 4. Sayı, 159-171, (2000).

Özdemir, Ü., vd., “Safranbolu platosunda geçici kır yerleşmeleri”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7. Cilt, 7. Sayı, 133-152, (2002).

Özdemir, Ü., “Ulaşım coğrafyası açısından önemli bir güzergâh: Karabük – Bartın Karayolu”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 13. Cilt, 19. Sayı, 213-230, (2008).

Özdemir, Ü. ve Çelikoğlu, Ş., “Batı Karadeniz’de rekreasyonel açıdan giderek önemi artan bir yaylacılık sahası: Uluyayla”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 19. Cilt, 32. Sayı, 79-100, (2014).

Özen R., “İnşaat malzemesi olarak ahşap; avantaj ve dezavantajları”, Ahşap kültürü Anadolu’nun ahşap evleri, Editör: Aysun Özköse, *T.C. Kültür Bakanlığı*, Ankara, 41-58, (2001).

Özensel, E., “Türkiye’de kırsal yapıların dönüşümü”, *Çizgi Kitapevi*, Konya, (2015).

Özgüner, O., “Köyde mimari Doğu Karadeniz”, *Orta Doğu Teknik Üniversitesi Mimarlık Fakültesi*, Ankara, (1970).

Özköse, A., “Koruma kaygısı olmayan bir gelişme ve planlama karşısında yapısal bütünlüğü bozulan eski kent dokularında korunacak alanlardaki Kırşehir Kent

Merkezi'nde "anıtlar çevresindeki" sorunların tanımlanması", Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, (1987).

Özköse A., "Safranbolu'da yorgun ahşap kültürü", Ahşap kültürü Anadolu'nun ahşap evleri, Editör Aysun Özköse, **T.C. Kültür Bakanlığı**, Ankara, 41-58, (2001).

Özköse A., "Safranbolu'da Kıranköy, Tabakhane, Bulakköyü, Yazıköyü ve Yörökköyü'nde Kaybolan Kültür Mirasımız", **I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu**, Ankara, 95-110, (2003).

Özköse, A., vd., "Karabük Güneşli Köyü Bakıbeyoğlu Konağı'nda mekânı okumak", **II. International Thessaloniki Art and Art Education Symposium**, 107-117, Thessaloniki, (2016).

Özköse A., vd., "(Safköy) Safranbolu Köyleri'ndeki yöresel mimari mirasın araştırılması belgelenmesi ve yayınlanması", **Yayınlanmamış Bilimsel Araştırma Projesi**.

Roux, J., P., "Türklerin tarihi Pasifikten Akdenize 2000 yıl", **Kabalcı Yayıncılık**, İstanbul, (2017).

Sey, Y., "Tarihten günümüze Anadolu'da konut ve yerleşim", **Tepe Mimarlık Kültür Merkezi**, İstanbul, (1999).

Sözen, M., "Türklerde ev kültürü", **Doğan Kitapçılık AŞ.**, İstanbul, (2001).

Sözen, M. ve Eruzun, C., "Anatolian Vernacular Houses", **Emlak Bankası**, İstanbul, (1996).

Sözen, M. ve Tanyeli, U., "Sanat kavram ve terimler sözlüğü", **Remzi Kitapevi**, İstanbul, (2017).

Şahin, İ., "Anadolu'da Türk yerleşmeleri sürecinde Safranbolu", **I. Ulusal Tarih İçinde Safranbolu Sempozyumu**, Ankara, 7-14, (2003).

Şaşmaz, H., A., "Ankara Merkez ve Ayaş, Beypazarı ilçelerinde geleneksel Türk evi kapılarının analizi", Yüksek Lisans Tezi, **Gazi Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü**, Ankara, (2002).

Tuna, C., "Orta Karadeniz Bölgesi sahil kesiminde geleneksel mimari", **Arkeoloji ve Sanat Yayınları**, İstanbul, (2008).

Tuztaşı, U. ve Aşkun, İ., Y., "'Türk Evi' İdealleştirmesinde 'Osmanlı Evi' ve 'Anadolu Evi' Kavramlarının Ortaklıklarına İlişkin İşlevsel Açıklamalar", **Bilig**, 66. Sayı, 273-296, (2013).

Tütengil, C., O., "100 soruda kırsal Türkiye'nin yapısı ve sorunları", **Gerçek Yayınevi**, İstanbul, (1979).

Ünsal, B., "Mimari tarihi 1. Cilt", **Teknik Okulu Yayınları**, İstanbul, (1949).

Yavaş, A., “Ortaçağ Konut Mimarisi Üzerine Bir Araştırma: Anadolu Selçuklu Köşkleri”, Yüksek Lisans Tezi, *Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Ankara, (2000).

Yazıcıoğlu, H., “Küçük Osmanlı'nın Öyküsü Safranbolu Tarihi”, *Şa-To*, İstanbul, (2001).

Yazıcıoğlu H. ve Al, M., “Safranbolu Safranbolu-Karabük-Ulus-Eflani”, *Özer Matbaası*, Karabük, (1982).

Yıldız, D., “Safranbolu Konarı Köyü geleneksel mimari dokusunun koruma bağlamında irdelenmesi”, Yüksek Lisans Tezi, *Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü*, İstanbul, (2016).

Yılmaz, C., “Sinop-Kastamonu yöresi ahşap kır meskenlerinde taş çatı örtüsü”, *Doğu Coğrafya Dergisi*, 7. Cilt, 6. Sayı, 163-186, (2001).

EK AÇIKLAMALAR A.

**ÇANTI YAPI USTASI HASAN KUTLU İLE RÖPORTAJ
KUTLUÖREN KÖYÜ / MAYIS 2019**

- **Soru:** Şuan kaç yaşınızdasınız ve kaç yaşınızdan itibaren bu evlerin inşaatlarında çalışmaya başladınız?

Cevap: Ben 1937 doğumluyum. 20 yaşındayken başladım bu işe. Son 8-10 seneye kadar, 35 – 40 sene çalıştım. Yövmiyeli çalışırdım. Ağacı, adam (arsa sahibi), kesip yığardı. Biz de yapardık. Nasıl ağaç getirirse getirsin – eğri getirsin, kalın getirsin - biz yapardık.

- **Soru:** Ev yapmak için malzemeler nasıl temin edilirdi?

Cevap: Buraya şuanda araba gelebiliyor, tır gelebiliyor. Eskiden - afedersin - buraya eşek bile inemiyordu. İçinde yaşadığım bu ev, 90 senelik.

- **Soru:** Siz bu işe başladığınızda ustalarınız kaç yaşındaydı?

Cevap: Ben bir usta ile sürekli çalışmadım. Yalnız Çelebioğlu mahallesi diye bir yer var. Orada beş – altı tane usta vardı. Ambarın kasnaklarını öyle yaparlardı ki; buradan su koy öbür tarafa geçmez. Öyle ustaydılar. Onlar beni yanlarına yardım etmem için çağırdılar. Onlarla az - çok çalıştım. Onlardan alıştığımı alıştım. Alışmadığımı kendi kafamdan yaptım. Şimdi bile bir evin inşaatını baştan sona yapabilirim.

- **Soru:** Bir evin yapılışını baştan itibaren biraz anlatabilir misiniz? Örneğin evi araziye yerleştirirken ya da odaları yerleştirirken nelere dikkat ederdiniz? Kaba taslak da olsa bir yere çizim yapar mıydınız?

Cevap: Emre Bey şu şekilde: Mesela sen bana diyorsun ki ben bir ev yaptıracağım. Ben diyorum ki kaçta kaç? Mesela 9'a, 10. Sonra, evi altı taşın üzerine oturturuz. Üç taş aşağıya, üç taş yukarıya konulup yükseltilir (teraziye alınır). O taşların geleceği yerleri 50 cm – 100 cm kazıyoruz. Taşların aralarında çamur veya harç hiçbir şey olmaz. Sonra ilk ağaçları koyuyoruz. İlk ağaçlar yetişkin ağaçlar olurdu. Taşların üstü ağaçlarla dolandır. Buna kelepe dolamak denir. Bir dolama mutlaka uzun ağaç olacak. Bulamazlarsa ortaya da taş koyarlar. Daha sonra çatma yapa yapa yukarıya çıkıp bitiriyoruz. Ahır katı bitince, taksim edersin. Odalar kaçta kaç yapılacak? 4'e 4. 4 burayı ayırırsın, 4 burayı, 4 de burayı, salonu (çardağı) ayırırsın.

- **Soru:** Zemin katta, ahırları nereye yapıyordunuz?

Cevap: Evi arsanın üst tarafına yerleştiririz. Ahırları da evin alt tarafına koyarız. Çünkü herkes de mal vardı eskiden, onların pisliğini kolay atmak için. Şimdi malcılık bittiği için artık çay kenarlarına da ev yapıyorlar.

- **Soru:** Çardağın yerini ve şeklini neye göre belirliyorsunuz?

Cevap: Onu artık kendi kafana göre belirlersin. Kendi ustalığına kalmış.

- **Soru:** Helaları nereye yerleştirirdiniz?

Cevap: Helaları bazen boydan boya bırakırsın. Bazen de yarım yaparsın. Arka tarafa, komşuya zararsız yöne bakıtırırın. Mesela bazen çift hela ve çift merdiven yapılır. Kayınpederin evi var şurada, ben yaptım onu. Ahırdan yukarısını Şakir Usta'yla yaptık. Onlar iki kardeşti. Orda çift hela yaptık, çift merdiven payı bıraktık. Sonradan kolay bölünebilsin diye.

- **Soru:** Mutfak yapar mıydınız?

Cevap: Yapardım. Mesela dört oda varsa odanın tekini mutfak yaparım.

- **Soru:** Günlük yapar mıydınız?

Cevap: Evin dışında? Yaparlardı eskiden. Bizim de vardı, yıkıldı. Bizim ki büyükçeydi. Keşkek yapardık, kurutmak için sererdik. Günlükleri bir şeyleri sermek için kurutmak için kullanırdık.

- **Soru:** Merdivenleri yaparken neye dikkat ediyordunuz?

Cevap: Merdivan payını ayırıyorduk. Bak mesela, bu evde ayırmamışlar yaparken. Buranın merdivanı yanlış. Bu kapının dengine getirmişler merdivanı. Öbür odayla bu odanın ortasına çıkması lazımdı. Sonradan bir ev (oda) daha eklediğin zaman evin (odanın) tekine denk gelir bu merdivan.

- **Soru:** Detayları nasıl yapardınız? Mesela, ocak kemerlerini bir yerlerden görüp mü yapardınız?

Cevap: Hiç görmeden yaparım. Bir yerlere çizip de biri vermedi bunları bana. Ocaklar esas taştandı. Sonradan tuğla yaptık. Altında hamal ağacı olur. Onun üstüne yapılır ocak. Ocakla hamal ağaçlarının üstündeki tahtalar arasında kalın taşlar olur. Ocağın sıcaklığı aşağıya geçmez bile. Benim çocukluğumda soba yok, pencere yok. Pencere var da cam yok. Kapaklar var sadece. Gündüz pencere önüne örtü örtülür. Gece de kapaklar kapatılırdı. Odaya büyük odun getirirlerdi. Odunu gücün yetip de kaldıramazdın. Dört - beş kişi getirirlerdi. Bacaya doğru dikerlerdi odunu.

Önüne de birşey koyarlardı. Öyle yanardı ateş. Tehlike de vardı tabi, yanarken bu yana da düşebilirdi. Buralarda çamurdan mı çıkılırdı Emre Bey çamurdan, hey hey! Buralarda fakir çoktu, zengin yoktu. İki - üç tane zengin vardı. Bir tanesi karşıdaki köyde, bir tanesi o ustaların olduğu köyde, bir tanesi de Perşembe köyünde.

- **Soru:** Ağaçlar nereden getiriliyordu?

Cevap: Buradan. Göktepe diye ormanımız var oradan.

- **Soru:** Hangi ağaçları kullanırdınız?

Cevap: Meşe.

- **Soru:** Çam?

Cevap: Çam olmaz. Mesela şuradaki ufak ahır çamdan yaptım. Ama gerisi hep meşe. Birde kavaktan olur. Kavak çok dayanır ama su görmezse.

- **Soru:** Uzun ağaçlar bulmanız gerekiyor muydu?

Cevap: Tabi. Bak bu ev 11'e 10. Hiç ek yok. Hep boy ağaç.

- **Soru:** Ağaçları birbirine çivi veya başka bir şeyle bağlar mıydınız?

Cevap: Sadece çatma, birbirine geçirme, sıkı sıkı. Sadece kapı – pencere kenarlarında sübekler var. Burguyla delerdik ağaçları, sübek yapardık.

- **Soru:** Çatıyı nasıl yapardınız, şeklini neye göre belirlerdiniz?

Cevap: İsteğine göre. Dört tarafa kırılan daha güzel, ona “çark örtü” derler. İki tarafa kırılana “beşik örtü”, üç tarafa kırılana da - afedersin - “kuma g.tü” derler.

- **Soru:** Çatıda kaplama malzemesi olarak ne kullanılırdı?

Cevap: Bedevre tahtası. Köknardan yapardım, ben yarardım onları. Yarıp örterdim. Kiremit falan yok. Sağıroğlu mahallesi ile Çelebioğlu mahallesinin geçimi bedevre satmaktandı. Kaçak. Gelip gece alırlardı. Ormancılar satmalarına izin vermezdi. Şimdi bedevre kalmadı, yok, bitti. Şimdi sac. Şimdi bir de kırımlı sac çıktı. İstanbul’larda onunla örtüyorlar. Bizim buralara gelmez o.

- **Soru:** Bu evlere çatma ev diyorsunuz. Peki Safranbolu’da olanlar gibi dikmelerle yapılan evlere ne diyorsunuz?

Cevap: Yeğ dene. Yani sık direk.

- **Soru:** Bir köyde bazı evleri çatma yapmışlar, bazı evleri yeğ dene yapmışlar. Neden o şekilde yapmışlar, zenginlikle ilgisi var mı?

Cevap: Zenginlikle ilgisi yok. Bizim şu komşunun evi yeğ denedir. Aralarını ben doldurdum. Eskiden yol yok. Aralarını taşla, çamurla doldururlardı. Yeğ dene yapması daha zor. Taş kırılır mı. Bulunmuyor. Tuğla da yok ki. Onun içine ve dışına kalıp yaparlardı. Kalıbın içini ufak taşla, çamurla, şununla bununla doldururlardı. Kalıp, kuruyana kadar dururdu. Kuruyunca içine doldurulanlar birbirini kapardı. Sonra içinden dışından bir sıva yaparlardı. Zannedersin ki beton.

- **Soru:** Bu çatma evleri bazı yerlerde söküp başka yere kurmuşlar. Buralarda da var mı o şekilde sökülüp taşınan yapılar?

Cevap: Sökülüyor. Mesela ki; şurada bir cami var. Dağın ortasında cami. 10 dakika öte köy, 20 dakika beri köy. O cami tahtadan yapılmış, hatıldan, çatma. Demişler ki; bu camiyi bozalım - Ak Mehmet denilen adam zengin - oraya taşıyalım. Camiyi nişanlamışlar (işaretlemişler). Aynı nişana göre yapacaklar oraya. Akşama kadar sökmüşler, parçaları camiyi yapacakları yere taşımışlar. Sabahleyin kalkmışlar, bakmışlar, bir tane bile parça yok.

- **Soru:** Nasıl yok?

Cevap: Geyikler götürmüş gece. Yaa! Geyikler eski yerine götürmüşler hatılları. Sonra sökenler, aynı yere yapmışlar tekrar. Nişanlar duruyor. Büyük yatırlar var caminin olduğu yerde. Bir daha da kimse dokunamamış camiye.

- **Soru:** Bu bölgede eski yerleşim var mıymış?

Cevap: Tabi tabi, olmaz mı. Aşağıda bir cami var. Orda tepe var. Hep kazıyorlar. Kuyu gibi yer çıkıyor. Mezar mıdır nedir bilmiyorum. Bak mesela şurda kaya var. İki tane delik var, oyma. İçine gir uzan boydan boya, ayakların çıkmaz dışarı. Ayağa kalk, kafan dokunmaz. İkisi arasında kapı var. Kaya mezarıymış onlar. Boyuna geliyorlar oraya. Merdiven dayayıp bakıyorlar. Ama yok. Ohoo! Buradan kimler gelmiş geçmiş. Altın mı kalır. Ama yerin altında kalmıştır belki.

- **Soru:** Evinizde tavanları muşamba ile, dış cepheyi de sac ile kaplamışsınız. Neden kapladınız?

Cevap: Yukarıyı küpür (toz) inmesin diye yaptım. Dışarıyı da yağmur almasın diye kapladım. Arkayıda kaplayacağım.

- **Soru:** Çatma ev ustalığı yapmak zor mu?

Cevap: Emre Bey, şurada bir evde çalıştık. 3 kat. Altı ahır, üstünde 2 kat var. Kökten doruğuna kadar meşe. En üst katı yeğ dene.

- **Soru:** Neden en üst katı yeğ dene?

Cevap: O kadar ağaç nereden gelecek. Bir orman ağaç çektiler. Evin inşaatında 25 gün çalıştık, 4 – 5 kişi. En son bacasını da yaptım öyle geldim. Ellerin patlar ellerin, yonga yonarken. Baltanın sapı ezer ellerini. Çok çalıştık. Çoluk çocuk böyle çıktı meydana. Şimdi biz hastayız.

EK AÇIKLAMALAR B.

YÖREYE AİT MİMARLIK TERİMLERİ SÖZLÜĞÜ

Afur: Ahırlardaki hayvan yemliğı (Bkz. Şekil 3.72.).

Bedevre tahtası: Çatının üzerine, kiremit yerine döşenen tahta.

Beşik örtü: Sadece iki yana eğimli çatı örtüsü (Bkz. Şekil 3.94.).

İçki: Ağaç biçme işinde kullanılan, iki sapı olan, bir çeşit testere (Bkz. Şekil 2.17.).

Bıçkı: İki sapı olan ve karşılıklı iki kişinin ağaç biçmek için kullandığı bir çeşit testere.

Burgu: Ahşaba delik açmak için kullanılan, sap ve ucu sivri demirden oluşan bir çeşit delgi (Bkz. Şekil 2.17.).

Çamdıbaşı: Çantı sistemde ahşap elemanların birbirine geçirildiğı boğazların, üstüste geldiğı herbir köşe (Bkz. Şekil 3.105.).

Çamdı kertmesi: Çantı sistemde ahşap elemanların birleştirilmesi için bitimlerine 15 - 20 cm kala açılan oyukların herbiri, boğaz (Bkz. Şekil 2.16.).

Çark örtü: Dört yana eğimli çatı örtüsü, kırma çatı (Bkz. Şekil 3.94.).

Çatma: Yığma ahşap sistem, çantı.

Dam: Hayvan ahır.

Daraba: Evin içinde bölme olarak kullanılan, evdeki çardak, hela vb. mekanları dışarıdan ayıran ya da bahçelerin sınırlarında kullanılan 2 - 3 cm kalınlığında tahta kaplama.

Eğ: Ahşap, maden vb. malzemelerin yüzeyini düzeltmek için kullanılan üzeri pürüklü metal gereç (Bkz. Şekil 2.17.).

Güme: Ahırlarda bulunan, darabalar ile yapılmış, yaklaşık 1 metre yüksekliğindeki yavruluk bölümü (Bkz. Şekil 3.72.).

Hamal ağacı: Evlerde üst kattaki ocak vb. ağır bölümleri taşıyan, 40 – 50 cm kesitli zemin kat döşeme kirişleri (Bkz. Şekil 3.109.).

Hatıl: Çantı sistemde, kasnağı (yığma duvarı) oluşturan herbir ahşap eleman, boğazlar yardımıyla birbirine geçirilen ahşap kalas ya da kütükler.

Herkil: Genellikle iki kademede bulunan iki ana bölümden oluşan, üstten açılan kapaklı büyük ambar dolabı (Bkz. Şekil 3.76.).

Kandak: 1. Ahırlarda zeminde biriken pisliği tahliye etmek için kullanılan, yaklaşık 20 cm genişliğinde, 5 cm derinliğinde ark (Bkz. Şekil 3.72.). **2.** Ahır zeminlerinde bulunan, kandak arkından gelen pisliği dışarıya atmak için kullanılan açıklık (Bkz. Şekil 3.72.).

Kasnak: Çantı sistem ile yapılmış, taşıyıcı dört duvardan herbiri, iki çamdıbaşı arasında kalan herbir yığma ahşap duvar.

Kazan ocağı: Genellikle evlerin mutfaklarında bulunan ve büyük kazanların sığabileceği şekilde tasarlanmış yemek pişirme ocağı (Bkz. Şekil 3.112.).

Kelepe dolamak: Çantı ev yapımı sırasında, yapının taş temel veya subasmanı yükseltildikten sonra, herbir ahşap yığma duvarın altına gelecek şekilde yerleştirilen, genellikle uzun, kalın, sağlam ve sağlıklı ağaçlar ile ilk çerçeveyi oluşturma işi.

Kubur (Gubur): Helaların altında, helalardan atılan pisliklerin biriktirildiği çukur.

Kuma g.tü örtü: Çark örtünün, sadece bir tarafında, çark boyunduruğunun (tepe mahyasının) kırılmayıp saçak bitimine kadar düz bırakılmasıyla elde edilen çatı tipi, üç tarafa eğimli olan, eğimli olmayan tarafı beşik çatı şeklinde bitirilen bir çeşit kırma çatı (Bkz. Şekil 3.94.).

Küstüre: Ahşapları düzeltmek için kullanılan bir çeşit rende (Bkz. Şekil 2.17.).

Pabuçluk: Yörede ayakkabılık da denilen, evlerin giriş bölümlerindeki merdiven başlarında, çoğu zaman zeminden ahşap bir seki ile yükseltilmiş, önünde ayakkabıların çıkartıldığı bölüm (Bkz. Şekil 3.74.).

Polonya: Genellikle ahşapların kenarlarını düzeltmek için kullanılan, küstüreden büyük, küstüre benzeri bir çeşit rende (Bkz. Şekil 2.17.).

Sergen: Çoğu zaman mutfaklarda kullanılan, ahşaptan yapılmış kapaksız raf.

Selamlık: Oda içlerinin sofadan görülmesini engelleyen, dolaplarla ya da paravanlarla odadan ayrılmış, odaların giriş bölümü (Bkz. Şekil 3.80.).

Sübek: Çantı sistemde, çoğunlukla kapı – pencere boşlukları ile kesintiye uğrayan ahşaplarda kullanılan, karşılıklı iki ahşap elemana açılan deliklere geçerek ahşap elemanları birbirine bağlayan ahşap çubuk.

Terece: Kışlık yiyeceklerin kurutulduğu, yaklaşık 1 metre eninde açık çıkma, günlük.

Tömeki: Yörede tömek de denilen, genellikle evlerin zemin katlarında, ahırları ve bazen de kulluğu aydınlatmak ve havalandırmak için yapılan, penceresiz ve camsız açıklık. (Bkz. Şekil 3.70.).

Yeğ dene: Ahşap karkas yapım sistemi, göz dolma (Bkz Şekil 2.14.).

EK AÇIKLAMALAR C.

**AKKIŞLA, CEBBAR, CÜCAHLI VE GÖKPINAR KÖYLERİNDEKİ
TESCİLLİ YAPILARIN TESCİL FİŞLERİ**

AVRUPA KONSEYİ		VAKIFLAR GENEL MÜDÜRLÜĞÜ		ENVANTER NO :									
TÜRKİYE		KÜLTÜREL VE DOĞAL VARLIKLARI KORUMA ENVANTERİ		ANIT									
İL : KARABÜK	İLÇESİ : SAFRANBOLU	BELDE/KÖY : CABBAR KÖYÜ		İMAR PL. PAFTA NO :									
MAHALLE, SOKAK, KAPI NO	MEVKİİ: KÖYÇİ	KADASTRO PAFTA :	ADA : 107	PARSEL : 1	KORUMA DERECESESİ								
YAPTIRAN :		YAPAN :		MİMARİ ÇAĞI (ÜSLUP) :	21. Yüzyıl								
				VAKFIYE :									
				RUTUBET DURUMU (A=YOK - B=IZI VAR - C=ÖNEMLİ)									
				B									
FOTOĞRAF :													
BUGÜNKÜ SAHİBİ: KÖY TÜZEL KİŞİLİĞİ BAKIMINDAN SORUMLU KURULUŞ : KÖY TÜZEL KİŞİLİĞİ YAPILAN ONARIMLAR :-													
AYRINTILI TANIM : Köyün hemen dışında yer alan Çakman Türbesi eğimli ve ağaçlık bir arazi üzerine yapılmıştır. Dikdörtgen planlı beşik çatılı saç kaplamalı türbe 22.05.2004 tarihinde betonarmaden yapılmıştır. Batı cephesi boydan boya sundurmalıdır. Türbenin kuzey ve güney cephesinden olmak üzere iki girişi vardır. Girişlerin olduğu cephede birer pencere, batı cephesinde üç pencere bulunur. Doğu cephesi sağırdır. Tavanı düz ahşap kaplamalıdır. Türbe içerisinde yedi adet mezar bulunur. Mermer kaplamalı mezarlardan biri ayrı altısı yan yana dizilmiştir. Mezarların hepsinin baş şahidesi, üçünün de ayak şahidesi vardır. Yrı olan: 3 sıra yazı, 1001(ayak taşı sütun) Yan yana olan 1. : 3 sıra yazı, 1060(ayak taşı sütun) 2. : 3 sıra yazı, 1098 3. : 3 sıra yazı, 1081(Bizans dönemine ait ayak taşı) 4. : 3 sıra yazı, 1125 5. : 3 sıra yazı, tarihi? 6. : 2 sıra yazı, 1180				BİNA ALT YAPI BİLGİLERİ <table border="1"> <tr> <td>SU</td> <td>ELEKTRİK</td> <td>ISITMA</td> <td>KANALİZASYON</td> </tr> <tr> <td>YOK</td> <td>VAR</td> <td>YOK</td> <td>YOK</td> </tr> </table> ORJİNAL KULLANIMI : TÜRBE BUGÜNKÜ KULLANIMI : TÜRBE ÖNERİLEN KULLANIM : TÜRBE HAZIRLAYANLAR : 19/03/2018 Gülşah ATA Müze Araştırmacısı Fehmeddin DEMİRCİ Müze Araştırmacısı		SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON	YOK	VAR	YOK	YOK
SU	ELEKTRİK	ISITMA	KANALİZASYON										
YOK	VAR	YOK	YOK										
KONTROL EDEN : KARABÜK KÜLTÜR VARLIKLARINI KORUMA BÖLGE KURULUNUN 15.08.2018 4557 REVİZYON : SAYILI KARARİ EKİDİR. KURUL KARARLARI : Q mk. Jw				YAYIN DİZİNİ : EKLER RAPOR FOTOĞRAF RÖLEVE PROJE RESTORASYON PROJESİ HARİTA KROKİ KİTABE VAKFIYE									

ÖZGEÇMİŞ

Emre KARATAŞ, 1991 yılında Karabük'te doğdu. İlk ve orta öğrenimini aynı şehirde tamamladı. Karabük 75. Yıl Anadolu Lisesi'nden mezun oldu. 2010 yılında Karabük Üniversitesi Safranbolu Fethi Toker Güzel Sanatlar ve Tasarım Fakültesi Mimarlık Bölümü'nde lisans öğrenimine başlayıp 2015 yılında tamamladı. Aynı yıl serbest mimar olarak kendi ofisinde çalışmaya başladı. 2016 yılında Karabük Üniversitesi Fen Bilimleri Enstitüsü Mimarlık Anabilim Dalı'nda yüksek lisans eğitimine başladı. Bu sırada, 5 dönem boyunca, Karabük Üniversitesi Mimarlık Bölümü'nde, yarı zamanlı öğretim görevlisi olarak görev yaptı. Hâlen Karabük'te serbest mimar olarak mesleğini icrâ etmektedir.

ADRES BİLGİLERİ

Adres : Emre Mimarlık Mühendislik ve Restorasyon

Bayır Mah. Kemal Güneş Cad. No:122/504 Merkez / KARABÜK

Tel : (505) 786 78 88

E-posta : karatasemre@windowslive.com